

de Rechtspraak

Raad voor de
rechtspraak

Research Memoranda

Nummer 5 / 2014

Jaargang 10

Korte en effectieve kanton-comparities? Uitdaging voor reflexieve rechters

prof. mr. dr. A.T. Marseille, prof. dr. H.B. Winter,
mr. drs. M. Batting, mr. C.E. Bloemhoff

Colofon

Raad voor de rechtspraak
Postbus 90613
2509 LP Den Haag

Deze publicatie verschijnt in het kader van het wetenschappelijk onderzoeksprogramma van de Raad voor de rechtspraak. Uitgave daarvan betekent niet dat de inhoud het standpunt van de Raad voor de rechtspraak weergeeft.

Uitgevoerd in opdracht van de Raad voor de rechtspraak

Vakgroep Bestuursrecht en Bestuurskunde, Rijksuniversiteit Groningen en Pro Facto

Begeleidingscommissie

Voorzitter

Prof. dr. M. (Mirko) Noordegraaf
Universiteit Utrecht
Hoogleraar Departement Bestuurs- en
Organisatiewetenschap

Leden

Mr. B.J. (Berend) Engberts
Rechtbank Arnhem
Vice-president inhoudelijk, Burgerlijk Recht

Mr. P.K. (Peter) Nihot
Rechtbank Utrecht
Afdelingsvoorzitter Bestuursrecht Stafteam

Prof. mr. R.J. (Rick) Verschoof
Rechtbank Utrecht
Senior-rechter, inhoudelijk adviseur Civiel Recht
Universiteit Utrecht
Hoogleraar Rechtsgeleerdheid

Mr. C.C. (Christiane) Flaes
Raad voor de rechtspraak
Coördinator wetgevingsadvisering,
adviseur civiel recht

Dr. H.G.E. (Suzan) Verberk
Raad voor de rechtspraak
Wetenschappelijk adviseur

De integrale tekst van dit rapport is gratis te downloaden van:
www.rechtspraak.nl/Organisatie/Raad-Voor-De-Rechtspraak
Rubriek: wetenschappelijk onderzoek

Uitgever

Sdu Uitgevers BV, Den Haag

Vormgeving

Corps, Den Haag

Opmaak binnenwerk

LINE UP boek en media bv, Groningen

December 2014

© Staat der Nederlanden (Raad voor de rechtspraak)
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, in een voor anderen toegankelijk gegevensbestand worden opgeslagen of worden openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Raad voor de rechtspraak. De toestemming wordt hierbij verleend voor het verveelvoudigen, in een gegevensbestand toegankelijk maken of openbaar maken waarvoor geen geldelijke of andere tegenprestatie wordt gevraagd en ontvangen en waarbij deze uitgave als bron wordt vermeld.

Prof. mr. dr. A.T. Marseille
Prof. dr. H.B. Winter
Mr. drs. M. Batting
Mr. C.E. Bloemhoff

Korte en effectieve kantoncomparities?

Uitdaging voor reflexieve rechters

Inhoudsopgave

	Voorwoord	6
1	Inleiding en onderzoeksopzet	7
1.1	Aanleiding	7
1.2	Recente ontwikkelingen	8
1.3	Onderzoeksvragen en -methoden	9
1.4	Onderzoeksaanpak	11
2	Verskillende perspectieven op de kantoncomparitie	15
2.1	Inleiding	15
2.2	De rol van de rechter	15
2.3	De rol van partijen	19
2.4	Conclusie	22
3	De werkwijze van de kantonrechter	24
3.1	Inleiding	24
3.2	Werkwijze	24
3.3	Conclusie	29
4	Gang van zaken en resultaat van de comparitie	31
4.1	Inleiding; opzet van het onderzoek	31
4.2	Model-comparitiestrategie	33
4.3	De zittingspraktijk	38
4.4	Uitkomst van de comparitie	51
4.5	Lengte van de comparitie	54
4.6	Procedurale rechtvaardigheid	55
4.7	Conclusie	61

5	De stijl van de kantonrechter op de comparitie	63
5.1	Inleiding	63
5.2	De sturende stijl	64
5.3	De faciliterende stijl	68
5.4	De lijdelijke stijl	72
5.5	Frequentie waarin de verschillen stijlen voorkomen	75
5.6	Tijdsbeslag, uitkomst, tevredenheid en stijl	76
5.7	Conclusie	82
6	Conclusie	84
6.1	Inleiding	84
6.2	Bevindingen	84
6.3	Best Principles?	88

Bijlagen

1	Over de auteurs	91
2	Geïnterviewden	92
3	Literatuurlijst	93
4	Observatielijst eerste fase	95
5	Vragenlijsten eerste fase	104
	Vóór de zitting	104
	Na de zitting	107
6	Observatielijst tweede fase	110
7	Vragenlijst tweede fase	118

Voorwoord

Dit rapport bevat het verslag van een onderzoek naar snelle en efficiënte comparities in kantonzaken. Het onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de Raad voor de rechtspraak en komt voort uit de wens van het Landelijk Overleg Voorzitters Civiele en Kantonsectoren (LOVCK) om – vooral in het licht van de verhoging van de competentiegrens – te onderzoeken hoe comparities in kantonzaken op een zo snel en efficiënt mogelijke manier vorm kunnen worden gegeven.

Het onderzoek is een gezamenlijk product van onderzoekers van de Vakgroep Bestuursrecht en Bestuurskunde van de Rijksuniversiteit Groningen en van Pro Facto, bureau voor praktijkgericht bestuurskundig en juridisch onderzoek te Groningen.

Het onderzoek is, op verzoek van de Raad voor de rechtspraak, begeleid door een commissie onder voorzitterschap van prof. dr. M. (Mirko) Noordegraaf. De overige leden van de commissie waren mr. B.J. (Berend) Engberts (kantonrechter in de Rechtbank Gelderland), mr. P.K. (Peter) Nihot (bestuursrechter in de Rechtbank Midden-Nederland), prof. mr. R.J. (Rick) Verschoof (kantonrechter in de

Rechtbank Midden-Nederland en bijzonder hoogleraar Rechtspraak aan de Universiteit van Utrecht) en dr. H.G.E. (Suzan) Verberk (wetenschappelijk adviseur bij de Raad voor de rechtspraak). We zijn de begeleidingscommissie veel dank verschuldigd voor de plezierige manier van samenwerken en voor de vele waardevolle adviezen die de kwaliteit van het onderzoek zeer ten goede zijn gekomen.

Behalve naar de begeleidingscommissie gaat onze dank ook uit naar mr. H.M.M. (Hans) Steenberghe (kantonrechter in de Rechtbank Midden-Nederland en lid van de Expertgroep Conflictoplossing op Maat) en mr. U. (Ulbe) van Houten (rechter in de Rechtbank Overijssel en voorzitter van het LOVCK). Zij namen deel aan de expertmeeting waar het concept van de voor het onderzoek te hanteren model-comparitiestrategie werd besproken. Ook bedanken we de talloze kantonrechters, griffiers, bodes, partijen en hun gemachtigden. Zonder hun belangeloze medewerking hadden we het onderzoek niet kunnen uitvoeren.

Namens de onderzoekers,
Bert Marseille en Heinrich Winter

Inleiding en onderzoeksopzet

1.1 Aanleiding

Per 1 januari 2002 is het burgerlijk procesrecht gewijzigd. De beoogde doelen van de wijziging zijn vereenvoudiging van het procesrecht, deformalisering, modernisering van de verhouding tussen rechter en partijen, efficiency en uniformering. De rechter vervult daarbij een regiefunctie. Die is niet alleen gericht op actief optreden ter zitting, maar ziet ook op de verantwoordelijkheid van de rechter voor de gehele afdoening. 'Maatvoering' is daarbij het centrale beoordelingscriterium. De afdoening moet snelheid (doorlooptijd) koppelen aan effectiviteit (de balans tussen geschiloplossing en klanttevredenheid).

De comparitie na antwoord (hierna: comparitie) neemt sinds de wijziging van het procesrecht een centrale rol in. Sinds 2002 hebben partijen nog maar één schriftelijke mogelijkheid om hun stellingen naar voren te brengen, waarna volgens de hoofdregel een comparitie volgt en vonnis wordt gewezen. Het doel van de comparitie is het inwinnen van inlichtingen, het beproeven van een schikking en – als

geen schikking wordt bereikt – het vaststellen van de vervolgstappen in de procedure.

In mei 2011 is de Evaluatiewet modernisering rechterlijke organisatie vastgesteld, die gefaseerd in werking is getreden. Per 1 juli 2011 is de competentiegrens van de kantonrechter gewijzigd. Voor de waardevorderingen, de vorderingen als bedoeld in artikel 93 sub a en b Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (hierna: Rv), is de competentie van de kantonrechter verruimd tot zaken over vorderingen van ten hoogste € 25.000. Voor waardevorderingen van artikel 93 sub c Rv is de competentiegrens verruimd met krediettransacties als bedoeld in de Wet op het consumentenkrediet (leningen tot € 40.000) en met consumentenkoopovereenkomsten.

Deze wijzigingen hebben gevolgen voor het aanbod van kantonzaken en voor degenen die ze behandelen. Volgens de Raad voor de rechtspraak moet – om de bestaande, door snelheid gekenmerkte, afdoeningspraktijk te behouden – aandacht worden besteed aan de manier waarop invulling wordt gegeven aan

de comparities evenals aan het selectieproces van zaken en de competenties van de rechter. Uit eerder onderzoek blijkt dat de aanpak van civiele rechters bij de comparitie nogal verschilt en dat de gekozen aanpak niet altijd berust op een weloverwogen keuze uit mogelijke alternatieven (Van der Linden 2008; Van der Linden, Klijn & Van Tulder 2009; Van der Linden 2010).

Hoewel er inmiddels redelijk goed zicht is op de aanpak van comparities door civiele rechters in het algemeen, is dat meer specifiek voor kantonrechters in veel mindere mate het geval. Dat vormde de aanleiding voor het Landelijk Overleg Voorzitters Civiele en Kantonssectoren (LOVCK) om – vooral in het licht van de verhoging van de competentiegrens – als wens uit te spreken een onderzoeksproject te starten met als doel te onderzoeken hoe de comparitie op een zo snel en efficiënt mogelijke manier vormgegeven kan worden. Empirisch zou moeten worden nagegaan wat de effecten zijn van nader te bepalen modaliteiten in de afdoening (dat wil zeggen: het hele traject vanaf aanbrenging tot en met de afdoening ter zitting). Dit sloot aan bij de subdoelstelling *Differentiatie en maatwerk* van de Agenda van de Rechtspraak 2011-2014. Daarin staat dat men bij de verhoging van de competentiegrens van de kantonrechter ernaar streeft de huidige doorlooptijden te handhaven.

1.2 Recente ontwikkelingen

Sinds de start van het onderzoek heeft een aantal beleidsontwikkelingen plaatsgevonden. De Raad voor de rechtspraak kondigde in zijn brief van 8 mei 2012 aan zich de komende jaren te willen richten op een voortvarende, digitaal toegankelijke en minder formele rechtspraak, zodat conflicten snel en effectief kunnen worden beslecht.¹ In een brief aan de Tweede Kamer van 11 juni 2013 schrijft de Minister van Veiligheid en Justitie dat innovatie in de rechtspraak bijzondere aandacht zal krijgen in de huidige kabinetsperiode. Daarom is samen met de Raad voor de rechtspraak het programma *Kwaliteit en Innovatie rechtspraak* ontwikkeld. Het doel is onder meer in het civiele procesrecht één nieuwe basisprocedure introduceren, evenals een andere invulling van de mondelinge behandeling. Daarbij zal de rechter meer ruimte krijgen voor het invullen en nader vormgeven van de mondelinge behandeling. 'De rechter bepaalt of hij die behandeling gebruikt voor een regiezitting, het verkrijgen van inlichtingen, het beproeven van een schikking, een verwijzing naar mediation, of dat gelegenheid wordt geboden aan de partijen een mondelinge toelichting te geven. De mogelijkheid om tijdens de mondelinge behandeling de eigen standpunten nader te kunnen toelichten, voorziet in de behoefte van de partijen en draagt ook bij aan de doelmatigheid van de procedure.'²

1. 'Aanbiedingsbrief Rechtspraak' van 8 mei 2012 van de Voorzitter van de Raad voor de rechtspraak, te vinden via: www.rechtspraak.nl/Actualiteiten/Nieuws/Documents/beleidsbrief%20Rechtspraak%202012.pdf.
2. Kamerbrief 'Programma Kwaliteit en Innovatie Rechtspraak' van 11 juni 2013; citaat van p. 6, te vinden via: <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2013/06/11/programma-kwaliteit-en-innovatie-rechtspraak.html>.

1.3 Onderzoeksvragen en -methoden

In dit onderzoeksrapport beschrijven we onder meer op basis van gesprekken met rechters en het bijwonen van een groot aantal comparitiezittingen de huidige werkwijze van de comparitie in kantonzaken en geven we handreikingen voor de verbetering van die werkwijze.

Centrale onderzoeksvraag

Daartoe beantwoorden we de volgende onderzoeksvraag:

Hoe verlopen comparities bij de kantonrechter, welke variatie doet zich daarbij voor en zijn er handreikingen ('best principles') die leiden tot een optimale combinatie van snelheid, effectiviteit en tevredenheid?

Hierna lichten we de in de onderzoeksvraag centraal gestelde kenmerken van kantoncomparities – snelheid, effectiviteit en tevredenheid – toe. Vervolgens bespreken we de deelvragen waarin de onderzoeksvraag uiteenvalt.

Snelheid

Voorafgaand aan het onderzoek maakten we met cijfers van het LOVCK een globale inventarisatie van de duur van een comparitiezitting bij de sector kanton. Daaruit bleek dat een gemiddelde zitting momenteel 75 tot 90 minuten duurt. Het streven, zoals bij aanvang van het onderzoek door het LOVCK geformuleerd, is de doorlooptijd van het grootste deel

Doelstelling

Het onderzoek kent twee doelstellingen:

- het verschaffen van feitelijke informatie over hoe comparitiezittingen verlopen en welke variatie zich daarin voordoet; en
- het geven van handreikingen ('best principles') die bijdragen aan het snel, effectief en naar tevredenheid van partijen afwickelen van comparitiezittingen.

van de comparitiezittingen (de bulkzaken), ongeveer 60% van de zaken, te verkorten met behoud van tevredenheid van partijen.

Effectieve geschilbeslechting

Onder effectiviteit verstaan we de mate waarin de wettelijke doelen van de comparitie worden behaald. In dit onderzoek staat daarbij het bereiken van een schikking centraal. Uit onderzoek van Van der Linden blijkt dat er bij civiele comparitiezittingen een positief verband bestaat tussen de ervaren procedurele rechtvaardigheid en het bereiken van de wettelijke doelen, waaronder het bereiken van een schikking (Van der Linden 2010). In het

onderhavige onderzoek is niet gemeten of de rechter voldoende informatie heeft vergaard voor het wijzen van een vonnis. Effectiviteit is gemeten door vast te stellen of een schikking is bereikt.

Tevredenheid

Tevredenheid in de ogen van partijen definiëren we in termen van procedurele rechtvaardigheid. We kunnen verschillende soorten rechtvaardigheid onderscheiden:

1. *procedurele rechtvaardigheid*: de mate waarin procespartijen de inrichting van de zitting als rechtvaardig ervaren;
2. *interpersoonlijke rechtvaardigheid*: de mate waarin procespartijen de behandeling door de rechter als rechtvaardig ervaren;
3. *informatieve rechtvaardigheid*: de mate waarin procespartijen de informatie over de zitting als rechtvaardig ervaren;
4. *distributieve rechtvaardigheid*: de mate waarin procespartijen de uitkomst van de zitting als rechtvaardig ervaren.

Uit de literatuur blijkt dat de ervaren procedurele rechtvaardigheid in belangrijke mate bepalend is voor de tevredenheid van burgers, in dit geval procespartijen, over een procedure en dat de ervaren procedurele rechtvaardigheid ook de acceptatie van de uitkomst beïnvloedt (Laemers 2007). In onderzoek onder klagers in een interne klachtprocedure bij bestuursorganen blijkt procedurele rechtvaardigheid ook de dominante verkla-

rende factor (Herweijer, Winter & Middelkamp 2007). Recent is dit bevestigd voor het functioneren van de bezwaarschriftprocedure in het bestuursrecht (Herweijer & Lunsing 2011).

Gelet op het voorgaande staat in dit onderzoek het perspectief van procedurele rechtvaardigheid centraal. Daarbij geldt dat het oordeel van rechtzoekenden over de uitkomst van een proces van geschilbeslechting kan worden beïnvloed door de tevredenheid over de daarbij gevolgde procedure.

De rechter

Rechterswerk is mensenwerk. Dat betekent dat competenties van rechters ertoe doen. Wanneer – zoals in deze studie – wordt gezocht naar een optimale combinatie van snelheid, tevredenheid en effectiviteit, moet er ruimte voor variatie zijn, rekening houdend met de individuele stijl van rechters. Om die reden is de stijl die rechters kiezen hier het object van onderzoek.

Deelvragen

Om de centrale onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden, hebben we de volgende deelvragen onderzocht:

Beschrijving comparitiezittingen

1. Wanneer gelast de kantonrechter een comparitie en in welke gevallen niet?
2. Op welke wijze vindt de voorbereiding plaats?

3. Op welke wijze vindt de comparitiezitting plaats?
4. Op welke wijze vindt de nabewerking plaats?
5. Hoeveel tijd nemen de verschillende onderdelen van de comparitiezitting in beslag?
6. Welke verschillen doen zich voor in de huidige comparitiewerkwijze?

Analyse comparitiezittingen

1. Hoe kunnen verschillen in werkwijze worden verklaard?
2. Welke verschillende stijlen van compareren zijn bij kantonrechters te onderscheiden?
3. In hoeverre leidt de comparitie tot het bereiken van een schikking (effectiviteit)?
4. In hoeverre ervaren procespartijen de comparitiewerkwijze als procedureel rechtvaardig?
5. Wat zijn de gevolgen van de verschillende werkwijzen en stijlen van rechters voor de snelheid, effectiviteit en de waardering van de procedurele rechtvaardigheid door partijen?

Formulering best principles

1. Welke aanbevelingen kunnen worden gedaan om de huidige comparitiepraktijk te verbeteren op het punt van de snelheid van de procedure?
2. Welke aanbevelingen kunnen worden gedaan om de huidige comparitiepraktijk te verbeteren op het punt van de effectiviteit van de procedure?
3. Waar 'hij' staat, kan uiteraard ook 'zij' gelezen worden.

3. Welke aanbevelingen kunnen worden gedaan om de huidige comparitiepraktijk te verbeteren op het punt van de door procespartijen ervaren procedurele rechtvaardigheid van de procedure?

1.4 Onderzoeksaanpak

Huidige werkwijze

We zijn het onderzoek gestart met een inventarisatie van de werkwijze die kantonrechters op dit moment hanteren. Wanneer, in welke gevallen c.q. in welk soort zaken, gelast de kantonrechter een comparitie en wanneer ziet hij³ daar vanaf? En in hoeverre kiest hij ervoor ook bulkzaken ter comparitie te behandelen? Wat is de gang van zaken op de comparitie? We zijn nagegaan op welke punten gerechten en kantonrechters overeenkomen en waar ze van elkaar verschillen.

Voor die beschrijving heeft allereerst *literatuuronderzoek* plaatsgevonden. We hebben al uitgevoerd onderzoek naar de civiele comparitie bestudeerd en ook hebben we relevante documenten bestudeerd, zoals interne handleidingen en informatiefolders voor procespartijen.

In aanvulling op het literatuuronderzoek zijn *drie rondetafelbijeenkomsten* gehouden met kantonrechters die werkzaam zijn bij verschillende gerechten in het land. De bijeenkomsten vonden plaats in Den Bosch, Den Haag en Zwolle. In totaal namen daaraan elf kanton-

rechters deel (zie bijlage 2). In deze gesprekken met kantonrechters zijn de werkwijzen en instrumenten van de verschillende kantonrechters in beeld gebracht.

Vervolgens zijn in een eerste ronde 25 *comparitiesittingen* bijgewoond bij de sectoren kanton van de rechtbanken Groningen en Utrecht. Deze rechtbanken zijn geselecteerd omdat hun werkwijze op het punt van de comparitie verschilt. Tijdens observaties is de gang van zaken ter zitting bij twintig verschillende rechters in kaart gebracht. De zittingen zijn geobserveerd met gebruikmaking van vooraf opgestelde observatielijsten (zie bijlage 4). We hebben bijgehouden hoeveel tijd de verschillende onderdelen van de comparitiesitting in beslag nemen (verkrijgen van inlichtingen, onderzoeken van de mogelijkheid een schikking te treffen, bespreken van een regeling, opstellen van de schikkingsovereenkomst). Verder keken we naar de onderwerpen waarover rechter en partijen communiceren en naar de manier waarop zij dat doen. Ook onderzochten we of procespartijen de zitting als procedureel rechtvaardig beschouwen. Daartoe is partijen voorafgaand en na afloop van deze zittingen een korte vragenlijst voorgelegd (zie bijlage 5), met het verzoek deze in te vullen. Voorafgaand aan de zitting om hun verwachtingen te inventariseren, achteraf om de ervaringen te kunnen beschrijven. Het doel van de observaties was het verzamelen van informatie voor een voor

de tweede fase van het onderzoek op te stellen model-comparitiestrategie.

Opstellen en toetsen model-comparitiestrategie

Op basis van het literatuur- en documentonderzoek, de rondetafelbijeenkomsten, de observaties, de ingevulde vragenlijsten en een expertmeeting met leden van de begeleidingscommissie en deskundigen uit het veld⁴ hebben we aanbevelingen geformuleerd voor de inrichting van een comparitiesitting. Op basis van deze aanbevelingen is een model-comparitiestrategie opgesteld. De model-comparitiestrategie beschrijven we in hoofdstuk 4. De model-comparitiestrategie is vervolgens getest in een pilot. De kantonrechters die deelnamen aan de pilot, verklaarden zich bereid tijdens de door hen geleide comparities zo veel mogelijk te werk te gaan volgens de model-comparitiestrategie.

Met rechters bij vier gerechten (Almelo/Enschede, Arnhem/Nijmegen, Groningen en Rotterdam) is afgesproken dat zij de model-comparitiestrategie gedurende een aantal maanden op door ons te bezoeken zittingen zouden hanteren. In totaal zijn bij de vier gerechten 95 comparitiesittingen bijgewoond. Bij de observaties zijn dezelfde checklists gehanteerd als bij de eerste inventarisatie. De procespartijen kregen ook dezelfde vragenlijsten voorgelegd. Wel bleek in de eerste fase van het onderzoek dat de partijen vooraf-

4. Te weten: Hans Steenberghe (kantonrechter te Utrecht en lid van de Expertgroep Conflictoplossing op Maat), Ulbe van Houten (rechter te Almelo en voorzitter van het LOVCK) en Rick Verschoof (rechter te Utrecht, bijzonder hoogleraar rechtspraak aan de Universiteit van Utrecht, docent van de SSR-cursus 'Professionele ontmoetingen: de comparitie na antwoord', voorzitter van de begeleidingscommissie van het onderzoek van Janneke van der Linden en lid van de Begeleidingscommissie van het onderhavige onderzoek).

gaand aan de zitting vooral bezig zijn met wat er op de zitting staat te gebeuren en weinig tijd of aandacht hebben voor het invullen van een vragenformulier. Daarom is er in de tweede fase van het onderzoek voor gekozen de partijen na afloop te vragen in hoeverre hun ervaringen overeenstemden met hun verwachtingen vooraf. Verder hebben we een aantal groepsinterviews gehouden met kantonrechters en griffiemedewerkers die aan het onderzoek deelnamen.

Discrepantie tussen opzet en uitvoering van het onderzoek

Het onderzoek was erop gericht de effecten van toepassing van de model-comparitiestrategie te inventariseren om zodoende inzicht te krijgen in de manier waarop de comparitie zo snel en effectief mogelijk kan worden vormgegeven. Tijdens het onderzoek bleek dat rechters comparities vaak op geheel eigen manier vorm bleven geven en dat het model veelal niet werd toegepast. Daarmee konden we het model dus niet testen, en was het niet mogelijk harde uitspraken te doen over de toepassing ervan tijdens de kantoncomparities. Deze constatering heeft gaandeweg het onderzoek geleid tot een gewijzigde onderzoeksdoelstelling: in plaats van toetsend onderzoek (het vaststellen van het effect van de toepassing van de model-comparitiestrategie) kozen we voor een opzet die explorerend is en die gericht is op de variatie in de werkwijze van de kantonrechter en de effecten daarvan. Dat heeft consequenties voor de

conclusies die uit het onderzoek kunnen worden getrokken. We kunnen geen uitspraken doen over de effectiviteit van de model-comparitiestrategie. In plaats daarvan is het wel mogelijk verbanden te leggen tussen de manier waarop kantonrechters invulling geven aan de comparitie en de effecten daarvan op het punt van snelheid, effectiviteit en tevredenheid.

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 komt de rol van de rechter en de positie van de partijen aan bod. Welke rol speelt de rechter op de comparitie en hoeveel vrijheid bezit hij? En wat is de positie van de partijen? Wat mogen zij van de comparitie verwachten? In hoofdstuk 3 richten we de aandacht op de voorbereiding en het verloop van kantoncomparities in het algemeen. Hoe komt bij verschillende rechtbanken de selectie van zaken voor comparities tot stand, hoeveel tijd trekt men voor een comparitie uit en hoe vaak leidt de behandeling van een zaak ter comparitie tot een schikking? Hoofdstuk 4 en 5 betreffen het onderzoek naar de toepassing van de model-comparitiestrategie. Omdat het model in de praktijk veelal niet werd toegepast, bestaan de beide hoofdstukken niet uit een verslag van de toetsing van de model-comparitiestrategie, maar bieden ze een beschrijving en analyse van de variëteit in het optreden van de kantonrechter ter comparitie. In het afsluitende hoofdstuk 6 trekken we op basis van de bevindingen een aantal conclusies en doen we suggesties over de manier

waarop kantonrechters het beste invulling kunnen geven aan de comparitie. Dit hoofdstuk bevat niet een blauwdruk van hoe 'de' kantoncomparitie eruit zou moeten zien. In

plaats daarvan opperen we een aantal suggesties waarvan we denken dat die het denkproces daarover het beste verder kunnen helpen.

Verschillende perspectieven op de kantoncomparitie

2.1 Inleiding

Dit hoofdstuk belicht de positie van de rechter en van de partijen bij de comparitie. De rechter is een onafhankelijke professional. Hoe ver strekt zijn vrijheid bij het bepalen van de inrichting van de comparitie? Paragraaf 2.2 bevat een uiteenzetting over de rol van rechters. Vervolgens komt in paragraaf 2.3 het perspectief van procespartijen aan bod. De partijen hebben belang bij een snelle en effectieve behandeling van hun zaak, maar van belang is ook dat ze uitkomst van de procedure aanvaarden. Maar hoe ver strekt dat belang precies? Om meer helderheid over die vraag te verkrijgen, benaderen we tevredenheid in paragraaf 2.3 via het concept van procedurele rechtvaardigheid. Paragraaf 2.3 bevat de conclusie van het hoofdstuk.

2.2 De rol van de rechter

Tijdens de rondetafelbijeenkomsten en de observaties bleek dat de gang van zaken

tijdens een comparitiezitting sterk varieert. De aanpak verschilt niet alleen tussen de rechtbanken, maar ook tussen rechters binnen dezelfde rechtbank. In hoofdstuk 3 gaan we hier nader op in.

In de 'Handleiding regie vanaf de conclusie van antwoord' staat het verloop van een comparitiezitting.¹ Daarbij wordt de comparitie onderverdeeld in verschillende fasen, te weten de startfase, de informatie- of exploratiefase, het beproeven van een schikking, het geven van een voorlopig oordeel en de afsluiting. Ondanks de beschikbaarheid van deze handleiding is de praktijk divers: de werkwijze van rechters is niet uniform en wijkt regelmatig af van de beschrijving in de handleiding. Een verklaring hiervoor is te vinden in de rol die rechters voor zichzelf zien.

De rechter als ambachtsman

'Het werk van de rechter bestaat erin dat hij onpartijdig en onafhankelijk in een

1. <http://www.rechtspraak.nl/Procedures/Landelijke-regelingen/Sector-kantonrecht/Documents/Handleidingregievanafdeconclusievanantwoord2eversieseptember2009.pdf>.

concreet geval probeert recht te doen. Hij treedt daarbij als een ambachtsman op. Hij probeert de hem voorgelegde feiten te doorgronden, zoals de timmerman maten opneemt, zaagt, past en schroeft. De rechter moet vervolgens, maar vaak lopen de processen door elkaar heen, achterhalen welke rechtsregel op die feiten toepasselijk is. Ook dat is ambachtelijk werk. Daarin moet hij in de eerste plaats goed zijn.

Bij het proberen recht te doen in het concrete geval heeft de rechter de wetgever als leidsman. De rechterlijke onafhankelijkheid betreft niet de wetgever. De wetgever reikt hem de kaders aan waarbinnen hij moet beslissen. De rechter is bij uitstek afhankelijk van de wetgever, dus van een politiek ambt. Maar hij heeft geen fractie waarvan hij deel uitmaakt en aan de leiband waarvan hij zou moeten lopen. De rechter is echter niet ideeënloos. Als hij wordt geconfronteerd met een geval waarin de wetgever heeft voorzien, zal hij die door de wetgever aangedragen oplossing vorm geven.

(...)

Maar heeft de rechter dan bij afwezigheid van een eigen programma geen enkel belang? Ja, het hoge woord moet eruit en dat is rechtvaardigheid. Vorm geven aan rechtvaardigheid is zijn opdracht. Daaraan is hij gecommitteerd. Maar die opdracht is geen programma waaruit je een precieze leidraad voor het handelen in concrete

gevallen kunt afleiden. Die opdracht dwingt hem of haar in de eerste plaats procedureel rechtvaardig te zijn. Dat is niet alleen een formeel voorschrift; het is een voorschrift dat strekt tot verwerkelijking van de afweging van die betrokken belangen.

Maar niet automatisch volgt aldus een uitkomst in de ene of de andere richting. Vaak zal blijken dat er ruimte is. Dan moet hij alles op zich laten inwerken en de knoop doorhakken.

(...)

Hij kan daarbij voor een beslissing komen te staan die bij een betrokkene slecht zal vallen, of die groepen in de samenleving of bestuurders of politici niet (direct) zal bevallen. Voor zover mogelijk zal hij dat tevoren hebben onderkend. Dat zal hem tot extra zorgvuldige motivering en verantwoording aansporen. Maar het feit dat een beslissing slecht valt, betekent op zich nog niet dat de rechter legitimiteit verliest. De rechter is er nu juist om in concrete gevallen de rechtvaardigheid vorm te geven, ook al zint dat allerlei mensen niet.'

Mr. G.J.M. Corstens, rede ter gelegenheid van zijn installatie als president van de Hoge Raad der Nederlanden op 7 november 2008.

In bovenstaand citaat schetst de president van de Hoge Raad, Corstens, de rechter als ambachtsman met als opdracht vorm te geven

aan rechtvaardigheid. De rechter is onafhankelijk en onpartijdig, hij wikt en weegt, past de wet toe, vult bij een lacune in de wet de ruimte in en zorgt voor procedurele rechtvaardigheid. Zoals de timmerman zijn werk aanpast aan het stuk hout dat hij bewerkt, zo past de rechter zijn werk aan aan de kenmerken van de zaak die hij behandelt en de justitiabelen die erbij betrokken zijn. Diversiteit komt dus niet alleen voort uit de attitude van de rechter en diens preferenties, maar wordt ook ingegeven door de kenmerken van de zaak en de justitiabelen.

Diverse rechters hebben de afgelopen periode hun zorgen geuit over ontwikkelingen in de rechtspraak. Veel aandacht trok het door zeven raadsheren van het Hof Leeuwarden in december 2012 opgestelde manifest, dat in de weken daarna door meer dan vijfhonderd rechters in Nederland werd ondertekend. 'Wij maken ons grote zorgen over de organisatie van de rechtspraak en de nadelige gevolgen daarvan voor de interne onafhankelijkheid van de rechters en de kwaliteit van de rechtspraak', zo luidt de aanhef van het manifest. In de praktijk zou er niet veel meer over zijn van de rechter als ambachtsman, zoals door Corstens geschetst (Van Lierop 2012). Productienormen en de financieringssysteematiek zetten de kwaliteit van rechtspraak onder druk (Van der Wilt 2011, *Trema*, nr. 4, p. 120-126). Aan de andere kant wordt betoogd dat rechters zelf hun werk slimmer kunnen organiseren en elkaar daarop moeten aanspreken (Otte 2013, *Mr.*, nr. 3, p. 21).

Rechters hechten aan hun professionele autonomie (Ingelse, *NJB* 2010/1593, Hermans 2011 *Trema*, nr. 5, p. 158-160 & Otte 2013, *Mr.*, nr. 3, p. 21). De burger verwacht tegelijkertijd dat de persoon van de rechter er niet toe doet. De rechter is onpartijdig en onafhankelijk. Dat neemt niet weg dat het verloop van een proces mede afhankelijk is van de 'personal touch' van de rechter. 'Onderkenning van de sterke invloed van het persoonlijke en van de inherente onzekerheid is in meer dan één opzicht van belang: voor de aanvaarding van het fenomeen, voor de inrichting van het werk en de rekrutering van rechters, voor de toedeling van zaken en voor de relativering van de rechtseenheid', aldus Ingelse (Ingelse, *NJB* 2010/1593). Van Lierop koppelt hier het begrip 'interne onafhankelijkheid' aan. Hij vindt dat aandacht voor organisatorische aspecten niet ten koste mag gaan van de interne onafhankelijkheid van rechters: 'De rechtspraak heeft zelfbewuste rechters nodig die intern opkomen voor de eisen die hun ambt stelt, zoals dat er in iedere zaak tijd en ruimte is voor zorgvuldige afwegingen, onderzoek en overleg' (Van Lierop, *NJB* 2012/2096).

De ambachtsman versus de manager: over professionele autonomie

Hiervoor is de rechter beschreven als ambachtsman en als professional. Diverse auteurs wijzen op de zwakke positie van de rechter als professional ten opzichte van het bestuur. Noordegraaf stelt dit beeld bij: rech-

ters moeten als professional, net als bijvoorbeeld artsen, ook laten zien wat ze presteren (Noordegraaf 2008, *Tijdschrift voor sociale vraagstukken*, nr. 4, p. 5). In zijn oratie 'Professioneel bestuur' verwerpt hij het beeld waarin professionals en managers tegenover elkaar worden gezet. 'De manager' en 'de professional' bestaan niet (Noordegraaf 2008, p. 8). Voorstanders van 'de professional' negeren de veranderende omstandigheden. De toenemende behoefte aan openheid, de prestatiedruk en het gevecht om middelen kun je niet op het bord van de professional leggen, daar heb je managers voor nodig, aldus Noordegraaf (Noordegraaf, *Tijdschrift voor sociale vraagstukken*, 2008, nr. 4, p. 5).

In haar oratie 'Grenzen aan professionele autonomie', gaat Mackor in op de relatie tussen autonomie als voorwaarde voor het kunnen functioneren als professional en de van buitenaf opgelegde regelgeving, verantwoording en toezicht, die een inbreuk kunnen vormen op diezelfde autonomie (Mackor 2011). Zij duidt een professional als (1) iemand met theoretische kennis en een academische opleiding, (2) die autonomie bezit, zowel vanwege de professe waartoe hij behoort vanwege zijn hoedanigheid van professional en (3) wiens werk ziet op fundamentele belangen, zoals gezondheid of een goede rechtsbedeling.

Mackor betoogt dat het derde kenmerk spanning kan opleveren met de eerste twee kenmerken van autonomie. Mackor: 'Van profes-

sies en professionals wordt verwacht dat zij zich ten volle inzetten voor het behartigen van het fundamentele belang. Maar door hun specialistische kennis als ook door de vertrouwensrelatie met hun cliënt is een zekere mate van autonomie onvermijdelijk en noodzakelijk. En precies daardoor is maar in beperkte mate vast te stellen of professionals zich werkelijk voor dat belang inzetten' (Mackor 2011, p. 7). Zij wijst erop dat ook typerend voor professionals is dat de samenleving als geheel het vertrouwen heeft dat zij pal staan voor de belangen zij behartigen. Dat betekent een permanente opgave voor professionals om te bewijzen dat zij dat vertrouwen verdienen (Mackor 2011, p. 7).

Het begrip 'autonomie' omschrijft Mackor onder meer met de volgende betekenissen:

- *keuzevrijheid*: kunnen doen en laten wat je wilt zonder inmenging van anderen;
- *zelfwetgeving*: het vermogen van individuen om redelijke beslissingen te nemen.

Professionals hebben autonomie nodig. Enerzijds om kennis te wegen en toe te passen in concrete gevallen, anderzijds vanwege de vertrouwensrelatie met cliënten (in het geval van de rechter: partijen) die zich slecht verdraagt met bemoeienis door buitenstaanders. Mackor betoogt vervolgens dat bij professionals in mindere mate dan bij burgers sprake is van inperking van de autonomie. Daar zijn verschillende redenen voor. De belangen van degenen voor wie de professional werkt, spelen een grote rol bij het functioneren van

professionals (bij de rechter de belangen van de partijen), er is een gedeeld beeld van de professional dat collectief verankerd is (het beeld van vrouwe Justitia) en er is sprake van een beeld dat door publiek en politiek debat wordt bepaald.

De Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak heeft inmiddels een code met gedragsnormen opgesteld. De motivering hiervoor sluit aan bij de door Noordegraaf en Mackor verwoorde inzichten: 'De veranderende kijk in de samenleving op het functioneren van de rechter en de bezinning onder rechters op wat voor de rechter essentieel moet worden geacht om naar behoren te functioneren, hebben geleid tot het opstellen van deze gedragscode. (...) Dit document beoogt een leidraad te zijn om rechters te helpen zich bewust te zijn van hun positie in de samenleving en van de mogelijke interventies en invloeden van buiten. Die invloeden worden gekenmerkt door een kritischer benadering van het functioneren van rechters' (Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak, NNvR-code, p. 1).

De normen in de gedragscode betreffen de kernwaarden van rechters, te weten: onafhankelijkheid, autonomie, onpartijdigheid, integriteit, deskundigheid en professionaliteit. Over autonomie wordt opgemerkt: 'Met inachtneming van organisatorische en bestuurlijke kaders claimt de rechter zeggenschap over de wijze waarop hij zijn werk inricht' (Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak, NNvR-code, p. 4).

Wat betreft de organisatie van de rechtspraak is vastgelegd dat het in eerste instantie de eigen verantwoordelijkheid van de rechter is om zaken op de juiste manier af te doen. De organisatie moet hem faciliteren om zijn taak met inachtneming van deze verantwoordelijkheid uit te voeren. Toepassing van aanbevelingen of richtlijnen door de rechter kan de rechtseenheid dienen. Essentieel is dat die aanbevelingen of richtlijnen maximaal draagvlak hebben onder rechters (Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak, NNvR-code, p. 9).

2.3 De rol van partijen

Uiteraard spelen partijen een belangrijke rol tijdens comparities. En – minstens zo belangrijk – partijen hebben ook een opvatting over het verloop daarvan. Bij de inrichting van kantoncomparities is naast snelheid en effectiviteit ook de tevredenheid van partijen van belang. In deze paragraaf schenken we met het oog daarop aandacht aan het concept van procedurele rechtvaardigheid.

Rechtvaardigheid

Rechtvaardigheidsoordelen over de rechtspraak worden gevormd door onder meer individuele burgers, door bedrijven, bestuursorganen, het Openbaar Ministerie én door de samenleving als geheel. Bij de ervaren rechtvaardigheid door procespartijen kunnen twee vormen van rechtvaardigheid worden onderscheiden: *distributieve rechtvaardigheid* en *procedurele rechtvaardigheid*. De eerste vorm

heeft betrekking op materiële rechtvaardigheid. De aanname hierbij is dat mensen voorname-lijk de uitkomst van de procedure van belang achten. De tweede vorm richt zich specifiek op aspecten die betrekking hebben op de gevolgde procedure. Uit onderzoek naar procedurele rechtvaardigheid komt naar voren dat mensen in hun rechtvaardigheids-oordeel niet alleen worden beïnvloed door de uitkomst van de procedure, maar ook door de gang van zaken tijdens de procedure. Mensen blijken een uitkomst eerder als eerlijk te be-schouwen als de eraan voorafgaande proce-dure in hun ogen rechtvaardig was. Daarmee vormt procedurele rechtvaardigheid een be-langrijke factor voor de legitimatie en de aanvaarding van het rechterlijk oordeel (Van Velthoven 2011, *Rechtsgeleerd Magazijn Themis*, 172 (31), p. 7-16).

Theorieën over rechtvaardigheid

Varianten van relevante theorieën over rechtvaardigheid van rechterlijke procedures zijn uiteindelijk terug te voeren op één vorm of beide vormen van rechtvaardigheid: procedu-rele of distributieve rechtvaardigheid. Ook empirisch onderzoek richt zich steeds op één van beide varianten of op een combinatie ervan.²

Thibaut & Walker (1977) verwachtten halver-wege de jaren zeventig dat de procedure die door de rechter wordt gevolgd bij het nemen van een beslissing bepaalt hoe mensen den-ken over de rechtvaardigheid van zijn beslis-

sing. Hun onderzoek toonde aan dat mensen bereid zijn om controle over de beslissing uit handen te geven, zolang zij maar controle over het proces behouden. De aard van de procedure heeft invloed op de rechtvaardig-heidsbeleving, los van de uitkomst. De pre-cieze invulling van het begrip procedurele rechtvaardigheid heeft de nodige discussie losgemaakt. De gedachte van Thibaut & Wal-ker dat het betrokkenen alleen zou gaan om de mogelijkheid van een eigen inbreng (*voice*) om daarmee zo veel als mogelijk invloed uit te kunnen oefenen op de voortgang van het proces, werd al gauw te eenzijdig geacht (Van Velthoven 2011).

Leventhal (1980, p. 27-55) was een van de eersten die factoren formuleerde die voor individuen belangrijk zouden zijn als zij een procedure evalueren. Deze factoren zijn in onderzoek empirisch bevestigd (Van der Lin-den 2010, p. 21). Leventhal noemde zes facto-ren:

- *consistentie*: de procedure wordt voor verschillende personen en door de tijd heen op gelijke manier toegepast;
- *onbevooroordeeldheid*: de beslisser dient neutraal te zijn en vrij van vooroordelen;
- *correctheid*: in een procedure moet nauw-keurige en correcte informatie worden gebruikt; er wordt naar gestreefd fouten te voorkomen;
- *correctief vermogen*: er moet een moge-lijkheid zijn om incorrecte informatie en een onjuiste beslissing te kunnen corrige-ren;

2. Zie voor een helder overzicht van de verschillende rechtvaardigheidstheorieën waar dit gedeelte van het rapport mede op berust: Linden, J. van der, *De civiele zitting centraal: informeren, afstemmen en schikken* (diss. Tilburg), Deventer: Kluwer 2010, p. 19-32.

- *vertegenwoordiging*: procedures moeten in iedere fase de mogelijkheid tot controle bieden, belangen en waarden van alle betrokkenen komen aan bod;
- *standaarden van ethisch gedrag*: procedures moeten overeenkomen met persoonlijke en maatschappelijke morele en ethische waarden.

Naast deze indicatoren voor procedurele rechtvaardigheid komen uit onderzoek ook andere factoren naar voren die van belang voor zijn rechtvaardigheidsoordelen. In het relationele model van Lind & Tyler (1988) hechten mensen grote waarde aan hun plaats in de groep. Wanneer een procedure de status van iemand in de groep bevestigt en hem in staat stelt om ten volle te participeren in het groepsgebeuren, zal hij al snel bereid zijn die procedures – en de uitkomsten ervan – als fair en eerlijk te accepteren. Mensen zien hun sociale status bevestigd als ze beleefd, (gelijk) waardig en met respect worden behandeld.

Bies & Moag (1986, p. 43-55) hebben dit element verder uitgewerkt met de introductie van het begrip 'interactieve rechtvaardigheid'. Zij benadrukken het belang van rechtvaardigheid in de interactie met de beslisser. Vier elementen zijn van belang voor een rechtvaardige interactie:

- de beslisser is open en eerlijk in de communicatie met partijen en maakt zich niet schuldig aan misleiding (*truthfulness*);
- de beslisser vermijdt onbeleefd en agressief gedrag tegenover partijen (*respect*);
- de beslisser laat ongepaste en partijdige opmerkingen achterwege (*propriety*);
- beslissingen worden voldoende toegelicht (*justification*).

De introductie van interactieve rechtvaardigheid zorgde voor discussie binnen de wetenschap. Deze discussie had betrekking op de vraag of het bij procedurele en interactieve rechtvaardigheid om verschillende concepten gaat of niet. Bies & Moag introduceerden interactieve rechtvaardigheid aanvankelijk als een derde type rechtvaardigheid, maar Bies kwam hier op terug door interactieve rechtvaardigheid als onderdeel van procedurele rechtvaardigheid te beschouwen. In de meeste onderzoeken wordt interactieve rechtvaardigheid dan ook als onderdeel van procedurele rechtvaardigheid gemeten. Aan de andere kant is er ook onderzoek dat aangeeft dat mensen duidelijk onderscheid maken tussen procedurele en interactieve rechtvaardigheid en onderzoek dat uitwijst dat de procedurele en interactieve rechtvaardigheid verschillende effecten hebben.

Greenberg heeft voorgesteld interactieve rechtvaardigheid nader te splitsen in *interpersoonlijke* en *informatieve rechtvaardigheid* (Greenberg 1993, p. 79-103). Interpersoonlijke rechtvaardigheid verwijst naar het gevoel van de partijen dat ze op een nette en respectvolle manier worden behandeld door de mensen die het proces implementeren. Zij beschouwen procedures als eerlijk wanneer hun status als waardevol lid van de maatschappij

erkend wordt. Het gegeven dat rechtvaardigheidsoordelen beïnvloed worden door de hoeveelheid en de aard van de informatie die mensen ontvangen over het verloop en de uitkomst van de procedure, betreft het begrip informatieve rechtvaardigheid.

Uit de voorgaande beschouwing blijkt dat rechtvaardigheid in verschillende studies wordt gemeten door twee (distributieve en procedurele rechtvaardigheid), drie (distributieve, procedurele en interactieve rechtvaardigheid) of vier (distributieve, procedurele rechtvaardigheid, interpersoonlijke en informatieve rechtvaardigheid) begrippen. Het door Thibaut & Walker geïntroduceerde belang van de procedure verwijst naar een ruim begrip van procedurele rechtvaardigheid. Het begrip is door nader onderzoek verder gedifferentieerd, te weten in procedurele rechtvaardigheid in enge zin, informatieve rechtvaardigheid en interactieve rechtvaardigheid. Deze begrippen worden hierna uitgewerkt.

Procedurele rechtvaardigheid

Procedurele rechtvaardigheid in ruime zin omvat drie verschillende aspecten:

1. procedurele rechtvaardigheid in enge zin;
2. interpersoonlijke rechtvaardigheid;
3. informatieve rechtvaardigheid.

Ad a. Procedurele rechtvaardigheid in enge zin

Procedurele rechtvaardigheid in enge zin ziet op de vraag in hoeverre procesdeelnemers de

inrichting van de procedure als rechtvaardig beschouwen. De zes factoren van Leventhal, die we hiervoor beschreven, zijn daarop van invloed.

Ad b. Interpersoonlijke rechtvaardigheid

Interpersoonlijke rechtvaardigheid betreft de mate waarin procesdeelnemers de behandeling van hun zaak door de rechter als rechtvaardig beschouwen. Er zijn in ieder geval twee factoren van belang:

- *respect*: de rechter is beleefd tegen partijen;
- *gepaste vragen*: de rechter onthoudt zich van discriminerende, racistische, seksistische of anderszins ongepaste opmerkingen (Bies & Moag 1986, p. 43-55; Greenberg 1993, p. 79-103).

Ad c. Informatieve rechtvaardigheid

Er is sprake van informatieve rechtvaardigheid als procesdeelnemers informatie over de procedure als rechtvaardig beschouwen. In dit verband zijn van belang:

- *eerlijkheid*: de rechter is open en eerlijk in zijn communicatie met partijen;
- *uitleg*: de gang van zaken en beslissingen in het proces worden voldoende toegelicht (Bies & Moag 1986, p. 43-55; Greenberg 1993, p. 79-103).

2.4 Conclusie

In dit hoofdstuk hebben we twee zaken belicht die van belang zijn bij het denken over, en het beoordelen en waarderen van het

optreden van de kantonrechter ter comparitie. Allereerst is aandacht besteed aan de hoedanigheid van de rechter. Kernwaarden van de rechter zijn onafhankelijkheid, autonomie, onpartijdigheid, integriteit, deskundigheid en professionaliteit. Bij het uitoefenen van zijn functie verschaffen deze kernwaarden hem ruimte, maar tegelijkertijd houden ze een verantwoordelijkheid in. Die heeft de rechter vooral ten aanzien van de partijen van wie het geschil aan hem is voorgelegd. De partijen hebben baat bij een snelle en effectieve beslechting van hun geschil. Daarnaast is van belang dat ze tevreden zijn over de manier waarop de rechter hun geschil behandelt. Tevredenheid is een abstract begrip. We kunnen het handen en voeten geven door het te benaderen vanuit het concept van procedurele rechtvaardigheid. Uit sociaalwetenschappelijk onderzoek is bekend dat tevredenheid

van mensen over (rechterlijke) procedures wordt beïnvloed door de mate waarin ze die als rechtvaardig ervaren. Niet alleen de uitkomst doet ertoe, ook de procedure zelf. We hebben verschillende aspecten van het begrip procedurele rechtvaardigheid onderscheiden.

In het vervolg van dit onderzoek richten we ons op de gang van zaken op de comparitie bij de kantonrechter. We onderzoeken in hoeverre de kantonrechter er als autonome professional in slaagt de comparitie te laten bijdragen aan een snelle en effectieve beslechting van het aan hem voorgelegde geschil en in hoeverre hij daarnaast weet te bereiken dat de partijen een hoge mate van procedurele rechtvaardigheid ervaren. Eerst schetsen we in hoofdstuk 3 een algemeen beeld van de werkwijze van de kantonrechter en van de diversiteit die daarin te zien is.

De werkwijze van de kantonrechter

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk gaan we in op de werkwijze van de kantonrechter. We gaan na hoe de comparitiezittingen op dit moment plaatsvinden en op welke manier rechters de comparities voorbereiden. Wanneer, in welke gevallen en in welk soort zaken gelast de kantonrechter een comparitie? Wanneer ziet hij daar vanaf? Hoeveel tijd nemen de comparitie bij verschillende rechtbanken in beslag? Wat is het resultaat van de comparitie? We besteden daarbij aandacht aan overeenkomsten en verschillen tussen de gerechten en de kantonrechters. Omdat de informatie die we hebben verzameld, betrekking heeft op 2012, zijn in dit hoofdstuk consequent de namen van de rechtbanken vermeld van vóór de herziening van de gerechtelijke kaart per 1 januari 2013.

De verschillende werkwijzen zijn in eerste instantie in beeld gebracht op basis van een drietal rondetafelbijeenkomsten, gehouden met kantonrechters die werken bij verschil-

lende gerechten in het land.¹ Tijdens deze bijeenkomsten bleek dat kantonrechters, ondanks de 'Handleiding regie vanaf de conclusie van antwoord' sterk van elkaar verschillende werkwijzen hanteren. Op een aantal punten is wel sprake van uniformiteit binnen de rechtbanken, maar de aanpak per zaak is sterk persoonsafhankelijk. Rechters hechten aan hun eigen inzichten bij het vormgeven van de comparitie. Tegelijkertijd bleek overigens dat de kantonrechters veel belangstelling hebben voor de aanpak, methoden en instrumenten van hun collega's en dat ze dus graag van elkaar willen leren.

3.2 Werkwijze

De rolzitting

De meeste procedures bij de kantonrechter beginnen met een dagvaarding. De griffier schrijft alle dagvaardingen in op de rol. De rol is de lijst van zaken die op de zogenoemde rolzitting behandeld worden. Op deze zitting

1. Aanwezig waren kantonrechters, werkzaam bij de rechtbanken Almelo, Amsterdam, Arnhem, Breda, Dordrecht, Den Bosch, Eindhoven, Haarlem, Maastricht en Zwolle.

worden voornamelijk procedurele beslissingen genomen. De rolzitting is als ware het 'scharnierpunt' waar de dagvaardingsprocedure om draait. De functie van de rolzitting is het verichten van procedurele handelingen, zoals het indienen van processtukken of het vragen van uitstel van de behandeling. Een inhoudelijke behandeling van de zaak vindt niet plaats.

Naast deze functies staat de rolzitting ook in het teken van het selecteren van zaken voor de comparitie na antwoord. Nadat de conclusie van antwoord is genomen, moet worden beslist of in de zaak een comparitie na antwoord wordt gehouden. De manier waarop dit wordt vastgesteld en vooral wie bepaalt of een comparitie wordt gehouden, verschilt per rechtbank. We kunnen onderscheid maken in rechtbanken waar de kantonrechters zelf bepalen of een aan hen toebedeelde zaak voor een comparitie in aanmerking komt (o.a. Den Bosch, Eindhoven, Maastricht, Roermond) en rechtbanken waar één of meerdere rolrechters bepalen of er wel of niet een comparitiezitting komt, waarbij de kantonrechters gewoon worden ingeroosterd (o.a. Breda en Dordrecht). In dat laatste geval kan het zo zijn dat kantonrechters bepaalde zaken op zitting krijgen die ze zelf niet voor een comparitie geselecteerd zouden hebben. Naast deze twee meest voorkomende methoden van selectie is er een derde methode, waarbij de rolrechter bepaalt welke zaken in ieder geval *niet* voor een comparitie in aanmerking komen en waarbij de behandelende kantonrech-

ter vervolgens voor de resterende zaken de keuze maakt om wel of niet een comparitie te houden (o.a. in Almelo). Ten slotte laat de rechter in sommige gevallen de secretaris bepalen of een zaak voor comparitie wordt geselecteerd (zoals in Amsterdam).

Roostertijden

De tijd die men voor een comparitie uittrekt, varieert per rechtbank. De inschatting door de rechter van de tijd die nodig is voor het behandelen van de zaak is cruciaal. Bijna alle rechtbanken hanteren richtlijnen voor de roostertijden, maar uiteindelijk bepaalt de rechter (variërend per rechtbank: de rolrechter of de behandelend rechter) hoeveel tijd er voor een ter comparitie te behandelen zaak wordt uitgetrokken. Om deze reden worden veel verschillende roostertijden gehanteerd, variërend van dertig minuten voor de meest eenvoudige zaken tot zestig à negentig minuten voor complexere zaken. In tabel 3.1 staat een globaal overzicht van de roostertijden die bij verschillende rechtbanken in 2012 werden gehanteerd.

Uit tabel 3.1 blijken grote verschillen. Er zijn rechtbanken die standaard-roostertijden aanhouden, terwijl andere rechtbanken met variabele roostertijden werken. Een ander verschil betreft de tijd die men gemiddeld voor een comparitie wordt uittrekt. Die verschilt aanzienlijk per rechtbank.

Tabel 3.1 Overzicht roostertijden per rechtbank**

Almelo/Enschede	Variërend 45 tot 60 minuten
Amsterdam	Variërend: eenvoudige zaken, 30 minuten; overige zaken, 60-90 minuten; incidenteel langer.
Arnhem/Nijmegen	Variërend: zeer eenvoudige zaken, 30 minuten; middencategorie, 45 of 60 minuten; ingewikkelde zaken (zelden) 75 of 90 minuten.
Breda*	Variërend 5 tot 90 minuten
Den Bosch *	Variërend: eenvoudige zaken, 30 minuten; middencategorie, 60 minuten; complexe zaken, 90 minuten
Den Haag	Variërend: 30-45-60 minuten. Bij uitzondering 90 minuten, ingewikkelde zaken
Dordrecht*	Standaard 60 minuten
Eindhoven*	Variërend: 30 tot 120 minuten, maar meestal 90 minuten
Groningen*	Standaard 60 minuten
Haarlem*	Variërend: bagatel, 30 minuten; middencategorie, 60 minuten; complexe zaken, 120 minuten
Maastricht*	Variërend: eenvoudige zaken, 30 minuten; overige zaken, 60 minuten
Roermond	Standaard 90 minuten
Utrecht	Variërend: 30-60-90 minuten
Zutphen	In beginsel 60 minuten, complexe zaken 90-120 minuten
Zwolle/Deventer	Standaard 90 minuten

** De gegevens zijn verkregen tijdens de rondetafelbijeenkomsten. Vervolgens zijn alle rechtbanken aangeschreven om de gegevens te verifiëren en/of aan te vullen. Niet alle rechtbanken hebben hier op gereageerd. De rechtbanken die niet hebben gereageerd zijn aangeduid met een *. Van de (oude) rechtbanken Assen, Lelystad, Leeuwarden en Middelburg, zijn geen gegevens beschikbaar noch zijn gegevens aangeleverd door de rechtbanken.

Selectiecriteria

Het wettelijke uitgangspunt is dat een zaak na de conclusie van antwoord ter comparitie wordt behandeld, tenzij de kantonrechter

oordeelt dat de zaak daarvoor niet geschikt is. Om te bepalen of een zaak wel of niet geschikt is voor een comparitie, hanteert men verschillende criteria. De meeste rechtbanken hebben geen richtlijn vastgesteld aan de hand

waarvan de rechters een keuze maken om al dan niet te vergelijken. In een enkel geval (Breda) zijn de selectiecriteria in een checklist vastgelegd. Maar veelal is sprake van een zeer grote mate van vrijheid. Dat neemt niet weg dat er wel enkele uitgangspunten zijn te noemen die men in de praktijk hanteert bij de beslissing over het houden van een comparitie. Hieronder geven we daarvan een overzicht. Van een duidelijke rangorde bij deze vuistregels is overigens geen sprake. Het is per zaak afhankelijk wat de invloed van de afzonderlijke uitgangspunten is.

- *Financieel belang.* De meeste rechtbanken hanteren een ondergrens voor de hoogte van de vordering. Deze grens verschilt van € 200 tot € 1.750. Het bedrag van € 1.750 is gebaseerd op de uitsluiting van hoger beroep voor vorderingen tot € 1.750. Zaken met een vordering onder de vastgestelde grens worden (uitzonderingen daargelaten) niet voor comparitie geselecteerd.
- *De aanwezigheid van repeat players.* Als sprake is van meerdere repeat players, besluit men minder snel tot een comparitie. Repeat players, veelal bedrijven of organisaties, zoals incassobureaus en verzekeraars, voeren regelmatig rechtszaken. Omdat het financiële belang voor hen relatief klein is en de daarmee gemoeide tijdsinvestering relatief groot, zijn deze partijen minder gericht op het treffen van een schikking.
- *Aard van het geschil.* De meeste rechters vinden dat een comparitie alleen van

meerwaarde is bij een bepaald soort geschillen. Er moet iets te vergelijken zijn. Veelal selecteert men arbeidszaken en huurzaken per definitie voor een comparitie.

- *Aard van de geschilpunten.* Een enkele rechter kijkt naar het achterliggende conflict voordat hij beslist een zaak al dan niet voor een comparitie te selecteren (bron: rondetafelbijeenkomsten rechters). Hierbij maakt men een inschatting van de oplossing die in de zaak bereikt zou kunnen worden en oordeelt men of een comparitie in dat kader van belang kan zijn. Ziet men het treffen van een schikking als de beste oplossing, dan zal eerder een comparitie worden gelast.
- *Geografische afstand van partijen tot de rechtbank in relatie tot het financieel belang:* het is mogelijk dat een partij op een dusdanig grote afstand van de rechtbank woont dat het niet proportioneel is een comparitie te gelasten.

Het uiteindelijke percentage zaken dat geselecteerd wordt voor een comparitie varieert sterk per rechtbank. In Zwolle/Deventer wordt slechts in zo'n 20% van de zaken een comparitie gelast, terwijl men in Arnhem/Nijmegen, Groningen, Haarlem en Dordrecht maar liefst 80% van de zaken voor een comparitie selecteert. Rechtbanken als Breda en Den Bosch, waar in ongeveer 50% van de gevallen een comparitie plaatsvindt, nemen een tussenpositie in.

Tabel 3.2 geeft een overzicht van het percentage zaken dat voor een comparitie wordt

geselecteerd. In de tabel staat ook informatie over de schikkingspercentages per rechtbank.

Tabel 3.2 Selectie zaken voor comparitie; aantal schikkingen**

Rechtbank	Zaken geselecteerd voor comparitie	Hoeveel daarvan geschikt?	Hoeveel van het totaal aantal zaken geschikt?
Dordrecht*	80%	51%	41%
Groningen*	80%	40%	32%
Arnhem/Nijmegen*	80%	32%	26%
Haarlem*	80%	30%	24%
Zutphen*	65%	41%	27%
Breda*	50%	48%	24%
Den Bosch*	50%	32%	16%
Roermond	35%	30%	11%
Utrecht	30-40%	30%	11%
Amsterdam	27%	onbekend	onbekend
Almelo/Enschede	25%	49%	12%
Den Haag	25%	45%	11%
Zwolle/ Deventer	20%	52%	26%

** De gegevens zijn verkregen tijdens de rondetafelbijeenkomsten (selectie van zaken) en van het LOVCK (schikkingspercentages). Vervolgens zijn alle rechtbanken aangeschreven om de gegevens te verifiëren en/of aan te vullen. Niet alle rechtbanken hebben hier op gereageerd. De rechtbanken die niet hebben gereageerd zijn aangeduid met een *. Van de (oude) rechtbanken Assen, Lelystad, Leeuwarden en Middelburg, zijn geen gegevens beschikbaar noch zijn gegevens aangeleverd door de rechtbanken. Overigens gaat het in de tabel niet om alle zaken, maar om contradictoire zaken (wat een minderheid is van het totaal aantal zaken; immers het aantal verstekzaken maakt meer dan de helft van het aantal zaken uit).

Net als het aantal zaken dat voor een comparitie wordt geselecteerd, lopen de (inschatting van de) schikkingspercentages uiteen, zij het minder sterk. Ze variëren van 30% tot 52%, zo is in de tweede kolom te zien. Verondersteld

zou kunnen worden dat er een verband is tussen hoe royaal een rechtbank zaken voor een comparitie selecteert en hoeveel van de ter comparitie behandelde zaken worden geschikt. Uit de tweede en derde kolom blijkt

dat dit maar zeer ten dele het geval is. Weliswaar rapporteert de Rechtbank Zwolle/Deventer – die de minste zaken voor een comparitie selecteert (20%) – het hoogste schikkingspercentage (52%), maar daar staat tegenover dat de Rechtbank Dordrecht, waar men 80% van de zaken op een comparitie behandelt, een schikkingspercentage van 51% rapporteert.

Vorbereiding van de zitting

Nadat een zaak voor comparitie is geselecteerd, moet een zittingsdatum worden vastgesteld. De zaak wordt voorbereid, waarna de comparitie plaatsvindt. Er zijn twee manieren waarop men een zittingsdatum bepaalt. De ene methode is dat de rechtbank een datum voor de zitting bepaalt zonder overleg met de partijen. Binnen een bepaalde periode na de dag waarop de zitting is bepaald kan, onder opgave van verhinderdata, vervolgens om een andere datum worden verzocht. De andere methode is dat de partijen van tevoren de verhinderdata opgeven, waarna een datum voor de zitting wordt bepaald, zonder dat daarna nog kan worden verzocht om wijziging. Verhinderdata van advocaten spelen bij de sector kanton over het algemeen niet zo'n belangrijke rol, omdat in veel zaken zonder bijstand van een advocaat wordt geprocedeerd. Procespartijen kunnen altijd om uitstel verzoeken. Meestal beslist iedere kantonrechter naar eigen inzicht of het uitstelverzoek wordt gehonoreerd.

De dag en het tijdstip waarop de comparitie plaats zal vinden, worden vermeld in het comparitievonniss. Over het algemeen wordt met een standaard comparitievonniss gewerkt. Rechters hanteren het comparitievonniss meestal niet om duidelijk te maken over welke onderwerpen zij in het bijzonder voorgelicht willen worden of over welke punten nadere informatie verschaft moet worden tijdens de zitting. Het valt op dat kantonrechters meer in het algemeen aangeven de mogelijkheid nadere informatie op te vragen niet veel te gebruiken.

De rechters bereiden zich inhoudelijk voor door het dossier te bestuderen en vragen te formuleren die expliciet aan de orde moeten komen tijdens de zitting. Hoe grondig de rechter het dossier van tevoren bestudeert en in welke mate de griffier een rol speelt bij de inhoudelijke voorbereiding, verschilt per rechter. Kantonrechters bereiden de zitting ook op verschillende momenten voor. Tijdige voorbereiding maakt het mogelijk vooraf aandachtspunten en vragen te formuleren. Daar staat tegenover dat zaken regelmatig kort voor de zitting van de rol worden gehaald, waardoor de voorbereiding soms voor niets is geweest. De kantonrechters maken tegen die achtergrond op dit punt uiteenlopende keuzes.

3.3 Conclusie

In dit hoofdstuk hebben we een beeld geschetst van de werkwijze van de kantonrechter. De opvallendste bevinding betreft de

variëteit in zowel de organisatie van de comparities als de uitkomst ervan. De variëteit betreft in de eerste plaats de selectie van zaken voor comparities. Die selectie organiseren de verschillende rechtbanken op uiteenlopende manieren. In de tweede plaats verschilt het percentage zaken waarin een comparitie wordt gehouden sterk per rechtbank. Sommige sectoren kanton van de rechtbanken behandelen vier van de vijf zaken ter comparitie, andere slechts één op de vijf. Een derde verschil betreft de tijd die men voor de behandeling van zaken ter comparitie uittrekt. Ook hier is sprake van aanzienlijke verschillen

tussen rechtbanken. Ten slotte zijn er verschillen op het punt van de uitkomst van de comparitie. Schikkingspercentages variëren van 30% tot ruim 50%. Voor wie met de kantonrechter te maken krijgt, maakt het dus nogal uit welk gerecht zijn zaak behandelt. De verschillen zijn moeilijker te rechtvaardigen dan te verklaren. De verklaring voor de verschillen kan worden gezocht in een combinatie van traditie en afzondering. Opvallend is vooral – zo bleek uit de in het kader van het onderzoek georganiseerde expertmeetings – dat kantongerechten niet of nauwelijks op de hoogte zijn van elkaars werkwijze.

Gang van zaken en resultaat van de comparitie

4.1 Inleiding; opzet van het onderzoek

In het vorige hoofdstuk beschreven we op welke manier de besluitvorming voorafgaand aan de comparitie plaatsvindt en gingen we in het algemeen in op de uitkomst van de comparitie. Er bleken grote verschillen tussen rechtbanken. De verschillen betroffen niet alleen de manier van selectie van zaken voor de comparitie en het percentage zaken dat ter comparitie wordt behandeld, maar ook de lengte van de comparitie en de mate waarin die eindigt in een schikking tussen de partijen.

In dit hoofdstuk doen we verslag van het onderzoek naar de gang van zaken op de comparitiezitting. Op basis van literatuur- en documentonderzoek, een aantal rondetafelbijeenkomsten, observaties en interviews bij rechtbanken en een expertmeeting hebben we aanbevelingen geformuleerd voor de inrichting van een comparitiezitting. Op basis daarvan is een model-comparitiestrategie opgesteld. De inhoud van de model-compari-

tiestrategie zetten we in paragraaf 4.2 uiteen. Vervolgens hebben we een pilot gehouden bij vier gerechten: Almelo/Enschede, Arnhem/Nijmegen, Groningen en Rotterdam. De kantonrechters die deelnamen aan de pilot verklaarden zich voorafgaand daaraan bereid tijdens de door hen geleide comparities zo veel mogelijk te werk te gaan volgens de model-comparitiestrategie.

De onderzoekers hebben ruim honderd zittingen bezocht bij de vier rechtbanken. In overleg met de rechtbanken is een selectie gemaakt van zaken. Geselecteerd zijn de zaken die als 'gemiddelde' comparitiezaken zijn te beschouwen. De relatief 'kleine' zaken (zoals incassozaken) en de relatief 'grote' zaken (zoals arbeidsontbindingen) zijn buiten de selectie gehouden.

Niet bij elk van door de onderzoekers bezochte zittingen waren de beide partijen aanwezig of vertegenwoordigd. Omdat een schikking dan niet mogelijk is en daardoor één van

de comparitiedoelen niet kan worden bereikt, zijn deze zaken niet meegenomen in het onderzoek. Uiteindelijk bleken 95 zaken geschikt

voor het onderzoek. In tabel 4.1 staat de verdeling van het aantal zaken en het aantal geobserveerde rechters per rechtbank.

Tabel 4.1 Overzicht zittingen observatieronde

Rechtbank	Aantal zittingen	Aantal rechters
Arnhem/Nijmegen	31	4
Groningen	30	8
Rotterdam	29	7
Almelo/Enschede	5*	3
Totaal	95	22

* Tijdens de onderzoeksperiode hadden twee van de vier deelnemende rechters slechts enkele comparitzittingen. Tijdens de observaties verviel ook een aantal zittingen en kwamen partijen veelvuldig niet opdagen.

In de tabel is te zien dat bij de rechtbanken Arnhem/Nijmegen, Groningen en Rotterdam ongeveer evenveel zittingen zijn bijgewoond. Bij de Rechtbank Almelo/Enschede is maar een beperkt aantal zittingen bijgewoond. Bij de Rechtbank Arnhem/Nijmegen zijn zittingen bijgewoond bij vier rechters, in Groningen bij acht rechters, in Rotterdam bij zeven rechters en in Almelo/Enschede bij drie rechters.

De zittingen zijn geobserveerd met vooraf opgestelde observatielijsten (zie bijlage 6). Bijgehouden is hoeveel tijd de verschillende onderdelen van de comparitzitting in beslag nemen (verkrijgen van inlichtingen, onderzoeken van de mogelijkheid een schikking te treffen, bespreken van een regeling, opstellen van de vaststellingsovereenkomst). Verder is gekeken naar de onderwerpen waarover rech-

ter en de partijen communiceren en de manier waarop zij dat doen. Ook is onderzocht of de procespartijen de zitting als procedureel rechtvaardig beschouwen. Daartoe is de partijen na afloop van de zitting een korte vragenlijst voorgelegd (zie bijlage 7), met het verzoek deze in te vullen.¹ Verder heeft er een evaluatieronde plaatsgevonden met deelnemende kantonrechters.

In paragraaf 4.2 zetten we de inhoud van de model-comparitiestrategie uiteen. In paragraaf 4.3 beschrijven we het verloop van comparitzittingen op basis van de uitgevoerde observaties. Daarbij beschrijven we per fase in hoeverre en op welke aspecten de werkwijzen van rechters verschilt. Ook de verschillen (indien aan de orde) tussen rechtbanken komen aan de orde. Zoals in paragraaf 1.4 al

1. Omdat in de eerste fase van het onderzoek (de 25 bij de rechtbanken Groningen en Utrecht geobserveerde zittingen; zie par. 1.4) bleek dat partijen voorafgaand aan de zitting vooral bezig zijn met wat er op de zitting staat te gebeuren en weinig tijd of aandacht hebben voor het invullen van een vragenformulier, is er in deze fase van het onderzoek voor gekozen de partijen na afloop te vragen in hoeverre hun ervaringen overeenstemden met hun verwachtingen vooraf.

kort is aangestipt, was een van de opvallendste bevindingen van de observaties dat rechters zich veelal niet hielden aan de model-comparitiestrategie, maar op uiteenlopende manier vormgaven aan de comparitie. Daarbij werd de model-comparitiestrategie slechts in een beperkt aantal situaties gevolgd.

Na het schetsen van het verloop van de comparitiezittingen gaan we in paragraaf 4.4 in op de uitkomst van de comparitie. Hoe vaak komt het tot een schikking, hoe vaak wordt gekoerst op een vonnis? In paragraaf 4.5 komt de tijd die de comparities in beslag nemen aan de orde. Daarna gaan we in paragraaf 4.6 in op de vraag in hoeverre de procespartijen de gang van zaken tijdens een comparitiezitting waarderen. In paragraaf 4.7 trekken we enkele conclusies.

4.2 Model-comparitiestrategie

De model-comparitiestrategie kan worden gekarakteriseerd als een 'participatiemodel onder regie van de rechter', waarin voortdu-

rend afstemming plaatsvindt met de partijen, maar waarbij de rechter wel de koers bepaalt. De regie van de rechter maakt het mogelijk de zittingsduur te bekorten. De afstemming met de partijen leidt ertoe dat de belangen van partijen aan bod komen en dat wordt voldaan aan eisen van procedurele rechtvaardigheid. In het model bestaat de zitting uit vier fasen: de startfase, de informatiefase, de schakelfase en de schikkingsfase. Die fasen behandelen we hierna achtereenvolgens, waarbij we ingaan op de keuzes waar de rechter in elk van die fasen voor staat.

Startfase

De rechter vertelt waarom de comparitie wordt gehouden, wat er aan de orde komt en hoeveel tijd er beschikbaar is (in beginsel: 45 minuten). Hij benadrukt dat hij de partijen bijeen heeft geroepen om informatie te verzamelen en om vervolgens de mogelijkheden van een schikking te onderzoeken. Hij geeft aan hoeveel tijd hij aan beide aspecten van de comparitie wil besteden, en vraagt de partijen of ze daarmee akkoord zijn.

Samenvatting startfase

Doel	Aard interventie	Voorbeeldvragen
De zitting zo efficiënt mogelijk benutten en daarvoor steun krijgen bij partijen.	Benoemen agenda en specifiek stilstaan bij het onderscheid informatieverzameling en verkennen mogelijkheden schikken.	• 'Werkt die volgorde voor u?' • 'Bent u akkoord met de tijdsverdeling?'

Informatiefase

De rechter laat de aftrap niet aan de partijen ('Vertelt u eens ...'), maar neemt direct zelf de regie. Hij vertelt wat volgens hem de kern van de zaak is en welke punten aan de orde zouden moeten komen. Hij geeft aan dat niet alle feiten zullen worden behandeld, maar slechts de feiten waarover hij nog informatie nodig heeft en controleert dat bij de partijen ('Ik heb het volgende uit het dossier begrepen ... volgens mij zijn dit de geschilpunten die u verdeeld houden, en moeten we het vandaag hebben over *a*, *b* en *c* ... en kunnen we *d* en *e* even laten voor wat ze zijn ... eens? ... of zijn er nog ander punten die voor u van belang zijn?').

De partijen krijgen vervolgens niet de mogelijkheid een mondeling betoog te houden. In plaats daarvan start de rechter met het stellen van vragen. De informatieverzameling door de rechter heeft een 'integraal' karakter. Dat wil zeggen dat hij:

- kritisch doorvraagt;
- regelmatig bij de partijen controleert of hij goed heeft begrepen wat zij naar voren hebben gebracht (bijv. door daarvan een samenvatting te geven);
- gedurende het verzamelen van informatie de partijen de gelegenheid geeft hun visie over de geschilpunten te geven;
- de partijen, door zijn reactie op door partijen naar voren gebrachte stellingen, laat merken hoe hij de overtuigingskracht van die stellingen beoordeelt;
- de informatieverzameling niet beperkt tot de voor de juridische beoordeling van de zaak relevante aspecten, maar ook informatie inwint over de belangen van de partijen ('Als u vandaag gelijk krijgt, is uw probleem dan opgelost? Wat speelt er nog meer? Wat staat er voor u op het spel?'), zodat hij zicht krijgt op de wenselijkheid van een schikking (voor wat betreft dit aspect: het inwinnen van informatie over belangen kan ook in de schikkingsfase gebeuren).

Omdat de vaststelling van de feiten vooropstaat, en niet de juridische onderbouwing van stellingen over de feiten, en vanwege het 'integrale' karakter van de informatieverzameling, is er geen sprake van een gemarkeerd moment waarop de partijen de gelegenheid krijgen voor juridische argumentatie.

Samenvatting informatiefase

Doel	Aard interventie	Voorbeeldvragen
• Zo veel mogelijk voor de oplossing van de zaak relevante informatie boven tafel krijgen. • Partijen inzicht bieden in haalbaarheid zaak. • Belangen boven tafel krijgen.	• Beginnen met vragen. • Luisteren, samenvatten, doorvragen. • Partijen over en weer laten reageren. • Impliciet bij doorvragen oordeel geven over stellingen. • Informatie inwinnen over belangen partijen.	• 'Wat bedoelt u met...?' • 'Waarom...?' • 'Maar als u zegt, hoe zit het dan met?' • 'Wat vindt u van... (wat hij/zij zegt)?' • 'Wie stelt, moet bewijzen' • 'Kunt u aangeven ...' • 'Als u vandaag gelijk krijgt, is uw probleem dan opgelost?' • 'Wat speelt er nog meer?' • 'Wat staat er voor u op het spel?'

Schakelfase

De rechter sluit de informatiefase expliciet af met de vraag of alles aan de orde is geweest wat betreft de feiten, zonder dat hij in samenvattende zin die feiten op een rij zet. Vervolgens stelt hij de manier van voortzetting van de procedure aan de orde ('We kunnen twee kanten uit, we kunnen koersen op een uitspraak, dan moeten we kijken welke stappen daar voor moeten worden gezet..., of we kijken of een schikking mogelijk is. Wat wilt u?... Bent u bereid na te denken over een schikking?'). De rechter benoemt zijn rolwisseling (van regisseur naar begeleider) en benadrukt de partijautonomie. Als de partijen de vraag of ze bereid zijn na te denken over een schikking bevestigend beantwoorden, vraagt

de rechter of hij hen daarbij nog van dienst kan zijn ('Heeft u daar iets van mij voor nodig?'). Beantwoorden ze de vraag ontkenkend, dan vraagt de rechter naar de reden daarvan. In dit stadium kan ook (nogmaals) de vraag naar belangen worden gesteld. De rechter vraagt de partijen wat het voor hen zou betekenen als vandaag een schikking zou kunnen worden bereikt en bespreekt met hen de voor- en nadelen van de verschillende opties en de risico's, het tijdsbeslag, de kosten en het belang van herstel van verhoudingen, maar benadrukt zijn volledige bereidheid recht te spreken als de partijen dat wensen.

Samenvatting schakelfase

Doel	Aard interventie	Voorbeeldvragen
Rolverwisseling rechter explicieten: van regierol naar ondersteunende rol.	• Informatiefase afsluiten en vragen of alles aan de orde is gekomen. • Inventariseren of partijen bereid zijn om te schikken.	• 'Zijn alle relevante punten aan de orde gekomen?' • 'Wilt u nog iets toevoegen?' • 'We kunnen twee kanten uit. We kunnen koersen op een uitspraak, of we kunnen kijken of een schikking mogelijk is, ...' • 'Wat wilt u?' • 'Voor een uitspraak bent u zo weer een paar maanden verder, het kost een hoop geld ...' • 'Voor de onderlinge verhouding lijkt het me ook niet prettig ...'

Schikkingsfase

Als de partijen de vraag of zij bereid zijn een schikking te beproeven bevestigend beantwoorden, treedt de schikkingsfase in. Daarbij speelt het voorlopig oordeel mogelijk een rol.

De inhoud van het voorlopig oordeel

Cruciaal is dat de rechter de partijen eerst vraagt naar hun bereidheid te schikken, en pas daarna eventueel een voorlopig oordeel geeft. Een voorlopig oordeel geeft de rechter nooit op eigen initiatief, maar slechts in reactie op een verzoek van de partijen en ook kan de rechter de partijen expliciet vragen of zij behoefte hebben aan zo'n oordeel. Als slechts één van de partijen erom verzoekt, controleert hij bij de andere partij of die ermee akkoord is dat hij een voorlopig oordeel geeft.

Er hoeft geen reden te zijn voor terughoudendheid bij het geven van een voorlopig oordeel. Hoe expliciet of terughoudend de rechter is, hangt af van de wensen van de partijen. De rechter vraagt de partijen daarnaast steeds waarover zij een voorlopig oordeel willen. Als de partijen geen duidelijke wensen hebben over de inhoud van het voorlopig oordeel, laat de rechter de inhoud van zijn oordeel mede afhangen van de opstelling van de partijen. Lijkt die vooral te zijn gericht op het geschil zelf en het eventueel in der minne beëindigen daarvan, dan zijn de partijen waarschijnlijk meer op het geschil gericht in eventuele onderhandelingen. In zo'n geval kan een voorlopig oordeel goed passen bij het door de partijen gewenste inzicht in hun onderhandelingspositie. Het aangeven van bandbreedtes kan een goed middel zijn: duidelijk, maar niet al te dwingend.

Samenvatting schikkingsfase

Doel	Aard interventie	Voorbeeldvragen
Mogelijk maken dat partijen tot een schikking komen.	• Vragen of partijen willen schikken en of ze de gang op willen. • Eventueel vragen of hij/zij ze nog een handje kan helpen door een voorlopig oordeel.	• 'Bent u bereid om te praten over een schikking?' • Ziet u het voor zich dat ik u een minuut of tien geef om even te overleggen of u er toch niet samen uit komt?' • 'Kan ik u een handje helpen door ...?' • 'Wilt u alvast van mij weten hoe ik over de zaak denk?'

Schikkingspoging op de gang

Als de partijen bereid zijn te onderhandelen, krijgen ze van de rechter in eerste instantie tien minuten voor het verkennen van de mogelijkheden om tot een schikking te komen. De rechter wijst de partijen er wel op dat als ze meer tijd nodig hebben, zij dit na die tien minuten kunnen melden.

uiteindelijk niet lukt een schikking te bereiken, dan licht de rechter de partijen voor over het vervolg van de procedure. Hij maakt daarbij duidelijk wat in een volgende fase van (een van) de partijen wordt verwacht.

Na de schikkingspoging

Als de partijen geen schikking hebben bereikt, vraagt de rechter naar de reden daarvan ('Is alles wat van belang was, besproken? Wat was het probleem? Waarom is het niet gelukt?'). Afhankelijk van het antwoord van de partijen gaat de rechter met hen na of er wellicht toch nog een schikking inzit. Als de partijen daar behoefte aan hebben, geeft de rechter een voorlopig oordeel. De rechter biedt de partijen daarna nogmaals de mogelijkheid om de gang op te gaan voor een schikkingspoging. Hij geeft weer tien minuten mee. Blijkt dat het

Samenvatting herhaalde schikkingspoging

Doel	Aard interventie	Voorbeeldvragen
Partijen faciliteren om alsnog tot een schikking te komen of de schikking omzetten in een vaststellingsovereenkomst.	• Vragen of partijen eruit zijn gekomen. • Zo niet, vragen naar de reden waarom niet. Hierbij doorvragen naar oorzaak en speelruimte. • Eventueel aanbieden een voorlopig oordeel te geven.	• 'Wie kan ik het woord geven?' • 'En, bent u eruit gekomen?' • 'Is alles wat van belang was, besproken?' • 'Wat was het probleem?' • 'Waarom is het niet gelukt?' • 'Kan ik u een handje helpen door ...?' • 'Wilt u van mij weten hoe ik over de zaak denk?'

Afsluiting

Hebben partijen een schikking getroffen, dan controleert de rechter of partijen daadwerkelijk achter de bereikte overeenstemming staan. Vervolgens wordt tijdens de zitting een vaststellingsovereenkomst opgemaakt, aan partijen voorgelezen en hun ter ondertekening voorgelegd.

Als geen schikking is bereikt, kan de rechter voorstellen het proces-verbaal na afloop te maken, als dat beter in de tijdsbesteding past. Partijen moeten dan wel instemmen. De schorsing voor de schikkingspoging op de gang kan benut worden om alvast te beginnen met het proces-verbaal, maar vaak zal deze tijd te kort zijn. Als ter zitting een pro-

ces-verbaal wordt gemaakt, worden de verklaringen van partijen aan hen voorgelezen en ter ondertekening aan hen voorgelegd.

4.3 De zittingspraktijk

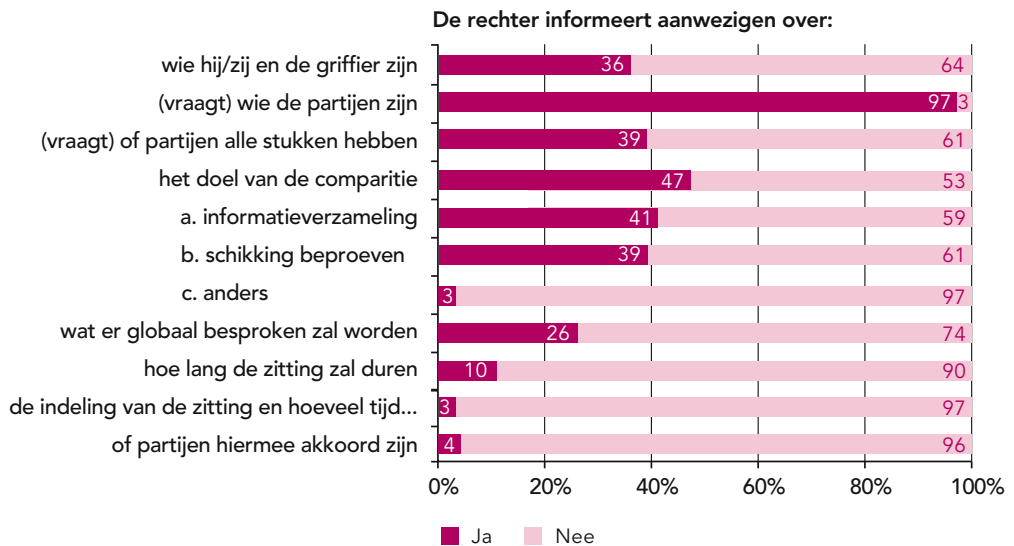
Hoe verliepen de comparatiezittingen die in het onderzoek zijn geobserveerd? In deze paragraaf schetsen we de verschillende fasen: de startfase, de informatiefase, de schakelfase, de schikkingsfase (geven van een voorlopig oordeel, beproeven van een schikking) en de afsluiting.

Startfase

Al uit de startfase blijkt dat de gang van zaken tijdens een comparatie telkens zeer verschil-

lend is. De verschillende werkwijzen blijken in eerste instantie uit de manier waarop rechters de comparitie inleiden. Slechts 36% van de geobserveerde rechters introduceert zichzelf en de griffier. De overige rechters doen dat niet. Ongeveer de helft van de rechters legt uit om welke redenen de partijen zijn uitgenodigd en geeft daarbij inzicht in de doelen van de comparitie. Als de rechter het doel van de comparitie noemt, is dat het vaakst 'informatieverzameling' (41%), gevolgd door 'het beproeven van een schikking' (39%). Slechts

in 26% van de gevallen wordt de agenda doorgenomen. De rechter noemt zelden hoeveel tijd er beschikbaar is. In de meeste gevallen verstrekt hij evenmin informatie over de indeling van de zitting. Het komt dan ook slechts heel af en toe voor dat procespartijen wordt gevraagd of zij akkoord gaan met de indeling van de zitting. Uiteindelijk neemt de startfase gemiddeld niet veel tijd in beslag: nog geen drie minuten. De activiteiten van de rechter tijdens de startfase staan in figuur 4.1.

Figuur 4.1 Informatie tijdens de startfase (N=95)

In tabel 4.2 hebben we twee aspecten van de startfase vergeleken tussen de rechtbanken.

Tabel 4.2 Overzicht per rechtbank van de startfase

Rechtbank	De rechter informeert wie hij/zij is	De rechter noemt het doel van de comparitie	N
Arnhem/Nijmegen	68%	65%	31
Groningen	40%	63%	30
Rotterdam	0%	10%	29
Almelo/Enschede	20%	60%	5
Totaal	36%	47%	95

In de tabel is te zien dat in Rotterdam de rechter zichzelf en de griffier standaard niet voorstelt. In Arnhem/Nijmegen gebeurt dit in twee van de drie zaken wel. In ruim 60% van de geobserveerde zittingen in Arnhem/Nijmegen, Groningen en Almelo/Enschede worden de doelen van de comparitie benoemd. In Rotterdam worden de doelen van de comparitie in slechts 10% van de gevallen genoemd.

Informatiefase

Om de informatie te verzamelen die de rechter nodig heeft om tot een oordeel te komen, worden meestal twee methoden gehanteerd. Veel rechters geven de partijen aan het begin ruimte voor het uiteenzetten van hun standpunt. Op deze manier kunnen partijen eerst stoom afblazen. In deze methode kunnen we onderscheid maken tussen rechters die partijen uitgebreid het woord geven en rechters

die partijen wel het woord geven, maar dit doen door het stellen van vragen. Slechts in enkele gevallen krijgen partijen de mogelijkheid om te pleiten. De meeste rechters nemen direct de regie en beginnen met het stellen van vragen om aan informatie te komen. Deze rechters proberen meteen 'to the point' te komen in plaats van partijen als eerste het woord te geven. Daarbij geeft de rechter vaak de kern van de zaak weer en vraagt hij kritisch door.

Behalve voor het verzamelen van informatie kan de rechter de informatiefase ook gebruiken om procespartijen inzicht te bieden in hun procespositie. Lang niet alle rechters maken van deze mogelijkheid gebruik. In 49% van de gevallen lieten de rechters doorschemeren wat zij van de stellingen van partijen vonden. In de overige gevallen gebeurde dat niet. Het inventariseren van belangen van de betrokken

partijen gebeurt in minder dan een kwart van de zaken. Is er wel sprake van het inventariseren van belangen, dan blijkt dat bijvoorbeeld uit vragen over de financiële positie van partijen en uit vragen waar voor hen de pijn zit of welke schade ze hebben geleden.

'Waar zit voor u de pijn?'

'Hoe gaat het met uw bedrijf?'

'Wat is uw financiële positie?'

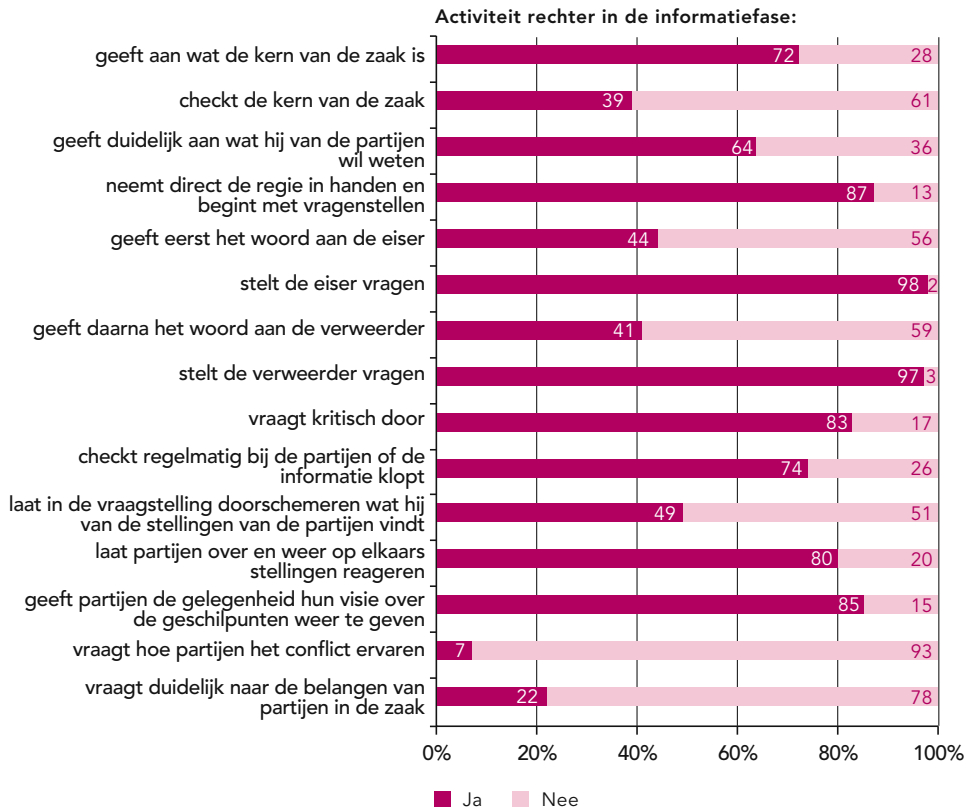
'Wat is uw schuldenlast?'

'Welke schade heeft u precies geleden?'

'Als we het plan van X wordt uitgevoerd, wat betekent dat voor Y? Is dat het einde?'

In minder dan één op de tien zaken vraagt de rechter naar het achterliggende conflict en hoe dat door de partijen wordt ervaren.

In figuur 4.2 staan de activiteiten van de rechter tijdens de informatiefase.

Figuur 4.2 Overzicht activiteiten rechter in informatiefase (N=95)

Hoe lang duurt de informatiefase? Dat is te zien in tabel 4.3.

Tabel 4.3 Tijdsduur informatiefase

Minuten	Rechtbank				Totaal
	Arnhem/ Nijmegen	Groningen	Rotterdam	Almelo/ Enschede	
Gemiddeld	31	30	33	31	31
Standaard-afwijking	17	14	18	12	16
Aantal zaken	30	29	29	5	93
Geen gegevens	1	1	0	0	2

In de tabel is te zien dat de informatiefase van de bijgewoonde zittingen gemiddeld 31 minuten duurt. Het valt op dat er in dit opzicht nauwelijks verschillen zijn waar te nemen tussen de verschillende rechtbanken.

Schakelfase

Het eerste wat in de schakelfase opvalt, is dat geen van de rechters expliciet zijn rolwisseling benoemt; die van een regisserende naar een meer ondersteunende rol in het vervolg van de zitting. Meestal kan uit hetgeen de rechter naar voren brengt, worden afgeleid dat de informatiefase is afgerond en dat het de beurt aan de partijen is om te onderzoeken of hun geschil kan worden geschikt.

De schakelfase is het moment dat wordt beslist welk vervolg de procedure krijgt. Wordt gekoerst op een vonnis of op een schikking?

De opstelling van de rechter loopt in de schakelfase sterk uiteen. Sommige rechters zijn terughoudend, andere sturend. Sommige rechters laten de keuze over het vervolg helemaal aan de partijen, andere rechters doen voorzichtige, duidelijke of soms dwingende suggesties over het vervolg.

'Ik heb nu genoeg informatie voor een vonnis, maar wellicht wilt u proberen of u er samen uit kunt komen.'

'Mijn voorkeur zou hebben, dames en heren, dat jullie de koppen bij elkaar steken.'

'Ik ben geen verkoper hoor van schikkingen, begrijp me goed, maar ...'

Met de ingevulde observatieformulieren en de door de observanten daarbij veelvuldig in de kantlijn geschreven opmerkingen, kunnen we een beeld schetsen van de variatie in de

opstelling die rechters in de schakelfase kiezen. We onderscheiden vijf verschillende situaties. Het ene uiterste betreft de situatie dat de rechter de partijen laat weten een uitspraak te willen doen, het andere uiterste dat hij de partijen te kennen geeft dat hij er vanuit gaat dat ze zullen proberen de zaak te schikken. Daarnaast komt het voor dat de rechter in het gesprek laat doorschemeren dat een schikkingspoging, of juist een vonnis,

hem het logische vervolg van de procedure lijkt. Ten slotte komt het voor dat de rechter zich neutraal opstelt en het volledig aan de partijen laat een keuze te maken.

De vijf mogelijke situaties duiden we aan als 'koersen op uitspraak', 'suggestie: uitspraak', 'neutraal', 'suggestie: schikking', 'koersen op schikking'. Hoe vaak stelt de rechter zich op welke manier op?

Tabel 4.4 Overzicht per rechtbank schakelfase (N=95)

Handeling	Rechtbank				
	Arnhem/ Nijmegen	Groningen	Rotterdam	Almelo/ Enschede	Totaal
Koersen op uitspraak	3%	7%	7%	20%	6%
Suggestie: uitspraak	10%	3%	10%	0%	7%
Neutraal	32%	37%	21%	0%	28%
Suggestie: schikken	55%	43%	52%	20%	48%
Koersen op schikken	0%	10%	10%	60%	9%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%
N	31	30	29	5	95

In de tabel is te zien dat de rechters in bijna de helft van de gevallen de partijen voorhouden dat het wellicht een goed idee is de zaak te schikken (suggestie: schikken). Het komt ook regelmatig voor dat de rechter zich op de vlakte houdt en de partijen zonder enige noemenswaardige interventie een keuze laat maken. De andere drie categorieën zijn in mindere mate vertegenwoordigd. Toch vor-

men de uitersten (de rechter maakt duidelijk dat er wat hem betreft wordt geschikt of juist een uitspraak wordt gedaan) samen nog 15% van de zaken. Anders gezegd: in één op de zes comparities laat de rechter er geen misverstand over bestaan welke kant het wat hem betreft op moet. In totaal geldt dat in ruim de helft van de zaken de rechter de suggestie doet te schikken of daarop direct afkoerst.

Een volgende vraag is hoe de partijen reageren op de opstelling van de rechter. Ontstaat er een nader gesprek tussen rechter en de partijen tijdens de schakelfase? Dat verschilt. Tijdens sommige zittingen wordt het voorstel van de rechter vrijwel direct door de partijen omarmd. Het komt ook voor dat er een discussie ontstaat tussen de beide partijen en de

rechter over de vraag welke van de twee opties (koersen op een uitspraak of op een schikking) de voorkeur verdient en waarom. In tabel 4.5 is te zien hoe vaak in elk van de vijf onderscheiden situaties sprake is van discussie over het vervolg van de procedure na de comparitie.

Tabel 4.5 Discussie in de schakelfase

Insteek						
Reactie	Koersen op uitspraak	Suggestie: uitspraak	Neutraal	Suggestie: schikking	Koersen op schikking	Totaal
Discussie	17%	28%	100%	43%	22%	55%
Geen discussie	83%	72%	0%	57%	78%	45%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%
N	6	7	27	46	9	95

Uit de tabel blijkt dat naarmate de rechter zich terughoudender opstelt, er meer discussie ontstaat. Dat in de situatie dat de rechter een neutrale houding aanneemt (de middelste kolom), in alle gevallen discussie volgt, spreekt voor zich. De opstelling van de rechter impliceert per definitie dat effect. Hoe moeten we de bevinding interpreteren dat als de rechter laat merken welke kant het wat hem betreft op zou kunnen (de kolommen ter weerszijde van de middelste kolom), dat in de meerderheid van de gevallen niet tot discussie leidt, en als hij dat zonder omwegen stelt (de buitenste kolommen), bijna nooit? Twee

verklaringen zijn denkbaar. De ene: de ideeën van de rechter komen veelal overeen met de voorkeuren van de partijen. De andere: het ‘machtswoord’ van de rechter wordt veelal door de partijen gevolgd. Het onderzoek heeft geen nadere informatie over de plausibiliteit van deze verklaringen opgeleverd.

Een volgende vraag is die naar het resultaat van de suggestie van de rechter en de overwegingen van de partijen. Is het vervolg op de schakelfase conform de (al dan niet dwingende) suggestie van de rechter? Dat is in tabel 4.6 te zien.

Tabel 4.6 Opstelling rechter in schakelfase en uitkomst schakelfase

Resultaat	Insteek					
	Koersen op uitspraak	Suggestie: uitspraak	Neutraal	Suggestie: schikking	Koersen op schikking	Totaal
Verkennen van een uitspraak	100%	100%	44%	20%	0%	38%
Verkennen van een schikking	0%	0%	56%	80%	100%	62%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%
N	6	7	27	46	9	95

Uit de tabel blijkt dat als de rechter de partijen duidelijk voorhoudt welke kant het wat hem betreft op moet (de buitenste kolommen), het vervolg van de procedure daar mee overeenkomt. Maar ook als de rechter voorzichtiger is, wordt zijn suggestie in een ruime meerderheid van de gevallen gevolgd. Stelt de rechter zich neutraal op, en beperkt hij zich tot het 'begeleiden' van de discussie tussen de partijen, dan wordt ongeveer even vaak gekozen voor een vonnis als voor een schikkingspoging.

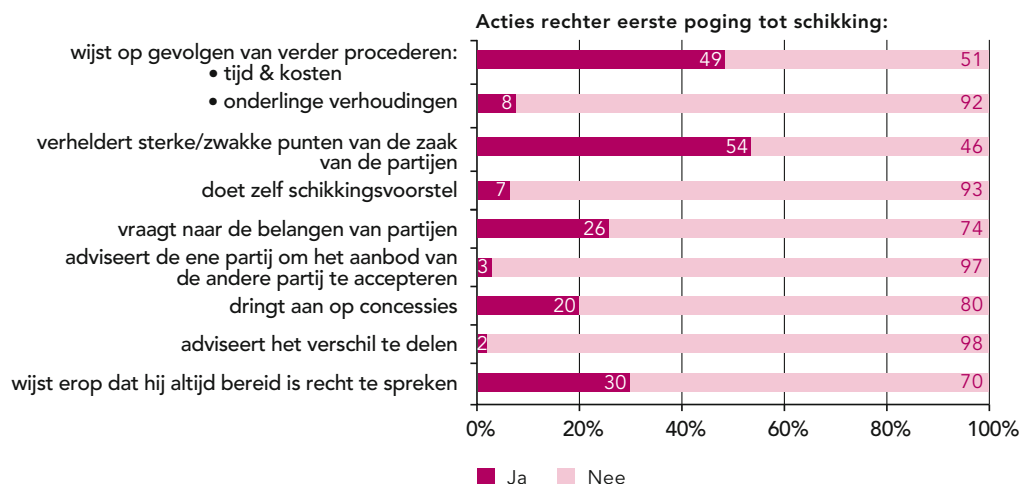
Opvallend is dat als de partijen laten weten een voorkeur te hebben voor een vonnis, rechters zelden de vraag stellen wat daar de reden van is. De rechter gaat bijna nooit in op het belang van een partij bij een bepaald vervolg van de procedure. Vragen als: 'Wat betekent het voor u als vandaag een schikking wordt getroffen?' of 'Wat zijn de voor- en nadelen van de verschillende opties?' worden weinig gesteld.

Schikkingsfase

Als de partijen de vraag of zij bereid zijn een schikking te beproeven na een kortere of langere discussie bevestigend beantwoorden, treedt de schikkingsfase in. Het doel daarvan is de partijen te faciliteren tot een schikking te komen.

De eerste poging

In het merendeel van de gevallen vragen rechters aan de partijen of zij bereid zijn over een schikking te praten. Als de partijen bereid zijn te koersen op een schikking, wat onderneemt de rechter dan om de kans te vergroten dat de partijen ook daadwerkelijk een schikking bereiken? Figuur 4.3 bevat een overzicht van de acties van de rechter voorafgaand aan de (eerste) schikkingspoging van de partijen.

Figuur 4.3 Acties rechter om partijen te bewegen tot een schikking (eerste poging) (N=61)

Rechters zijn in eerste instantie tamelijk terughoudend met het geven van informatie om de partijen in de richting van een schikking te bewegen. In de helft van de gevallen waarin de partijen bereid waren een schikkingspoging te ondernemen, wees de rechter op de nadelen van verder procederen, zoals hogere kosten en een langere procedure. Hetzelfde geldt voor het benoemen van de sterke en zwakke punten van de zaak. Slechts in 8% van de gevallen (5 van de 61 zaken) wees de rechter op de gevolgen van doorprocederen voor de onderlinge verhoudingen. In niet meer dan een kwart van de gevallen (16 van de 61 zaken) vroeg de rechter in de schikkingsfase naar de belangen van de partijen. Rechters formuleren slechts zelden (in 4 van de 61 zaken) een eigen schikkingsvoorstel.

Als de partijen bereid bleken op de gang te praten over een schikking, bood de rechter slechts in een enkel geval aan een handje te helpen. De rechter gaf in de helft van de gevallen waarin sprake was van een schikkingspoging (31 van de 61 zaken), een tijd mee voor de onderhandelingen. Was dat het geval, dan gaven de rechters over het algemeen tien minuten mee als richttijd voor de onderhandelingen. De rechters gaven in de regel niet aan dat als de partijen meer tijd nodig hadden, zij zich konden melden. Uit de observaties blijkt dat rechters niet aanwezig zijn bij de onderhandelingen op de gang.

Hoe lang waren de partijen op de gang met elkaar in gesprek? Dat is te zien in tabel 4.7.

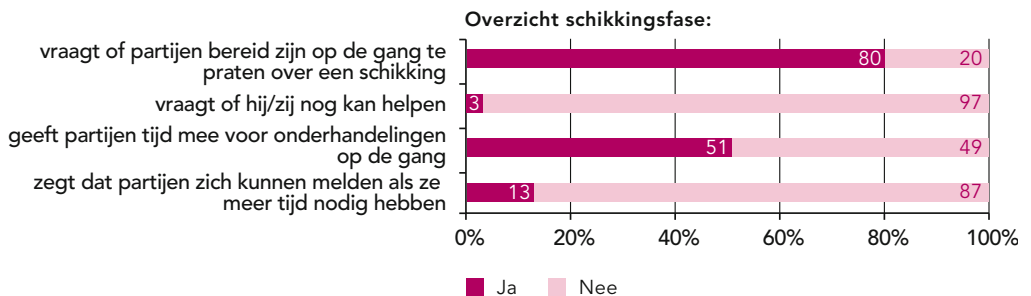
Tabel 4.7 Overzicht tijd op de gang per rechtbank (N=44, missing=17)

Duur in minuten	Rechtbanken				Totaal
	Arnhem/ Nijmegen	Groningen	Rotterdam	Almelo/ Enschede	
Gemiddelde duur	13	21	12	17	16
Standaardafwijking	5	14	8	2	11
Aantal zaken	15	18	8	3	44

Uit de tabel blijkt dat de partijen gemiddeld 16 minuten op de gang met elkaar in gesprek waren. Opvallend zijn de verschillen tussen de rechtbanken: in Rotterdam en Arnhem/Nijmegen waren de partijen niet meer dan 12, respectievelijk 13 minuten met elkaar in gesprek, terwijl in Groningen de tijd op de gang gemiddeld 21 minuten bedroeg. Het verschil kan niet worden verklaard door de mate waarin rechters de partijen een richttijd meegeven. Opvallend is overigens dat rechters de tijd dat de partijen op de gang zijn, heel ver-

schillend benutten. Sommige rechters bleven tijdens de schorsing in de rechtszaal. Een aantal daarvan werkte dan meteen ook aan het proces-verbaal van de zitting. Anderen vertrokken tijdens de schorsing naar hun werk-kamer, hetgeen vooral in Groningen geregeld het geval was. Dat biedt mogelijk een verklaring voor de langere tijd die de partijen in Groningen op de gang verbleven.

Figuur 4.4 bevat een overzicht van de acties van de rechter in de schikkingsfase.

Figuur 4.4 Overzicht schikkingsfase (N=61)

Het geven van een voorlopig oordeel

Rechters kunnen tijdens een comparitie een voorlopig oordeel geven. Daarmee wordt bedoeld dat zij een inhoudelijk oordeel geven over aspecten van een zaak die voor een oplossing van het conflict van belang kunnen zijn. De inhoud kan variëren van een oordeel over de bewijslastverdeling, de uitkomst van de bewijislevering, sterke en zwakke elementen in de argumenten van de partijen en de kans op het toe- of afwijzen van de vordering.

Een voorlopig oordeel kan op verzoek van de partijen of op eigen initiatief van de rechter worden gegeven. Op basis van de bestudering van de observatieformulieren kunnen we vaststellen dat het maar zelden voorkomt dat de rechter expliciet de vraag aan de orde stelt of de partijen al dan niet behoefte hebben aan een voorlopig oordeel. In 6% van de gevallen vroeg de rechter de partijen of ze behoefte hadden aan een voorlopig oordeel. De reactie van de partijen was steeds – op een uitzondering na – positief. In de overige 94% van de gevallen stelde de rechter het al dan niet geven van een voorlopig oordeel niet aan de orde. In die situatie gaf hij in één op de drie gevallen ongevraagd een voorlopig oordeel, in twee op de drie gevallen zag hij – zonder dat het onderwerp aan de orde was geweest – daar vanaf. Al met al was in ruim een derde van de comparities sprake van een voorlopig oordeel.

Als de rechter een voorlopig oordeel geeft, doet hij dat vaak ter onderbouwing van zijn

standpunt dat het de voorkeur verdient dat de zaak wordt geschikt. Eerder hebben we – voor wat betreft de opstelling van de rechter over het koersen op een uitspraak of op een schikking – vijf situaties onderscheiden: ‘koersen op uitspraak’, ‘suggestie: uitspraak’, ‘neutraal’, ‘suggestie: schikking’, ‘koersen op schikking’. Heeft de rechter een voorkeur voor een uitspraak, dan komt het – een uitzondering daargelaten – niet voor dat hij een voorlopig oordeel geeft. Laat de rechter geen voorkeur voor een uitspraak of een schikking blijken, dan leidt de discussie tussen de partijen en de rechter over de gewenste voortzetting van de procedure er in een vijfde van de gevallen toe dat de rechter een voorlopig oordeel geeft. Laat de rechter blijken een voorkeur te hebben voor een schikking, dan is in meer dan de helft van de gevallen sprake van een voorlopig oordeel. De rechter lijkt dus strategisch gebruik te maken van de mogelijkheid een voorlopig oordeel te geven: hij geeft een voorlopig oordeel vooral ter ondersteuning van zijn voorkeur voor het treffen van een schikking door de partijen.

Als de rechter een voorlopig oordeel geeft, waar gaat dat dan over? Het vaakst had het voorlopig oordeel betrekking op de bewijslastverdeling (61%) en op de juridische stellingen en verweren van de partijen (58%). In ongeveer de helft van de gevallen waarin er een voorlopig oordeel werd gegeven voorafgaand aan de eerste schikkingspoging had dit betrekking op de bewijislevering en het toe- of afwijzen van de vordering. Voorlopige oorde-

len over de bedragen die redelijk zijn voor een schikking kwamen bijna niet voor (slechts 4 van de in totaal 31 zaken). Tabel 4.8 bevat

een overzicht van elementen van het gegeven voorlopig oordeel voor de eerste schikkingspoging.

Tabel 4.8 Overzicht van voorlopige oordelen (N=31)

Voorlopig oordeel heeft betrekking op...	
Bewijstlastverdeling	61%
Juridische stellingen en verweren	58%
Toe- of afwijzen van de vordering	48%
Bewijslevering	48%
Bedragen die redelijk zijn voor een schikking	13%

Er is geen verband geconstateerd tussen het voorlopig oordeel en de uitkomst van de schikkingspoging. Anders gezegd: er zijn geen aanwijzingen dat het geven van een voorlopig oordeel de kans vergroot dat de partijen een schikking bereiken.

Uitkomst van de eerste schikkingspoging

In 21 van de 61 zaken waarin een schikkingspoging werd ondernomen, was die poging direct succesvol. In de 40 andere zaken kwamen de partijen de zittingszaal weer binnen met de mededeling dat de schikkingspoging was mislukt.

Na de eerste poging

Als een eerste schikkingspoging mislukt, kan de rechter nagaan wat daarvan de reden is. Uit de observaties komt naar voren dat rechters de vraag hiernaar in minder dan de helft van de gevallen (in 17 van de 40 zaken) stel-

den. Verder werd de vraag of alles dat van belang is ook was besproken, na een mislukte schikkingspoging nauwelijks (in 5 van de 40 gevallen) gesteld. In een kwart van de gevallen (10 van de 40 zaken) vroeg de rechter of de partijen door wilden onderhandelen.

Na een mislukte schikkingspoging waagde de rechter slechts af en toe een nieuwe poging om alsnog een schikking te bewerkstelligen. Bijvoorbeeld door te wijzen op de gevolgen van verder procederen, onder meer voor de onderlinge verhoudingen, of door de sterke en zwakte punten van de partijen te verhelderen. Rechters zijn veelal terughoudend om de partijen in de richting van een schikking te bewegen na het mislukken van de eerste schikkingspoging.

Al met al leidde in 15% van de gevallen (6 van de 40) waarin de eerste schikkingspoging was

mislukt, een interventie van de rechter tot een tweede schikkingspoging.

Afsluiting van de comparitie

Als de comparitie met een schikking eindigt, wordt in veruit de meeste gevallen ter zitting een vaststellingsovereenkomst opgemaakt die in het proces-verbaal komt. De vaststellings-overeenkomst wordt in alle gevallen voorgelezen en door de partijen ondertekend. De door de partijen ondertekende vaststellingsovereenkomst vormt de essentie van het proces-verbaal. Verdere verslaglegging wordt in beginsel niet opgenomen in het proces-verbaal. Het proces-verbaal wordt na de comparitie opgemaakt en later aan de partijen toegezonden.

Wordt een schikking bereikt, dan vragen rechters lang niet altijd of de partijen achter de overeenkomst staan. In de meeste gevallen gaat de rechter, direct nadat de partijen hebben aangegeven dat zij een schikking hebben bereikt en wat die inhoudt, over tot het opstellen van de vaststellingsovereenkomst. Ook als geen schikking wordt getroffen, constateren rechters dit nauwelijks expliciet. Wel geven de rechters in die gevallen meestal uitleg over het vervolg van de procedure. Deze vervolgstappen variëren van het wijzen van vonnis op een bepaalde datum tot aan het starten van een tweede schriftelijke ronde.

In de praktijk wordt niet van iedere zitting een proces-verbaal opgemaakt. Het komt ook voor dat de aantekeningen van de griffier wor-

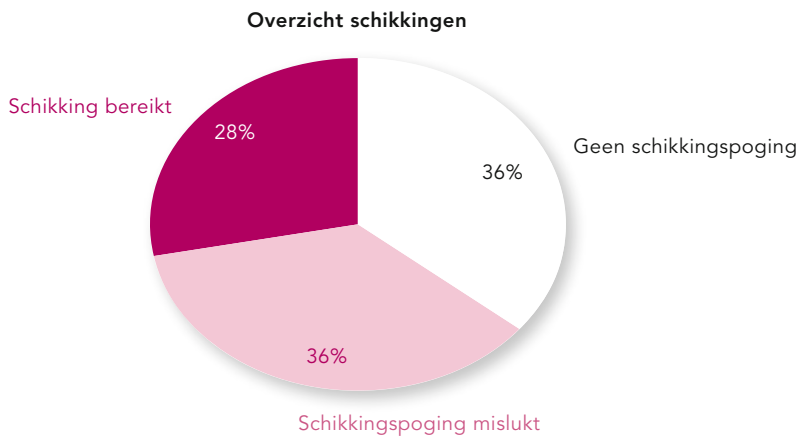
den bewaard in het dossier en worden uitgewerkt als daarom wordt gevraagd of als dat nodig wordt geacht, bijvoorbeeld als de partijen in hoger beroep gaan. In Groningen wordt in beginsel geen proces-verbaal opgemaakt als geen schikking is getroffen. In Utrecht wordt dit over het algemeen wel gedaan. Hierbij is het van de rechter afhankelijk of het proces-verbaal met daarin de verklaringen van de partijen ter comparitie wordt opgemaakt of dat het na de zitting wordt opgesteld en wordt toegezonden aan de partijen. Als het proces-verbaal ter zitting wordt opgesteld, dan leest de rechter of de griffier dit steeds voor. Vervolgens vindt de ondertekening door de partijen plaats.

Wordt besloten tot een tweede schriftelijke ronde, dan blijft de verslaglegging meestal beperkt tot essentiële zaken, zoals gerechtelijke erkenningen, ingetrokken verweren en/of ter zitting gemaakte afspraken. De partijen krijgen vervolgens de gelegenheid hun zaak nader toe te lichten in repliek en dupliek. Meestal wordt repliek en dupliek echter niet meer toegestaan. Een enkele rechter gaat na de comparitie over tot een conclusiewisseling, maar de meerderheid van de rechters sluit de procesvoering van de partijen af na de comparitie en wijst daarna direct vonnis. Dat kan een eindvonnis zijn, maar ook een tussenvonnis met bijvoorbeeld een bewijsopdracht of een deskundigenbericht. In de meeste zaken wordt het vonnis door de griffier opgesteld. Bij lastige zaken kan het zijn dat de rechter het vonnis zelf opstelt.

4.4 Uitkomst van de comparitie

Resultaat van de schikkingspogingen

In figuur 4.5 staat hoe vaak schikkingspogingen werden ondernomen en hoe vaak die succes hadden.

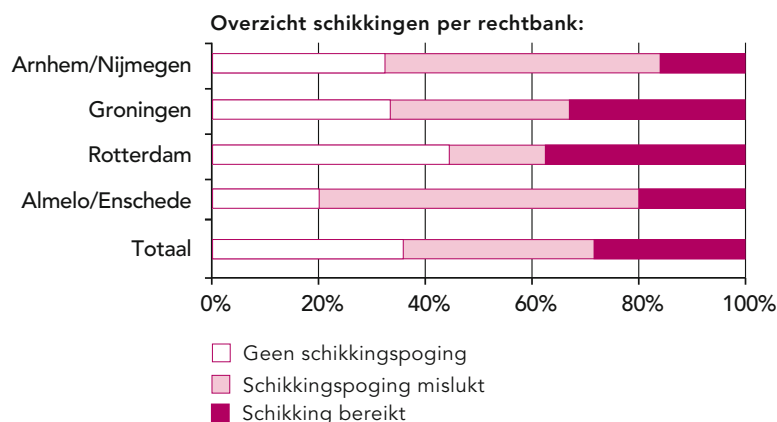

Figuur 4.5 Schikkingspercentages in comparitiezittingen tweede observatieronde (N=95)

In de figuur is te zien dat in 36% van de zaken (34 van de 95) geen schikkingspoging is ondernomen en dat in 64% van de zaken de partijen (61 van de 95) op de gang hebben gesproken over een schikking. In minder dan de helft daarvan (27 van de 61; 28% van het totaal aantal zaken) werd een schikking bereikt.²

Zijn er verschillen tussen rechtbanken? Een overzicht hiervan staat in figuur 4.6.

2. Dit percentage van 28% is beduidend lager dan bij de 25 comparitiezittingen die in de eerste fase van het onderzoek werden bijgewoond, waar 44% van de zaken leidde tot een schikking. Een verklaring voor dit verschil is niet gevonden.

Figuur 4.6 Schikkingspercentages per rechtbank

* Arnhem/Nijmegen: N=31; Groningen: N=30; Rotterdam: N=29; Amelo/Enschede: N=5.

Uit figuur 4.6 blijkt dat het aantal geslaagde schikkingspogingen tussen de rechtbanken sterk verschilt. Daarbij moet worden opgemerkt dat de resultaten van de Rechtbank Almelo/Enschede niet goed te vergelijken zijn met de resultaten van de andere drie rechtbanken, omdat het aantal bijgewoonde zaken daarvoor te klein is (vijf zaken tegenover ongeveer dertig bij de andere rechtbanken). In Arnhem/Nijmegen werd in 21 van de 31 zaken een schikkingspoging gedaan (68%); in 5 zaken (16%) werd een schikking bereikt. In Groningen werd in 20 van de 30 zaken een schikkingspoging gedaan (67%). In totaal werd in 10 zaken een schikking bereikt (33%). In Rotterdam gingen de partijen in 16 van de 29 zaken over tot een schikkingspoging (55%). In

totaal werd in 11 zaken (38%) een schikking getroffen.

Opvallend is dat in Rotterdam minder schikkingspogingen werden ondernomen (55%) dan in Arnhem/Nijmegen en Groningen (68% en 67%), terwijl het schikkingspercentage daar het hoogst is. Opvallend is verder dat het schikkingspercentage in Arnhem/Nijmegen fors lager is (16%) dan in Groningen en Rotterdam (33% en 38%).³

Welke factoren bepalen of een schikkingspoging succes heeft? Is de opstelling van de rechter ter comparatie van invloed op het resultaat van de schikkingspoging?

3. Deze verschillen zijn echter niet significant.

Tabel 4.9 Insteek rechter in schakelfase en uitkomst comparitie

Resultaat	Insteek					
	Koersen op uitspraak	Suggestie: uitspraak	Neutraal	Suggestie: schikking	Koersen op schikking	Totaal
Geen schikkingspoging	100%	100%	44%	20%	0%	36%
Poging mislukt	0%	0%	37%	45%	33%	36%
Poging gelukt	0%	0%	19%	35%	67%	28%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%
N	6	7	27	46	9	95

Uit de tabel blijkt dat de opstelling van de rechter samenhangt met de kans dat een schikkingspoging wordt gedaan: koerst de rechter op een schikkingspoging, dan vergroot dat aanzienlijk de kans dat de partijen een schikkingspoging doen.⁴ Zie daarvoor ook tabel 4.6. Uit de tabel blijkt ook dat de kans dat – als het tot een schikkingspoging komt – deze succes heeft, groter is naarmate de rechter zich explicieter uitsprekt ten gunste van een schikking (vergelijk de tweede en de derde rij van de tabel). Er zijn verschillende verklaringen denkbaar voor het verband. Denkbaar is dat de opstelling van de rechter het gevolg is van zijn inschatting van de kans op succes van een eventuele schikkingspoging. Als geldt dat rechters die kans goed kunnen inschatten, verbaast het niet dat ze de partijen indringender op de wenselijkheid van een schikkingspoging wijzen en verbaast het evenmin dat het juist in die gevallen vaker tot een schikking komt. Denkbaar is echter ook

dat het verband meer rechtstreeks is: naarmate de rechter de partijen indringender op de mogelijkheid van een schikking wijst, heeft dit bij de partijen als effect dat ze meer hun best doen een schikking te bereiken. Of die verklaringen plausibel zijn, kunnen we op grond van de bevindingen van het onderzoek niet vaststellen.

Van een aantal handelingen dat de rechter tijdens een comparitie kan verrichten of nalaten, kunnen we aannemen dat die van invloed zijn op de kans dat een schikking wordt getroffen. Het blijkt dat niet vaak sprake is van een verband tussen het al dan niet verrichten van zo'n handeling en het bereiken van een schikking.

Zo komt het regelmatig voor dat de rechter de partijen een doorkijkje geeft in hun onderhandelingspositie. Vergroot dat de kans dat een schikking wordt getroffen? Dat is niet het

4. Het verband is behoorlijk sterk (Tau-c = .49) en ook significant (p = .000).

geval. Datzelfde geldt als de rechter laat doorschemeren wat hij van de stellingen van de partijen vindt. Of hij dat nu wel of niet doet, voor de kans dat de partijen een schikking weten te treffen, maakt het niet uit. Bij andere interventies van de rechter is het van hetzelfde laken een pak. Of de rechter nu wel of niet tijdens de informatiefase de belangen van de partijen inventariseert, voor de kans dat een schikking wordt bereikt, maak het niet. Dat geldt ook voor het wijzen op tijd en kosten van verder procederen. Of de rechter dat nu wel of niet doet, van invloed op de kans dat een schikking wordt getroffen is het niet.

Voor zover er wel duidelijke verbanden worden aangetroffen, betreft het de tweede schikkingspoging. Als de rechter bij zo'n tweede poging inzicht in de onderhandelingspositie van de partijen geeft, zou de kans groter kunnen zijn dat een schikking wordt

bereikt. Hetzelfde zou kunnen gelden voor het verhelderen van de sterke en zwakke punten van de partijen.⁵ Echter, als de rechter dat voorafgaand aan een eerste poging doet, is geen invloed zichtbaar op de uitkomst van de zitting.

4.5 Lengte van de comparitie

In deze paragraaf kijken we hoeveel tijd de comparitie in beslag neemt. In tabel 4.10 is te zien dat de gemiddelde zittingsduur van de geobserveerde comparitiesittingen van de observatieronde 55 minuten bedraagt. De tabel toont enige verschillen tussen rechtbanken. In Arnhem/Nijmegen en in Rotterdam duren de comparities ruim 50 minuten, in Groningen en Almelo/Enschede duren ze gemiddeld iets langer dan een uur. Dat is niet bijzonder lang, gezien in het licht van de in paragraaf 1.3 genoemde doelstelling.

Tabel 4.10 Tijdsduur comparities tweede fase van het onderzoek

Rechtbanken	Minuten				Totaal
	Arnhem/ Nijmegen	Groningen	Rotterdam	Almelo/ Enschede	
Gemiddelde duur	51	61	52	63	55
Standaardafwijking	24	22	21	22	23
Aantal zaken	30	29	29	5	93
Geen gegevens	1	1	0	0	2

5. Gezien de kleine aantallen is geen sprake van significant verbanden. Om dezelfde reden worden deze conclusies met de nodige terughoudendheid geformuleerd.

Wat bepaalt hoe lang een comparitie bij de kantonrechter duurt? Een factor waarvan we kunnen aannemen dat die van invloed is op de lengte van de zitting, betreft de vraag of al dan niet een schikkingspoging is onderno-

men. In tabel 4.11 is te zien dat inderdaad sprake is van een relatie tussen het ondernemen van een schikkingspoging en de duur van een comparitie.

Tabel 4.11 Duur zitting/schikking

Rechtbanken	Minuten [^]	Aantal (N)
Geen schikkingspoging	46,2	38
Schikkingspoging gelukt	58,3	29
Schikkingspoging mislukt	61,5	38

[^] Significantie 0,02 (s)

In de tabel is te zien dat als de partijen geen schikkingspoging ondernemen, de comparitie gemiddeld 46 minuten duurt. Wordt een schikkingspoging ondernomen, dan duurt de zitting gemiddeld precies een uur, dus ruim 30% langer. Voor de lengte van de zitting maakt het weinig uit of de schikkingspoging wel of geen succes heeft. Slaagt de schikkingspoging, dan bedraagt de lengte van de zitting gemiddeld 58,3 minuten. Mislukt de schikkingspoging, dan duurt de zitting gemiddeld 61,5 minuten.

4.6 Procedurele rechtvaardigheid

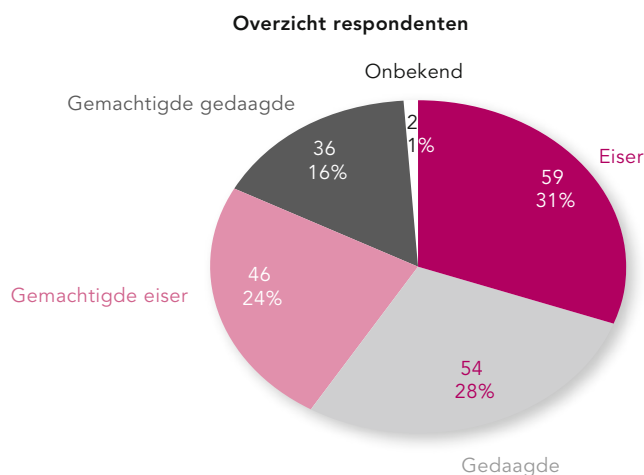
Een comparitiezitting dient meerdere doelen, zoals het verkrijgen van inlichtingen van de partijen, het beproeven van een schikking en de mogelijkheid van overleg met de partijen

over het gewenste vervolg van de procedure.⁶ Daarnaast geldt dat bij een goede comparitiezitting de partijen tevreden zijn over het verloop van de zitting.

Ervaren procedurele rechtvaardigheid

Aan de partijen is in de procedure is een aantal vragen voorgelegd – in de vorm van stellingen – over de door hen ervaren procedurele rechtvaardigheid in enge zin, de interpersoonlijke rechtvaardigheid en de informatieve rechtvaardigheid (zie bijlage 7). In de observatieronde hebben de partijen en hun gemachtigden in totaal 192 vragenlijsten ingevuld. De verdeling over de verschillende soorten deelnemers aan de procedure staat in figuur 4.7.

6. Het beproeven van een schikking en het verkrijgen van inlichtingen zijn de wettelijke doelen van een comparitie, benoemd in de artikelen 87 en 88 Rv. Het overleg over het vervolg van de procedure is een algemeen erkend doel van de comparitie (Van der Linden 2010, p. 5).

Figuur 4.7 Overzicht respondenten

Het komt geregeld voor dat eisers of gedaagden zonder gemachtigde verschijnen. Daarom is de respons van gemachtigden lager dan die van eisers of gedaagden zelf.

Het algemene beeld dat uit de door partijen ingevulde vragenlijsten naar voren komt, is dat zij tevreden tot zeer tevreden zijn over de gang van zaken ter zitting. We gaan achter-eenvolgens in op de ervaren procedurele rechtvaardigheid in enge zin, de interpersoonlijke rechtvaardigheid en de informatieve rechtvaardigheid.

Procedurele rechtvaardigheid in enge zin

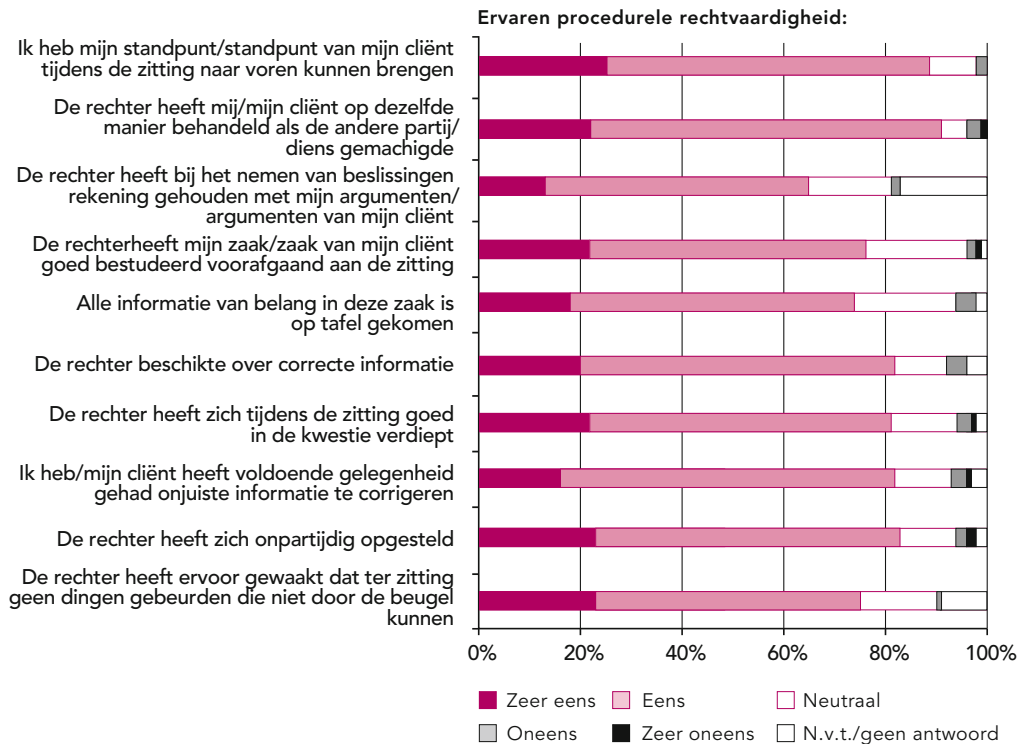
88% van de respondenten is het (zeer) eens met de stelling dat zij hun standpunt tijdens

de zitting naar voren hebben kunnen brengen. Bij de stelling over de gelijke behandeling van de partijen door de rechter zijn nog meer respondenten het hiermee eens: 91%. Het percentage ligt lager voor de stelling dat de rechter rekening heeft gehouden met argumenten van de partijen: 65% is het (zeer) eens met deze stelling. Op de stellingen dat de partijen voldoende in staat waren om onjuiste informatie te corrigeren, dat de rechter zich goed heeft verdiept in de kwestie tijdens de zitting en dat de rechter beschikt over correcte informatie, antwoordt 82% met (zeer) eens.

Drie van de vier respondenten zijn het (zeer) eens met de stelling dat de rechter de zaak goed heeft bestudeerd voorafgaand aan de

zitting en dat alle informatie die van belang is, ook op tafel is gekomen. De respondenten zijn het bovendien (zeer) eens met de stelling dat de rechter zich onpartijdig heeft opge-

steld en dat de rechter ervoor heeft gewaakt dat er geen zaken gebeurden die niet door de beugel konden.

Figuur 4.8 Overzicht ervaren procedurele rechtvaardigheid (N=192)

Interpersoonlijke rechtvaardigheid

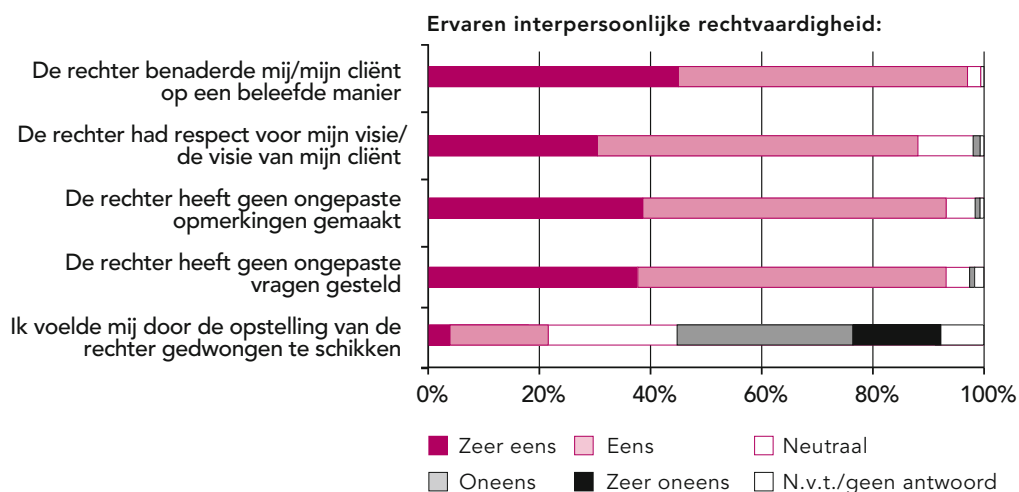
Over het contact met de rechter zijn de geënquêteerden in bijna alle gevallen tevreden.

Geen enkele respondent is het (zeer) oneens met de stelling dat de rechter hem/haar beleefd benaderde. Slechts één respondent is het (zeer) oneens met de stelling dat de rech-

ter geen ongepaste opmerkingen maakte of geen ongepaste vragen stelde. 87% van de geënquêteerden is het (zeer) eens met de stelling dat de rechter respect had voor zijn/haar visie.

De stelling 'Ik voelde mij door de rechter gedwongen te schikken' laat een enigszins

afwijkend beeld zien. 22% van de respondenten is het (zeer) eens met deze stelling, ongeveer de helft van de respondenten is het met de stelling (zeer) oneens. In vergelijking met de overige stellingen is dit de stelling waar de respondenten zich – relatief – het minst positief over de rechter tonen.

Figuur 4.9 Overzicht ervaren interpersoonlijke rechtvaardigheid (N=192)

Wat bepaalt of respondenten zich gedwongen voelen te schikken? Denkbaar is dat de opstelling van de rechter in de discussie over het vervolg van de procedure (dringt hij aan op het ondernemen van een schikkingspoging, of juist niet?) van invloed is op het antwoord op de vraag aan de partijen of zij zich gedwongen voelden te schikken. Ook is denkbaar dat

de uitkomst van de discussie (komt het tot een schikkingspoging? En zo ja: heeft die wel of geen succes?) daarop van invloed is. Om daar meer over te zeggen, kijken we voor elke zaak waarin een of meer (vertegenwoordigers van) de partijen op de stelling hebben gereageerd, hoe positief/negatief ze waren. De scores variëren van 1 (zeer oneens met de

stelling, en dus op dit punt positief over de rechter) tot 5 (zeer eens met de stelling, en dus op dit punt negatief over de rechter).

We kijken eerst of het voor de vraag of de partijen zich gedwongen voelden te schikken uitmaakt hoe de rechter zich tijdens de schakelfase opstelde. In tabel 4.12 is dat te zien.

Tabel 4.12 Opstelling rechter schakelfase en reactie op stelling 'gedwongen te schikken'

	Insteek					
	Koersen op uitspraak	Suggestie: uitspraak	Neutraal	Suggestie: schikking	Koersen op schikking	Totaal
Reactie op stelling*	2,58	2,69	2,54	2,79	2,96	2,73
N	5	6	17	36	8	72
Missing	1	1	10	10	1	23

* Hoe lager het getal tussen 5 en 1, hoe meer waardering op dit punt voor de rechter.

Hoewel de verschillen tussen de verschillende categorieën niet heel groot zijn, valt wel op dat de partijen meer schikkingsdwang ervaren als de rechter duidelijk maakt dat een schikking (duidelijk) zijn voorkeur heeft (respectievelijk 2,79 en 2,96). Het meest positief over de rechter zijn de partijen als de rechter zich op de vlakte houdt over het door hem gewenste vervolg (2,54). Schikkingsdwang wordt

– niet verrassend – ook minder ervaren als de rechter een voorkeur uitspreekt voor een uitspraak (2,58 en 2,69).

Aannemelijk is dat de reactie op de stelling (mede) wordt bepaald door de vraag of het tot een schikkingspoging is gekomen, en zo ja, of die succes had.

Tabel 4.13 Uitkomst comparitie en reactie op stelling 'gedwongen te schikken'

	Uitkomst			
	Geen schikkingspoging	Schikkingspoging mislukt	Schikkingspoging gelukt	Totaal
Reactie op stelling*	2,54	2,82	2,81	2,72
N	24	27	21	72
Missing	10	7	6	23

* Hoe lager het getal tussen 5 en 1, hoe meer waardering op dit punt voor de rechter.

In de tabel vergelijken we zaken waarin het wel en niet tot een schikkingspoging is gekomen en, voor zover een schikkingspoging is ondernomen, of die is gelukt of mislukt. In de zaken waarin uiteindelijk geen schikkingspoging is ondernomen (maar waarin er uiteraard wel discussie kan zijn geweest over de vraag of een dergelijke poging zou moeten worden ondernomen) reageren respondenten vaker ontkennend op de stelling 'ik voelde mij gedwongen te schikken' dan in zaken waarin het wel tot een schikkingspoging is gekomen. Voor het oordeel van de partijen maakt het echter niet uit of, als een schikkingspoging wordt gedaan, de schikkingspoging succes heeft.

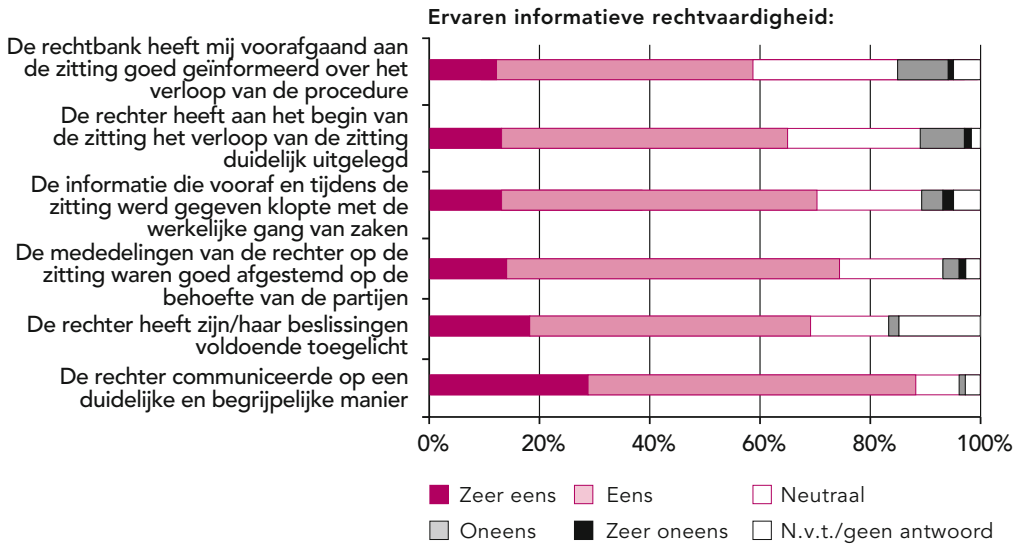
Informatieve rechtvaardigheid

De respondenten zijn het (zeer) eens met de stelling dat de rechter op een duidelijke en begrijpelijke manier communiceerde (89%) en met de stelling dat de mededelingen ter zitting goed waren afgestemd op de behoefte

van de partijen (75%). 69% van de respondenten is het eens met de stelling dat de rechter zijn beslissingen voldoende heeft toegelicht.

Iets minder tevreden zijn de respondenten over de stelling dat zij door de rechtbank voorafgaand aan de zitting goed zijn geïnformeerd over het verloop van de procedure. Een kwart van de respondenten beantwoordt deze stelling neutraal, 10% van de respondenten is het (zeer) oneens met deze stelling, terwijl meer dan de helft van de respondenten (58%) het wel (zeer) eens is met de stelling.

65% van de respondenten is het (zeer) eens met de stelling dat de rechter aan het begin van de zitting het verloop duidelijk heeft uitgelegd, terwijl een kwart hier neutraal over is. Ruim 70% van de geënquêteerden is het (zeer) eens met de stelling dat de informatie die voorafgaand en tijdens de zitting werd gegeven, klopte met de werkelijke gang van zaken.

Figuur 4.10 Overzicht ervaren informatieve rechtvaardigheid (N=192)

4.7 Conclusie

Algemeen

De behandeling van de zaken ter comparitie door de verschillende kantonrechters biedt een zeer divers beeld. De model-comparitiestrategie die we bespraken in paragraaf 4.2 is in de meerderheid van de gevallen niet gevolgd. Onze indruk is dat veruit de meeste rechters de zittingen leidden zoals zij dat altijd al deden. Wanneer rechters op onderdelen handelden overeenkomstig het model, was dat vermoedelijk niet omdat zij het model bewust probeerden te volgen, maar omdat

het model op die punten overeenstemde met de standaard-werkwijze van de betreffende rechter.

Het model sluit over het algemeen goed aan bij de handelwijze van de rechter in de informatiefase. Echter, in de schakelfase en de schikkingsfase was sprake van substantiële afwijkingen. Zo benoemden rechters nooit hun rolwisseling van regisserend naar faciliterend. In een grote meerderheid van de gevallen liet de rechter direct aan het begin van het gesprek over het mogelijke vervolg van de procedure weten waar zijn voorkeur naar uitging: een schikking tussen de partijen of

een vonnis. Als de rechter een voorlopig oordeel gaf, gebeurde dat bijna altijd zonder dat hij de partijen expliciet vroeg of zij daar behoefte aan hadden. Voorafgaand aan de schikkingspoging werden maar in iets meer dan de helft van de gevallen sterke en zwakke punten van de zaak door de rechter in kaart gebracht. De overige acties van de rechter om de partijen voorafgaand aan de schikkingspoging in de richting van een schikking te bewegen, werden in minder dan de helft van de zaken toegepast.

Duur zitting

De gemiddelde duur van de zitting was 55 minuten, waarbij de zittingen in Groningen gemiddeld ongeveer 10 minuten langer duurden dan in Arnhem/Nijmegen en Rotterdam.⁷ De gemiddelde duur van de startfase en de informatiefase was vrijwel gelijk; het verschil wordt veroorzaakt door de schikkingsfase, vooral de tijd die de partijen op de gang zijn.

Schikkingspoging

In 64% van de zaken is een schikkingspoging ondernomen. Werd een poging ondernomen, dan had die in minder dan de helft van de gevallen succes. Het gemiddelde schikkingspercentage over 95 zaken ligt op 28%. De schikkingspercentages verschillen duidelijk tussen de rechtbanken. In Groningen en Rotterdam resulteerden meer dan twee keer

zoveel comparities in een schikking dan in Arnhem/Nijmegen. In Arnhem/Nijmegen was het schikkingspercentage 16%, in Groningen 33%, in Rotterdam 38%.⁸ Ook voor wat betreft het resultaat van schikkingpogingen zijn er verschillen tussen de rechtbanken. Als de partijen in Rotterdam een schikkingspoging doen, heeft die in twee derde van de gevallen succes, in Groningen in de helft van de gevallen, terwijl een schikkingspoging in Arnhem/Nijmegen in een kwart van de gevallen tot succes leidt.

Procedurale rechtvaardigheid

Uit de ingevulde enquêtes na afloop van de zitting blijkt dat respondenten over het algemeen positief tot zeer positief zijn op het punt van procedurele rechtvaardigheid (in engelen), interpersoonlijke rechtvaardigheid en informatieve rechtvaardigheid tijdens de zittingen. De stellingen met de voor de rechter relatief minst positieve uitkomst waren dat respondenten door de rechtbank voorafgaand aan de zitting goed waren geïnformeerd en dat de rechter aan het begin van de zitting het verloop duidelijk had uitgelegd, en de stelling dat de respondenten zich gedwongen voelden te schikken. Voor wat betreft deze laatste stelling blijkt dat de partijen zich in mindere mate gedwongen voelen te schikken als de rechter in de schakelfase niet direct een voorkeur uitspreekt voor een bepaalde manier van voortzetting van de procedure.

7. Vanwege het beperkte aantal zittingen dat is bijgewoond in Almelo en Enschede, laten we de resultaten in vergelijkend perspectief buiten beschouwing.

8. Idem.

De stijl van de kantonrechter op de comparitie

5.1 Inleiding

De in het vorige hoofdstuk beschreven model-comparitiestrategie is te typeren als een participatiemodel, waarbij de rechter deels de regie voert (bijvoorbeeld gedurende de informatiefase) en deels een meer faciliterende rol speelt (bij de discussie over het vervolg van de procedure). De rechter neemt de regie in de informatiefase, die ertoe dient de informatie te verzamelen die nodig is om zicht te krijgen op het geschil en de mogelijke belangen die daarbij een rol spelen. Hij is faciliterend wanneer de partijen moeten kiezen of ze een vonnis willen of dat ze een schikkingspoging willen ondernemen. Het model is gericht op het realiseren van een zo kort mogelijke comparitieduur, op effectieve geschilbeslechting (het zo mogelijk bereiken van een schikking) en een hoge mate van procedurele rechtvaardigheid. Een randvoorwaarde is uiteraard dat de partijen vrijwillig een schikking treffen, zonder zich daartoe gedwongen te voelen.

Zoals we in het vorige hoofdstuk beschreven, hebben de rechters in een groot deel van de gevallen het model niet (strikt) toegepast. Bij de zittingen die zijn geobserveerd, gaven de kantonrechters de comparitie vaak op eigen manier vorm. Wel zijn er patronen te ontdekken in die verschillen. In de uiteenlopende manieren waarop kantonrechters comparitezittingen leiden, zijn drie verschillende stijlen te ontwaren: de *sturende stijl*, de *faciliterende stijl* en de *lijdelijke stijl*.

Om een goed beeld te krijgen van de kenmerken van de drie verschillende stijlen, bespreken we ze hieronder (par. 5.2, 5.3 en 5.4) afzonderlijk. Uit de beschrijving blijkt dat voor elke stijl per fase van de comparitezitting meerdere kenmerken zijn aan te duiden. Er zijn rechters die hun zittingen meestal volgens één bepaalde stijl voeren, maar er zijn ook rechters die uiteenlopende stijlen hanteren, afhankelijk van kenmerken van de zaak of de aanwezigheid van een rechtshulpverlener.

De drie hierna beschreven stijlen van compareren zijn gebaseerd op waarnemingen tijdens meer dan honderd comparitiezittingen. De beschrijvingen worden geïllustreerd met geanonimiseerde citaten van rechters tijdens deze zittingen. Nadat we de verschillende stijlen hebben beschreven, gaan we in paragraaf 5.5 in op de mate waarin de verschillende stijlen voorkomen.

Eerder was aan de orde dat comparities positiever gewaardeerd kunnen worden naarmate het vaker voorkomt dat zaken ter comparitie naar tevredenheid van de partijen snel en effectief worden behandeld. In het vorige hoofdstuk hebben we gezien dat de door ons geobserveerde comparities gemiddeld zo'n 55 minuten duren, dat ze in 28% van de gevallen resulteren in een schikking en dat de partijen over het algemeen tevreden zijn over de manier waarop de rechter ter comparitie opereert. Zijn er op dat punt nog verschillen voor wat betreft de stijl die de rechter ter zitting hanteert? Die vraag komt in paragraaf 5.6 aan de orde. In paragraaf 5.7 sluiten we af met een korte conclusie.

5.2 De sturende stijl

De sturende rechter heeft primair een bepaalde afdoeningrichting (uitkomst) voor ogen. Vanaf het begin is hij gericht op het bereiken van een schikking dan wel op het wijzen van een vonnis. De beoogde uitkomst is leidend voor de handelwijze van de rechter tijdens de comparitie. Alle fasen van de zitting

worden zó ingericht dat de zitting uitmondt in hetzij een schikking, hetzij een vonnis. De partijen worden in die richting gestuurd.

De *startfase* wordt over het algemeen kort gehouden. De rechter stelt zichzelf niet voor, geeft niet aan hoe lang de zitting zal duren, wat besproken zal worden en vraagt niet of de partijen akkoord zijn met een bepaalde orde van behandeling. De partijen krijgen nauwelijks het woord. De rechter wil zo snel mogelijk door naar de volgende fase, om informatie te krijgen die van belang is voor het realiseren van een schikking of het schrijven van een vonnis. Het doel dat de rechter voor ogen heeft, wordt soms expliciet benoemd.

'Vandaag zitten we bij elkaar om tot een oplossing te komen (...).'

De *informatiefase* staat dan ook in het teken van de oplossingsrichting die de rechter voor ogen heeft. Hij neemt hierbij direct de regie. Hij komt zo snel mogelijk tot de kern van de zaak en stelt vragen waarmee hij het geschil afbakent.

'Kort en goed komt het hier op neer (...).'

'Het is eigenlijk heel simpel. U (wijst naar de ene (partij)) heeft werkzaamheden verricht. Die werkzaamheden heeft u ook gefactureerd. Kennelijk heeft u ook een aantal keren contact gehad. Nu komt (wijst naar de andere partij) ineens met een verhaal over kwaliteit. Dit hele circus wordt

eigenlijk opgetuigd omdat u het niet eens bent met die rekening van € 1.000.'

'Het gaat niet om (...), maar wel om wat u onderling heeft afgesproken (...).'

Wanneer de rechter inzet op het wijzen van een vonnis, wil hij uitsluitend die informatie die daarvoor nodig is. Hij stelt gerichte vragen om het feitelijke en juridische kader te verhelderen. Als de rechter probeert toe te werken naar een schikking, dan staat de informatiefase in het teken van het boven tafel krijgen van informatie die van belang is om de partijen in die richting te bewegen. De rechter is dan op zoek naar informatie om inzicht te kunnen bieden in de onderhandelingsposities van de partijen. Dit doet hij al snel in de informatiefase. Vaak is de zoektocht naar informatie vooral gericht op feiten die van belang zijn om het geschil te kunnen beslechten. Uitsluitend als het snel duidelijk is dat sprake is van een achterliggend conflict en dat daar de sleutel voor de oplossing ligt, zal de rechter zich hierop richten en de zaak proberen te regelen op achterliggende belangen. Door te wijzen op de belangen die spelen en de behoeftes van de partijen te verhelderen, geeft hij al in de informatiefase aan in welke richting de oplossing van het geschil kan worden gezocht. Door zich uit te laten over standpunten van de partijen of opmerkingen te plaatsen bij verstrekte informatie, laat hij zonder al te veel terughoudendheid doorschermen wat hij van de zaak vindt.

'Dit betreft in wezen een principekwestie (...). Kan het zijn dat daar de oplossing gevonden kan worden?'

'Met die opmerking is dit geschil ingezet (...).'

'U kunt nooit bewijzen hoeveel schade u heeft geleden, hè (...)?!'

'Maar meneer, nu moet u mij duidelijk maken dat (...).'

'U kunt niet in een huis wonen en geen huur betalen (...).'

'Nu moet u aangeven (...).'

'Indien u een machine van € 100.000 koopt en de helft niet betaalt omdat een schroefje ontbreekt (...) dat zouden we allebei niet redelijk vinden, toch? Het moet wel een beetje in verhouding staan met de tekortkomingen (...).'

'U kunt dat nu wel zeggen, maar (...). Wie stelt moet bewijzen.'

De rechter onderbreekt de partijen regelmatig om heel specifiek de informatie boven tafel te krijgen die hij nodig heeft. Ook komt deze rechter meestal informeel over en spreekt hij duidelijk de taal van de partijen in de zittingszaal.

'Niet zoveel pleiten jongens, ik wil weten wat er loos is.'

'Ja, dat heeft u zojuist al verteld. Ik wil nu weten of (...).'

In het geval de sturende rechter op een vonnis koerst, staat de *schakelfase* in het teken van het beëindigen van de comparitie. Als de rechter voldoende informatie heeft gekregen, geeft hij dit aan. Hierbij geeft hij de partijen nauwelijks de ruimte om zelf een afdoeningsrichting te bepalen. Ook als hij wel aan de partijen vraagt welke kant ze op willen, klinkt in de vraag de richting door die hij zelf voor ogen heeft. Hij laat duidelijk merken welke oplossing wel of geen kans van slagen heeft.

'Ik heb genoeg informatie, ik zal vonnis wijzen.'

'Wat gaan we doen? Mevrouw stelt dat een deel van de handelingen zonder haar instemming zijn verricht. U zegt daarentegen dat het wel in overleg gebeurd is. Dit is wel erg mager. Wat gaat u doen? Gaat u bewijzen leveren?'

'U zegt dit en u zegt dat. Dat betekent dat u een vonnis verlangt. Heeft u dan nog behoefte aan overleg (...)?'

De rechter die een schikking voor ogen heeft, heeft al in de informatiefase een paar keer benadrukt dat het de moeite waard is te zoeken naar een oplossing. Ook in de schakelfase

geeft hij aan hoe hij tegen de zaak aankijkt. Pas daarna stelt hij de partijen de vraag hoe zij tegen een mogelijke oplossing aankijken. Ook komt het voor dat een sturende rechter deze vraag achterwege laat en er simpelweg van uitgaat dat de partijen een schikking willen. De sturende rechter weet (bijna) altijd te bereiken dat de partijen gaan praten over een schikking.

'Ik ga zo schorsen.'

'Zeg het maar, wat biedt u (...).'

'Het is goed om te kijken om tot een oplossing te komen, want juridisch zit u niet zo goed, hè?'

De rechter haalt in de *schikkingsfase* alles uit de kast om de partijen in de richting van een schikking te bewegen. Hij geeft hierbij standaard (vaak voordat de partijen de gang op gaan) een doorkijkje in de onderhandelingspositie van de partijen. Ook het geven van een voorlopig oordeel, al dan niet op verzoek van de partijen, behoort tot de middelen die de rechter hanteert. De rechter doet verder een sterk beroep op de partijen om de oplossing te zoeken in het midden en praat met de partijen mee over de onderhandelingsmogelijkheden.

'Alles draait om feiten. Het is een feit dat u bij de tandarts bent geweest, dat bepaalde handelingen zijn verricht en een factuur is verstuurd. U stelt dat u om een

gewijzigde factuur heeft verzocht, maar kunt dit niet bewijzen. U heeft de factuur, zoals dat heet, onbetwist gelaten. Dat is in uw nadeel. Kunnen we niet proberen praktische afspraken te maken? Kunt u niet een bedrag overeenkomen dat u eventueel in termijnen kan betalen (...)?'

'In ieder geval dient u een deel van de vordering te betalen. En dus ook proceskosten. Het gaat erom dat u een factuur heeft gekregen waarvan een deel terecht is volgens u. U erkent dat bepaalde handelingen zijn verricht. Desondanks heeft u die kosten niet betaald. U bent zoals dat heet in verzuim en daarom zal ik de vordering in ieder geval voor een deel toewijzen. Over het gedeelte dat u betwist, kunt u een vonnis vragen. De vraag is alleen of u daar blijer van wordt. Is het niet slimmer om afspraken te maken?'

'Dit is niet acceptabel, u moet een voorstel doen dat ook acceptabel is (...).'

'Ik zal € 1.200 per maand voorstellen (...).'

'Ik moet dit eigenlijk helemaal niet doen, maar waarom geeft u die scooter niet als onderpand (...).'

'Het kost geld, maar het levert ook wat op. Je bent van de zaak af en je kunt weer doorgaan met waar je goed in bent.'

'Dertig jaar geleden was er hier in de stad een deurwaarder (...). Dat was een goed mens, met een goed hart. Als er dan een gezin met een schuld bij de bank was en (...) kwam langs, dan had ik bijvoorbeeld wat kunnen regelen met de kredietbank. En dan belde ik (...) en hij vroeg dan hoeveel heb je? Dan blijft er nog x over? Verschil delen zei (...) dan.'

Als de partijen gedurende de eerste schikkingspoging geen schikking hebben bereikt, probeert de sturende rechter de partijen in beginsel nog een keer tot een schikking te bewegen. Ook als de partijen na de eerste poging aangeven dat zij een vonnis willen, probeert de rechter hen alsnog te bewegen een schikking te treffen. Daarbij worden kunstgrepen niet geschuwd.

'Ik ga niet trekken aan een dood paard, dan ga ik vonnis wijzen. We gaan het zo doen. Ik ga een uitspraak doen. Ik weet nog niet wat ik ga besluiten, maar ik weet wel dat het u hoe dan ook geld gaat kosten (...). Ik bemoei me er tegenaan maar dat is om u naar de onderhandelingstafel terug te krijgen (...).'

'U zit er veel te diep in. Zet nu even uw boosheid opzij en kijk wat er nog nodig is (...).'

'Achter in de zaal zit een meneer. Dat is een wetenschapper. Die bestudeert deze

zaken. Hij let ook op mij. Laat me er niet mee zitten.'

Als de partijen tot een schikking zijn gekomen, wordt ten slotte een vaststellingsover-

eenkomst opgemaakt, voorgelezen, uitgedraaid en ondertekend. De rechter stelt hierbij niet de vraag aan de partijen of zij zich kunnen vinden in de overeenkomst.

Profiel van de sturende stijl

- Gedurende de zitting staat de uitkomst centraal.
 - De informatiefase wordt gebruikt als hulpmiddel om de keuze van de rechter kracht bij te zetten.
 - De rechter trekt de inhoud actief naar zich toe.
 - In de schakelfase staat de keuze van de rechter centraal.
 - De rechter geeft de partijen weinig tot geen keuzevrijheid in de wijze van afdoening.
 - De schikkingsfase wordt benut om de partijen richting schikking te duwen.
 - Er vindt nauwelijks afstemming met de partijen plaats over de te nemen stappen.
-

5.3 De faciliterende stijl

De faciliterende rechter doorloopt over het algemeen de stappen van de model-comparatiestrategie. Hij geeft de partijen de ruimte om het 'spel' van de comparitie te spelen, maar versimpelt het speelveld op de juiste momenten. Dit doet hij door het geschil zo veel mogelijk af te bakenen, de partijen een spiegel voor te houden en sturend op te treden als dat nodig is. De rechter probeert alle relevante informatie boven tafel te krijgen om met die informatie de mogelijke afdoeningsrichtingen (nog) te kunnen inslaan. In plaats van uitsluitend te zoeken naar de feiten die hij nodig heeft om het recht te kunnen toepassen, zoekt hij naar een mogelijk achterliggend conflict. Tijdens zittingen waarbij deze facilite-

rende stijl wordt gevolgd, ligt de regie afwisselend bij de rechter en bij de partijen. De afdoeningswijze wordt afgestemd met de partijen, maar de rechter suggereert wel oplossingen en probeert de partijen in die richting te (bege)leiden die hij de juiste acht.

De *startfase* staat in het teken van het informeren van de partijen over de zitting. De rechter stelt zich voor, vraagt wie de partijen zijn, vertelt wat er besproken zal worden en hoe lang de comparitie zal duren. Ook benadrukt hij de verschillende doelen van de zitting. Hij heeft de partijen bijeen geroepen om informatie te verzamelen, maar ook om de mogelijkheden van een schikking te onderzoeken.

'Vandaag wil ik zo veel mogelijk informatie verzamelen die van belang is voor uw zaak. Maar ik wil ook samen met u bekijken of u tot een oplossing kunt komen.'

De rechter start de informatiefase met het duiden van de kern van de zaak en controleert dit vervolgens bij de partijen. Hij gaat uitsluitend in op essentiële punten en haalt zo snel mogelijk de angel uit het geschil.

'Wat u verdeeld houdt, is de schadevergoeding in verband met lekkage. U bent het eens over welke schade er is ontstaan door de lekkage. Het is de vraag waar de lekkage door is veroorzaakt, toch (...)?''

Hij geeft aan welke punten hij wil behandelen en controleert regelmatig bij de partijen of hij goed heeft begrepen wat zij naar voren hebben gebracht. Het geven van een korte samenvatting van de aangedragen informatie is een veel gebruikt middel in deze fase van de zitting.

'Begrijp ik het goed dat (...)?''

'Wat ik het zo goed samen (...)?''

De rechter stuurt de partijen door het stellen van vragen. Hij laat de partijen vervolgens reageren op zijn vragen, maar hij laat ze niet te lang uitweiden. Op deze manier bakent hij het geschil zo veel mogelijk af.

'Ik snap wat u wilt zeggen, maar nu wil ik even terug naar de feitelijke situatie (...).'

'Ik snap u wel, u wilt het hele verhaal vertellen. Maar dat staat al in de stukken. Mijn vraag aan u is (...).'

'Ik begrijp dat er een wereld van verdriet achter het geschil zit, maar we moeten het hier nu proberen zakelijk te regelen (...).'

Tijdens de informatiefase laat de faciliterende rechter de partijen over en weer op elkaars stellingen reageren en stelt hij tussendoor vragen als hij dat nodig acht. Hij geeft hierbij zo nodig een toelichting om de achtergrond van bepaalde vragen te schetsen. De rechter stelt gericht vragen. Hoewel zijn vraagstelling vrij neutraal is, laat hij soms wel doorschemeren wat hij van de stelling van de partijen vindt.

'Ik stel u deze vraag omdat (...).'

'Het verbaast mij dat (...), daarom wil ik u vragen (...).'

Hetgeen de partijen naar voren brengen, gebruikt de rechter om ze een spiegel voor te houden. Hij geeft daarmee voorzichtig een doorkijkje in de onderhandelingspositie van de partijen.

'Als de kraan druppelt, dan loopt het water toch gewoon weg via de afvoer? Ik

zou denken dat er dan iets mis moet zijn met de afvoer (...).'

'Nu ga ik het toch even voor mevrouw opnemen (...). U stelt (...), maar als ik een andere redenering volg, dan komt uw vordering een stuk lager uit.'

Naast zijn zoektocht naar de feiten die hij nodig heeft om het recht op te kunnen toepassen, heeft de rechter aandacht voor een mogelijk conflict dat achter het juridische geschil ligt. De rechter probeert de kenmerken van het conflict in beeld te krijgen en de belangen van de partijen bij een passende oplossing te achterhalen. Deze informatie kan hij in een eventuele schikkingsfase gebruiken om de partijen tot het inzicht te laten komen dat een regeling wellicht te verkiezen valt boven een uitspraak.

'Hoe komt het dat u in deze situatie verzeild bent geraakt?'

'Hoe verliep voorheen het contact tussen u (...)?'

Nadat de rechter voldoende informatie heeft verkregen en zich een beeld heeft gevormd van de verschillende afdoeningsmogelijkheden, treedt de *schakelfase* in. De rechter vraagt aan de partijen hoe zij de zaak willen oplossen. Hierbij probeert hij de partijen ertoe te bewegen te praten over een schikking, zonder al te stellig te zijn. Hij spreekt veel in vragende zinnen.

'Ik denk dat ik alle informatie boven tafel heb. Naast informatieverzameling heeft deze zitting ook tot doel om te kijken of u er onderling uit kunt komen, of u een schikking kunt treffen. Ik kan me voorstellen dat het vanwege tijd en kosten goed is om te kijken of dit lukt. De keuze is natuurlijk aan u. Wilt u even schorsen (...)?'

'Wat ik me afvroeg, is of het zin heeft om toch te kijken of u met elkaar in gesprek kunt.'

'Mijn idee is dat u het even met elkaar gaat bespreken. Wat vindt u daarvan?'

'Hoe nu verder, is de vraag. Kunnen we eens kijken of we er vandaag uit kunnen komen?'

'Ik wil u niet dwingen. Het is echt uw eigen keuze. Even schorsen om te overleggen?'

Als de partijen in eerste instantie aangeven geen schikking te willen beproeven, probeert de rechter door interventiepogingen de partijen alsnog te bewegen met elkaar te gaan praten over een oplossing. Hierbij benadrukt hij sterk en soms herhaalde malen dat hij altijd bereid is vonnis te wijzen.

'Natuurlijk wil ik wel een vonnis schrijven, dat is ten slotte mijn werk. Ik wil alleen aangeven dat er bewijs geleverd moeten worden, en daarmee zijn kosten gemoeid (...).'

In de *schikkingsfase* geeft de rechter de partijen de tijd om op de gang met elkaar te praten. Als ze zonder resultaat terugkomen, vraagt hij naar de reden waarom de partijen er niet uit zijn gekomen. Hij doet dit om erachter te komen of het nog zin heeft verder te praten. Als dat zo is, biedt hij de partijen opnieuw de mogelijkheid op de gang verder te praten. De rechter wordt in dat geval wat stilliger en probeert de partijen naar een schikking te bewegen. Hij wijst op de nadelen van een vonnis, vraagt duidelijk waar de knelpunten zitten en wat de belangen van de partijen zijn. Hij biedt aan een voorlopig oordeel te geven en geeft dat als de partijen dat wensen of erom vragen. Een voorlopig oordeel wordt niet ongevraagd expliciet gegeven. Hooguit worden elementen daaruit genoemd, zoals de mogelijke bewijsopdracht die zou volgen als de partijen zouden koersen op een vonnis.

'Dan ga ik een beetje meevoetballen als het mag.' 'Maar (...) '(...) het is echt uw eigen beslissing!'

'U vertelt mij hoe u het heeft ervaren. Dat maakt het geheel lastig. Ik wil aangeven dat u mij bewijs moet leveren, mij moet overtuigen. Dat is lastig met één getuige die niet een sterk verhaal heeft. Hoe wilt u verder in deze zaak?'

'Mijn handen jeuken. Ik vind dat er toch zeker wel aanwijzingen zijn in de richting (...). Moet ik dit laten vaststellen door een

deskundige? Dat kost zo'n € 1.500. Ik zou zeggen dat het beter is om te kijken of we tot een oplossing kunnen komen, toch?'

'Dat zijn kostbare zaken om uit te zoeken (...).'

'(...) De vertraging moet nu eigenlijk stoppen, anders blijven we achter elkaar aanzitten en lopen de kosten ineens op tot een ton (...).'

'Stel dat ik u mening niet deel. Hoe zouden we dan tot een oplossing kunnen komen?'

De rechter laat de partijen meedenken over elkaars standpunten en probeert bij hen begrip te kweken voor de verschillende standpunten. Om de verbeeldingskracht van de partijen te stimuleren, zet hij het geschil in een ander perspectief of trekt hij vergelijkingen met andere situaties. Op deze manier probeert hij het geschil voor de partijen te vereenvoudigen. Is sprake van een achterliggend conflict, dan wijst de rechter op de belangen van de partijen en de daarmee samenhangende behoeftes.

'Zal er een situatie zijn waarin het wel denkbaar is dat (...).'

'Probeer u zich eens in te leven in de situatie van (...).'

'Daar zit wat in (...). Kunt u zich dat voorstellen?'

'Vergelijkt u het eens met (...).'

'(...). U wilt ook nog met elkaar verder, of niet?'

Als de partijen een schikking hebben bereikt, vraagt de rechter of zij zich kunnen vinden in de oplossing. Vervolgens wordt de vaststellingsovereenkomst opgemaakt, voorgelezen, uitgedraaid en ondertekend; het vormt onderdeel van het proces-verbaal. Als de partijen geen schikking hebben bereikt, legt de rechter de vervolgstappen in de procedure uit.

Profiel van de faciliterende stijl

- De rechter doorloopt de stappen van de model-comparatiestrategie.
 - De uitkomst wordt bepaald door het verloop van de zitting.
 - De informatiefase dient er toe afdoeningsmogelijkheden te verkennen.
 - Behalve voor geschilbeslechting, is er ook aandacht voor conflictoplossing.
 - In de schakelfase staat de keuze van de partijen centraal.
 - De schikkingsfase dient om de partijen richting een schikking te bewegen.
 - De rechter vraagt constant instemming van de partijen over de te nemen stappen.
-

5.4 De lijdelijke stijl

De lijdelijke rechter laat zich tijdens de zitting leiden door hetgeen de partijen aanvoeren, wensen en of met elkaar overeenkomen. De wijze van afdoening blijft tot aan het einde van de zitting afhankelijk van de insteek van de partijen. De rechter probeert de partijen op geen enkele manier te bewegen in een bepaalde richting, maar laat het verloop van de zitting geheel van de partijen afhangen. In tegenstelling tot de faciliterende rechter die pas in de schikkingsfase de regie in handen geeft van de partijen, stelt de rechter die een lijdelijke stijl toepast zich ook al in de informatiefase terughoudend op. Bij het onderzoek

naar de (juridische) feiten leunt hij achterover en laat hij het meestal aan de partijen over welke informatie al dan niet wordt verstrekt.

De handelwijze van de rechter tijdens de *startfase* verschilt niet noemenswaardig met die van de faciliterende stijl. De rechter begint met het informeren van de partijen over de zitting. Vastgesteld wordt wie van de partijen aanwezig zijn en wat besproken zal worden. Hierbij noemt hij echter geen concrete punten. Ook is hij niet expliciet over de verschillende doelen van de zitting.

Tijdens de *informatiefase* worden de kenmerken van de lijdelijke stijl zichtbaar. De rechter

neemt niet de regie door te starten met het stellen van vragen. De rechter stelt zich terughoudend op en biedt de partijen volop de gelegenheid hun verhaal te doen en hun visie over geschilpunten naar voren te brengen. De partijen krijgen de ruimte om de achtergrond van de zaak te schetsen. De rechter bakent het geschil niet af, maar geeft de partijen de gelegenheid om over allerlei (al dan niet relevante) zaken uit te wijden. De rechter is weinig aan het woord en stelt weinig vragen. Als hij dat wel doet, betreft het verduidelijkende vragen. Door het verschuiven van het initiatief ligt de regie van de zitting in deze fase in feite bij de partijen. Daardoor kan de duur van dit onderdeel van de zitting oplopen.

Vertelt u mij eens(...). Wat is er gebeurd?’

‘Meneer, wat wilt u hierover kwijt?’

‘Uit de stukken maak ik op (...). Hoe zit dit precies?’

‘Kunt u die stelling nader toelichten?’

Slechts als de partijen informatie aandragen die ziet op een achterliggend conflict, zal de rechter aandacht besteden aan conflictoplossing naast geschilbeslechting. De rechter brengt weinig structuur aan in het proces van het verzamelen van informatie. Hij stelt geen gerichte vragen, maar hanteert meestal een open vraagstelling. De partijen krijgen verder veel ruimte om op elkaars stellingen te reageren. Een vragende blik richting de andere

partij acht de rechter voldoende om een reactie te krijgen. Door deze aanpak neemt de informatiefase veel tijd in beslag.

‘U vertelde zojuist (...). Vertelt u daar nog iets meer over?’

‘Zijn er nog meer punten die u kwijt wilt?’

‘Reageert u eens op de stelling van (...).’

In de *schakelfase* legt de rechter de beslissing over de wijze van afdoening bij de partijen neer. Hij doet geen poging om de partijen richting een schikking te bewegen, door bijvoorbeeld inzicht te geven in de onderhandelingsposities of de voordelen van een schikking te benoemen. De rechter houdt zich volledig afzijdig van de beslissing van de partijen om al dan niet een schikkingspoging te ondernemen. De rechter vraagt voorzichtig hoe de partijen de procedure voort willen zetten.

‘Wilt u hier nog over spreken of zegt u van (...)?’

‘Goed, ik heb voldoende informatie. Nu is het de vraag of u nog met elkaar wilt praten over een mogelijke oplossing. Ik kan de zitting even schorsen, maar alleen als u daar behoefte aan heeft. Anders ga ik vonnis wijzen.’

Als de partijen aangeven dat zij willen koersen op een uitspraak, is dat voor de rechter vol-

doende aanleiding om de zitting te beëindigen en vonnis te wijzen. De rechter doet geen poging de partijen alsnog over de streep te trekken. In het geval de partijen willen proberen de zaak te schikken, geeft de rechter de gelegenheid op de gang met elkaar te praten. De rechter geeft dan geen tijd mee, maar geeft aan dat de partijen zich weer kunnen melden als ze er uit zijn.

'Goed, dan zal ik vonnis wijzen (...).'

'Prima, het is uw keuze en ik zal me daar verder niet in mengen (...). Dan sluit ik bij dezen de zitting (...).'

De terughoudendheid van de rechter in de informatie- en schakelfase is ook waarneembaar in de *schikkingsfase*. Als de partijen in de schakelfase hebben aangegeven dat zij een schikking willen beproeven, stelt de rechter zich als buitenstaander op. Hij aanschouwt de onderhandelingen tussen de partijen en mengt zich hier op geen enkele manier in. Als

de partijen terugkomen van de gang zonder dat ze een schikking hebben bereikt, informeert de rechter niet naar de oorzaak daarvan. Hij probeert niet de partijen tot een nieuwe schikkingspoging te bewegen.

'Ik heb zojuist vragen gesteld. Nu bent u aan zet en kunt u proberen om er gezamenlijk uit te komen (...).'

'Het is u niet gelukt om er uit te komen. Ik zal dus vonnis wijzen (...).'

De rechter wijkt meestal in de afsluitende fase van de comparatiezitting niet af van de handelwijze van rechters met een sturende of faciliterende stijl. Als de partijen terugkomen van de gang en vertellen dat zij een schikking hebben bereikt, wordt de vaststellingsovereenkomst opgemaakt, voorgelezen, uitgedraaid en ondertekend. Als geen schikking is bereikt, worden de vervolgstappen besproken.

Profiel van de lijdelijke stijl

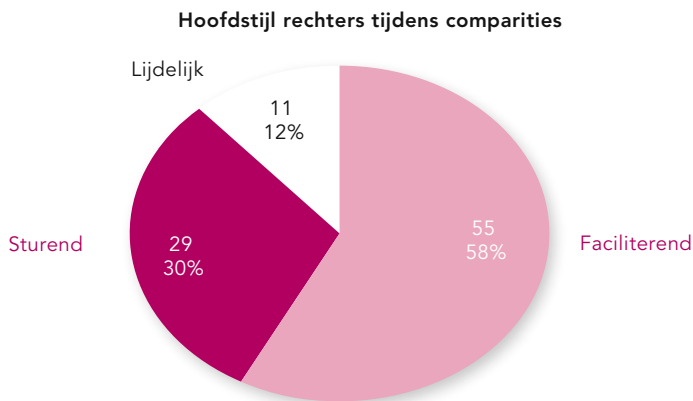
- De rechter laat zich leiden door de partijen.
 - De rechter geeft de partijen ruim baan voor het vertellen van hun verhaal.
 - Of wordt ingezet op conflictoplossing, is afhankelijk van de partijen.
 - De rechter houdt zich afzijdig bij de keuze over de wijze van afdoening.
 - De rechter doet geen pogingen de partijen inzicht te bieden in hun onderhandelingspositie.
 - De rechter verricht geen interventiepogingen om de partijen richting een schikking te bewegen.
-

5.5 Frequentie waarin de verschillen stijlen voorkomen

Voor de geobserveerde zaken is bepaald welke stijl de kantonrechter heeft gevolgd. Vrijwel steeds zijn er in de verschillende fasen van de behandeling verschillende stijlen te herkennen, maar tegelijkertijd is er ook een 'hoofdstijl' te bepalen, de kenmerkende manier waarop de zaak is behandeld. Bij het bepalen van de stijl per fase als de hoofdstijl, zijn we uitgegaan van de profielschetsen zoals

ze staan aan het eind van de paragrafen 5.2, 5.3 en 5.4.

Figuur 5.1 geeft een overzicht van de verdeling van de hoofdstijlen die bij de geobserveerde comparities zijn waargenomen. In het merendeel van de gevallen (58%) hanteerde de rechter een faciliterende hoofdstijl. In ruim 30% van de zaken werd de sturende stijl als hoofdstijl vastgesteld, terwijl de lijdelijke stijl slechts in 12% van de gevallen is waargenomen.

Figuur 5.1 Hoofdstijl rechters tijdens comparities

In hoeverre verschillen rechtbanken van elkaar, voor wat betreft de stijl die de rechter ter comparitie hanteert?

Tabel 5.1 Hoofdstijlen per rechtbank

	Arnhem/ Nijmegen	Groningen	Rotterdam	Almelo/ Enschede
Sturend	26%	33%	34%	20%
Faciliterend	68%	54%	56%	40%
Lijdelijk	6%	13%	10%	40%
Totaal	100%	100%	100%	100%
N	31	30	29	5

In tabel 5.1 is te zien dat de rechtbanken op het punt van de door de kantonrechter ter comparitie gehanteerde stijl niet sterk van elkaar verschillen. In de rechtbank Arnhem/Nijmegen wordt relatief het vaakst de faciliterende stijl toegepast, het minst vaak de lijdelijke stijl.

5.6 Tijdsbeslag, uitkomst, tevredenheid en stijl

Tijdsbeslag

In het vorige hoofdstuk zagen we dat comparities gemiddeld 55 minuten duren. Daarnaast hebben we gezien dat als een schikkingspoging wordt ondernomen, de comparitie significant langer duurt. Dat er een relatie is tussen het ondernemen van een schikkingspoging en de duur van de comparitie verrast niet. Maar

hoe zit het met de stijl die de rechter hanteert? Maakt het uit, voor hoe lang de zitting duurt, welke stijl de rechter hanteert? Om daar iets over te kunnen zeggen, is het van belang onderscheid te maken tussen zittingen waar *wel* en zittingen waar *geen* schikkingspoging is ondernomen. Voor de vergelijkbaarheid wordt voor de zaken waar geen schikkingspoging is ondernomen gerekend met de werkelijke duur van de zitting, en wordt van de tijdsduur van zaken waarin een schikkingspoging is ondernomen, 14 minuten afgetrokken (het gemiddeld aantal minuten dat een zaak waarin de partijen hebben geprobeerd te schikken langer duurt dan een zaak waarin geen schikkingspoging is ondernomen). Als we vervolgens de drie verschillende stijlen relateren aan de gemiddelde duur van de comparitiezitting, is te zien dat de verschillen verwaarloosbaar klein zijn.

Tabel 5.2 Hoofdstijl-totale duur zitting (in tijd gecorrigeerd voor het al dan niet hebben plaatsgevonden van een schikkingspoging)

	Minuten (gecorrigeerd)	Aantal (N)
Sturend	43,8	29
Faciliterend	47,2	55
Lijdelijk	46,1	11

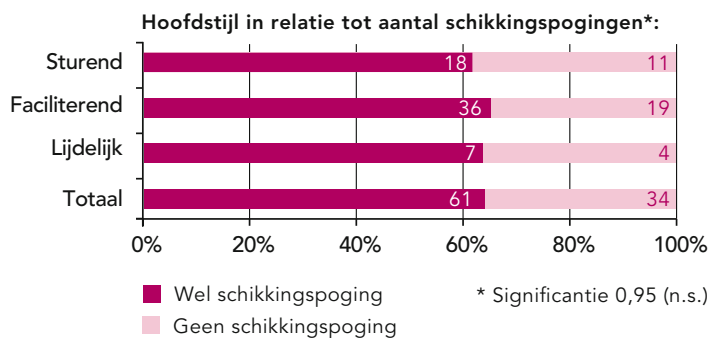
De faciliterende en de lijdelijke stijl ontlopen elkaar nauwelijks (ze verschillen nog geen minuut van elkaar). Zittingen waar de rechter de sturende stijl hanteert, duren iets korter, maar het verschil met de andere twee stijlen is niet groot. De verschillen tussen de drie stijlen zijn niet significant. Opvallend is dat zittingen waar de rechter een faciliterende stijl hanteert, nauwelijks langer duren dan zittingen waar de rechter een sturende of een lijdelijke stijl hanteert. Immers, de faciliterende stijl impliceert dat de rechter zelf actief is én ruimte geeft aan de partijen, maar dit heeft dus geen consequenties voor de snelheid.

Resultaat: wordt een schikking bereikt?

In 64% van de bijgewoonde zittingen werd een schikkingspoging ondernomen. Van alle zittingen eindigde 28% met een schikking tussen de partijen. Wordt een schikkingspoging ondernomen, dan zijn twee uitkomsten mogelijk: de poging slaagt of mislukt. Echter,

bij een mislukking kan de rechter ervoor kiezen te onderzoeken of het zin heeft dat de partijen voor een tweede keer de gang op gaan, omdat er wellicht nog mogelijkheden zijn om tot een schikking te komen. Soms leidt dat alsnog tot een schikking.

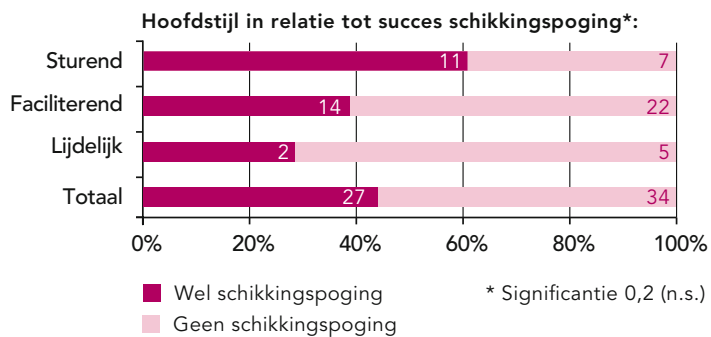
Maakt het voor de kans of het tot een schikking komt, uit welke stijl de rechter hanteert? Ter beantwoording van die vraag kijken we naar drie aspecten van de activiteit van de rechter. In de eerste plaats kijken we hoe vaak een schikkingspoging wordt ondernomen. Maakt het op dat punt iets uit of de rechter een lijdelijke, faciliterende of sturende stijl hanteert? In figuur 5.2 is dat te zien.

Figuur 5.2 Hoofdstijl in relatie tot het aantal schikkingen

Uit figuur 5.2 blijkt dat het voor de frequentie waarmee de rechter een schikkingspoging onderneemt, niet uitmaakt welke stijl hij hanteert. Bij alle stijlen komt het ongeveer even vaak tot een schikkingspoging.

Vervolgens is de vraag in hoeverre, als het tot een schikkingspoging komt, deze succes heeft. Maakt het voor de kans op succes iets uit of de schikkingspoging is ondernomen onder regie van een lijdelijke, faciliterende of sturende rechter? Dat is in figuur 5.3 te zien.

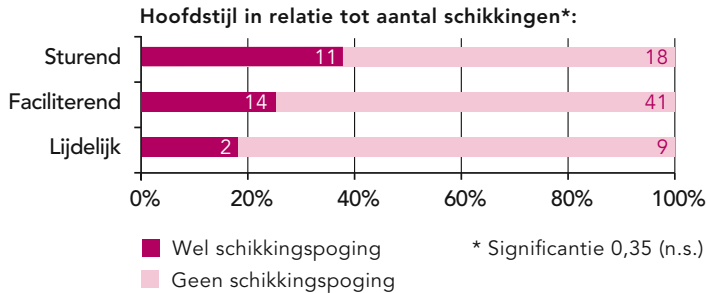

Figuur 5.3 Hoofdstijl in relatie tot succes schikkingspoging)

In figuur 5.3 is te zien dat, als het tot een schikkingspoging komt, de rechter met een sturende stijl het meest succes heeft (61%). De rechter met een faciliterende stijl heeft verhoudingsgewijs minder succes (39%), de rechter met een lijdelijke stijl heeft het kleinste percentage succesvolle schikkingspogingen (29%). Vanwege de relatief geringe aantallen

zijn de verschillen die in de figuur te zien zijn, niet significant.

Ten slotte kijken we naar het nettoresultaat dat de rechter boekt. Welk deel van de ter comparitie behandelde zaken eindigt in een schikking? Dat is in figuur 5.4 te zien.

Figuur 5.4 Hoofdstijl in relatie tot aantal schikkingen (N=95)

In figuur 5.4 is te zien dat rechters die een sturende stijl hanteren, vaker een schikking bereiken (37%) dan rechters die een faciliterende (25%) of een lijdelijke stijl (18%) hanteren. De verschillen zijn echter niet heel groot. Het verband tussen de gehanteerde stijl en het al dan niet bereiken van een schikking, is dan ook niet significant.

De verschillen zijn niet groot en als gevolg van het beperkte aantal gevallen niet significant. Dat neemt niet weg dat met enige voorzichtigheid geconcludeerd kan worden dat er aanwijzingen zijn dat de sturende stijl er rela-

tief het vaakst toe leidt dat schikkingspogingen met succes worden bekroond en bovendien dat de sturende rechter de meest effectieve schikkingsrechter is. Dat roept de vraag op wat dit betekent voor de tevredenheid van de procespartijen. Die vraag komt hierna aan de orde.

Procedurele rechtvaardigheid

Eerder is een onderscheid gemaakt tussen drie vormen van procedurele rechtvaardigheid: procedurele rechtvaardigheid in enge zin, interpersoonlijke rechtvaardigheid en

informatieve rechtvaardigheid. Om de mate van procedurele rechtvaardigheid te kunnen vaststellen, is voor elke vorm van rechtvaardigheid een aantal stellingen geformuleerd die aan de partijen zijn voorgelegd (zie bijlagen 4 en 7). Voor het totaal van stellingen die behoren bij een van de drie onderscheiden vormen van procedurele rechtvaardigheid, is een schaal gemaakt. Voor elk van die drie schalen is een betrouwbaarheidsanalyse uitgevoerd. Dat wil zeggen dat is onderzocht in hoeverre de stellingen die onderdeel uitmaken van de schaal intern consistent zijn. Dat bleek het geval.

Als toelichting willen we het volgende vermelden. In de analyse is gebruikgemaakt van *Cronbachs α* als maat voor de betrouwbaarheid van de schalen. Deze maat is een indicatie voor de mate waarin de verschillende items hetzelfde onderliggende begrip meten. Als vuistregel voor betrouwbaarheid wordt voor *Cronbachs α* meestal een ondergrens van 0.7 gehanteerd. *Cronbachs α* voor de schaal 'procedurele rechtvaardigheid in enge zin' is 0,85, die van de schaal 'interpersoonlijke rechtvaardigheid' 0,87 en die van 'informatieve rechtvaardigheid' 0,84. Hierbij moet worden opgemerkt dat de laatste stelling ('Ik voelde mij door de opstelling van de rechter gedwongen te schikken') uit de schaal 'interpersoonlijke rechtvaardigheid' is verwijderd omdat deze niet intern consistent bleek met de overige stellingen.

De partijen hebben voor elke stelling in een vijfpuntschaal (zeer eens tot zeer oneens) aangegeven in hoeverre zij het eens waren met de desbetreffende stelling. De totale schaalscore betreft de optelsom van de scores op alle individuele stellingen van die schaal. Daarbij geldt dat hoe lager de totale score is (zeer eens betreft namelijk een score van 1 punt), hoe hoger de ervaren procedurele rechtvaardigheid.

In hoofdstuk 4 gaven we aan dat de deelnemende procespartijen vrijwel over de hele linie positief tot zeer positief zijn over de procedurele rechtvaardigheid van de zittingen; veel verschillen worden daarin niet aangetroffen. Het verrast dan ook niet dat er weinig duidelijke verbanden zijn tussen de kenmerken van de behandeling van de zaak ter comparitie enerzijds en de door de betrokkenen ervaren procedurele rechtvaardigheid anderzijds.

Zo is geen sprake van een duidelijk verband tussen de tijd die een comparitie in beslag neemt en de waardering door de partijen van aspecten van procedurele rechtvaardigheid in enge zin, informatieve rechtvaardigheid en interpersoonlijke rechtvaardigheid. Evenmin is er een duidelijk verband tussen de uitkomst van de zitting en elementen van procedurele rechtvaardigheid.

De verschillen in scores over procedurele rechtvaardigheid voor de zaken waarin (a) een succesvolle schikkingspoging is ondernomen, (b) wel een schikkingspoging is ondernomen

maar geen schikking is bereikt en (c) de gevallen waarin überhaupt geen schikkingspoging is ondernomen, zijn verwaarloosbaar klein en niet significant. We kunnen daarom concluderen dat er geen verband is tussen het ondernemen van een schikkingspoging en/of het bereiken van een schikking en de mate van de door de partijen ervaren procedurele rechtvaardigheid.

Ook als we kijken naar de verschillende handelingen die de rechter tijdens de zitting wel of niet kan verrichten (zoals 'doornemen van de agenda', 'noemen van de doelen van de zitting', 'navragen bij procespartijen of informatie klopt', 'de voortzetting van de procedure bij procespartijen neerleggen', 'het geven van een voorlopig oordeel' en 'het benadrukken van partijautonomie') enerzijds en ervaren procedurele rechtvaardigheid

anderzijds, zijn geen significante verbanden te constateren.¹ Ten slotte is ook de bijstand van een professionele gemachtigde geen factor van betekenis. De partijen die ter zitting worden bijgestaan door een professionele gemachtigde zijn niet positiever (of negatiever) in hun oordeel over de procedurele rechtvaardigheid dan de partijen die niet over bijstand beschikten.

Als we kijken naar het verband tussen de stijl die de rechter hanteert en de procedurele rechtvaardigheid, dan zijn wel verbanden te constateren. Zo is sprake van een significant verband tussen de hoofdstijl en de ervaren procedurele rechtvaardigheid; rechters die een lijdelijke hoofdstijl hanteren, scoren positiever op ervaren procedurele rechtvaardigheid in enge zin dan rechters die een faciliterende of een sturende stijl hanteren.

Tabel 5.3 Hoofdstijl-procedurele rechtvaardigheid eng

	Score [^] (gem)
Sturend	20,45
Faciliterend	19,95
Lijdelijk	17,25

[^] Significantie 0.05 (s)

* Hoe lager de gemiddelde score, hoe groter het gevoel van procedurele rechtvaardigheid.

Wat betreft de andere twee aspecten van procedurele rechtvaardigheid (interpersoonlijke en informatieve), geldt het volgende. Er bestaat geen significant verband tussen de gevolgd stijl enerzijds en de ervaren inter-

persoonlijke rechtvaardigheid anderzijds. Ook voor wat betreft de informatieve rechtvaardigheid is er geen significant verband met de stijl die de rechter hanteert.

1. Een uitzondering betreft een handeling die rechters helemaal aan het begin van de comparitie kunnen verrichten (of achterwege laten): het voorstellen van zichzelf en de griffier. Als de rechter dat doet, scoort hij significant hoger op procedurele rechtvaardigheid in ruime zin.

Zoals we al opmerkten, waren de deelnemende procespartijen positief tot zeer positief over de manier waarop de procedure verliep. Omdat dit al snel tijdens de uitvoering van het onderzoek bleek, is in overleg met de begeleidingscommissie van het onderzoek een extra (open) vraag aan de vragenlijst toegevoegd. Daarin wordt de partijen gevraagd op welk punt zij het optreden van de rechter ter zitting het meest en het minst positief vonden. Op deze manier hebben we geprobeerd te weten te komen in hoeverre er, gegeven dat positieve beeld, sprake is van nuances. Van de 192 respondenten hebben 75 (39%) de toegevoegde vraag (deels) ingevuld.

Uit de resultaten komt naar voren dat procespartijen eigenschappen van de rechter als rustig, deskundig, begripvol en onpartijdig het meest waarderen. Ook het gegeven dat de partijen veel ruimte krijgen om hun standpunt toe te lichten, ervaren procespartijen als positief. Verder komt 'duidelijkheid' nogal eens naar voren als positief punt. Veel procespartijen vinden het prettig als rechters een toelichting geven op de juridische kant van de zaak en daarbij hun positie verhelderen. In dat kader merken de procespartijen een kritische en onderzoekende houding als bevorderlijk aan voor het proces tijdens de zitting.

De negatieve punten die de procespartijen aanhalen, zien meestal op sturende elementen van de stijl van de rechter. Rechters zouden zich meer 'lijdelijk' moeten opstellen, aldus sommige respondenten. Rechters geven

de partijen te weinig het woord of zijn zelf te veel en te lang aan het woord. Ook het eindeloos verhelderen van procesposities ('het steeds herhalen van hoe de zaak bewijstechnisch eruit ziet') of het geven van een voorlopig oordeel zijn genoemd als negatieve elementen van de zitting. Er zijn echter ook procespartijen die vinden dat rechters juist te weinig sturing geven. Zij zouden graag zien dat de rechter meer aandacht besteedt aan oordeelsvorming tijdens de comparitie.

Al met al bevestigen de resultaten van de open vragen het paradoxale beeld dat uit eerder onderzoek naar voren komt: partijen zijn kritisch over de rol die de rechter speelt bij pogingen een schikking tussen partijen te bereiken. De kritiek houdt zowel in dat de rechter zich te terughoudend, als dat hij zich te directief opstelt (Van der Linden 2010, p. 139).

5.7 Conclusie

In dit hoofdstuk maakten we, op basis van de observaties ter zitting, een classificatie van het handelen van de kantonrechter op de comparitiezitting. We kunnen drie hoofdstijlen onderscheiden: de sturende, de faciliterende en de lijdelijke stijl. Voor elk van de geobserveerde zittingen hebben we vastgesteld welk van de drie stijlen de rechter hanteerde (of, preciezer geformuleerd: met welke van de drie onderscheiden stijlen zijn handelen het meeste overeenstemde). In de meeste gevallen (58%) hanteerde de kantonrechter de

faciliterende stijl. Deze stijl benadert het dichtst de stijl die in de model-comparitiestrategie centraal staat. De faciliterende stijl houdt in dat de kantonrechter zich flexibel opstelt en probeert te reageren op de wens van de procespartijen. Willen zij schikken, dan helpt hij hen in die richting. Stellen zij prijs op een vonnis, dan gaat het die kant op. Na de faciliterende stijl komt de sturende stijl het meest voor (30%). Hier stuurt de kantonrechter aan op een schikking of een vonnis, zonder daarbij al te veel acht te slaan op de voorkeuren van de partijen. In een minderheid van de gevallen is de kantonrechter lijdelijk (12%), waarbij het initiatief vooral bij de partijen ligt.

In het tweede gedeelte van dit hoofdstuk was de vraag aan de orde of er patronen zijn te

herkennen. Leidt het volgen van een sturende stijl inderdaad tot meer schikkingen? En zo ja, zijn de partijen daarover dan ook tevreden? Kosten schikkingen meer of minder tijd? Wanneer is er een optimaal resultaat te bereiken bij de onderlinge uitruil van snelheid, tevredenheid en effectiviteit? Gebleken is dat de verschillende stijlen elkaar op het punt van snelheid, effectiviteit en tevredenheid van de partijen niet veel ontlopen. Er zijn wel verschillen, maar die zijn niet heel groot. Dat roept de vraag op wat de bevindingen van het onderzoek (kunnen) betekenen voor het vaststellen van de meest verkieslijke wijze van zaaksbehandeling door de kantonrechter. Die vraag staat centraal in het volgende, afsluitende hoofdstuk.

Conclusie

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk maken we de balans op. Wat heeft het onderzoek ons geleerd over de manier waarop kantonrechters zaken ter comparitie behandelen? En is het mogelijk op basis van de onderzoeksresultaten een aantal 'best principles' te formuleren, die kunnen bijdragen aan het realiseren van snelle, effectieve en tevredenstellende kantoncomparities? In paragraaf 6.2 vatten we de bevindingen van het onderzoek samen, in paragraaf 6.3 bezien we de mogelijkheden van het formuleren van 'best principles'.

6.2 Bevindingen

Organisatie en uitkomst van comparities

Een van de opvallendste bevindingen van het onderzoek betreft de variëteit in de behandeling van zaken door de kantonrechter. De variëteit betreft allereerst de selectie van zaken voor comparities. Dat gebeurt bij verschillende rechtbanken op geheel verschillende manieren. Soms selecteert de rechter,

soms iemand van de ondersteuning. Ook de criteria op basis waarvan wordt beslist of een zaak ter comparitie wordt behandeld, lopen uiteen. Het verbaast dan ook niet dat het percentage zaken waarin een comparitie wordt gehouden, sterk verschilt per rechtbank. Bij sommige rechtbanken wordt ongeveer 80% van de kantonzaken op een comparitie behandeld, bij andere niet meer dan 20%. Ook voor wat betreft de tijd die voor een comparitie wordt uitgetrokken, is sprake van aanzienlijke verschillen tussen rechtbanken. Sommige rechtbanken hanteren standaardtijden, andere maken onderscheid tussen de aard van de zaak. Ten slotte verschilt de uitkomst van de comparitie. Schikkingspercentages variëren van 30% tot ruim 50%. Gerelateerd aan het percentage zaken dat ter comparitie wordt behandeld, lopen ze nog sterker uiteen.

Voor degene die met de kantonrechter te maken krijgt, maakt het dus nogal uit in welk gerecht en door welke rechter zijn zaak wordt behandeld. Het is opvallend dat de rechters zelf niet of nauwelijks op de hoogte zijn van

deze verschillen. Men vermoedt hooguit dat collega's andere werkwijzen hanteren, maar gaat er ondertussen toch ook vanuit dat binnen de rechtbank door socialisatieprocessen en contacten met de opleiders verschillen worden verkleind. Het onderzoek laat echter zien dat niet alleen tussen de rechtbanken, maar ook binnen de rechtbanken (soms grote) verschillen bestaan.

Tijdens het onderzoek bleek op verschillende momenten dat rechters veel belangstelling hebben voor het hoe en waarom van de diversiteit van de organisatie en aanpak van de comparitie. Rechters zijn benieuwd in hoeverre hun eigen werkwijze verschilt van die van hun collega's en ze zijn geïnteresseerd in keuzes die andere rechters maken bij de agendering en behandeling van zaken ter comparitie. Rechters zijn professionals. Ze hebben te maken met verwachtingen over hun werk die leven in de samenleving en bij justitiabelen. Daarbij past dat ze zich van elkaars praktijk op de hoogte stellen. Het is daarom des te opvallender dat van kennisuitwisseling als onderdeel van professionaliteit nauwelijks sprake is.

Werken volgens een model-comparitiestrategie?

Een tweede opvallende – onvoorziene – uitkomst van het onderzoek betreft de toepassing van de model-comparitiestrategie die is opgesteld op basis van een verkenning van de literatuur en een aantal eerste waarnemin-

gen bij comparities. Deze conceptmodel-comparitiestrategie is besproken tijdens een expertmeeting en op basis daarvan geconcretiseerd en aangepast. Het model beoogt een meer uniforme aanpak van de comparities. Het uitgangspunt is een optimale uitruil van snelheid, uitkomst en procedurele rechtvaardigheid. Het was de bedoeling dit model in de praktijk te testen, maar de aan het onderzoek deelnemende rechters hebben het model – ondanks dat ze zich bereid verklaarden het tijdens de door de onderzoekers geobserveerde comparities te hanteren – nauwelijks toegepast. Voor de deelnemende rechters bleek het, ondanks hun interesse en goede wil, niet eenvoudig af te wijken van de eigen, vaak al lange tijd gevolgde werkwijze. Het model is dus niet in de praktijk getest. Dat neemt niet weg dat het onderzoek relevante bevindingen heeft opgeleverd. Deze hebben vooral betrekking op de variatie in de manier waarop comparities in kantonzaken verlopen.

De gang van zaken ter comparitie

We hebben drie aspecten van de comparitiezittingen in ogenschouw genomen: snelheid, effectiviteit en procedurele rechtvaardigheid. De gemiddelde duur van de door ons bijgewoonde comparitiezittingen bedroeg 55 minuten. Werd een schikkingspoging ondernomen, dan duurde de comparitie een uur. Bleef een schikkingspoging achterwege, dan bedroeg de comparitie drie kwartier. Er waren duidelijke verschillen tussen rechtbanken: de

gemiddelde duur varieerde van 51 minuten bij de 'snelste' rechtbank, tot 63 minuten bij de 'langzaamste' rechtbank.

In bijna tweederde van de bestudeerde zaken (61 van de 95) gingen de partijen de gang op om te praten over een schikking. In iets minder dan de helft daarvan (27 van de 61 zaken) was sprake van een geslaagde schikkingspoging. In totaal werd in ruim een kwart (27 van de 95) van de bijgewoonde zaken een schikking bereikt.

Als we kijken naar de gang van zaken op de comparitie zelf, dan blijken er duidelijke verschillen tussen rechters te zijn. Een aantal cijfers kan dat illustreren. Tijdens de startfase van de comparitie noemt de rechter ongeveer in de helft van de gevallen het doel van de comparitie, in een kwart van de gevallen vertelt hij wat er op de comparitie globaal zal worden besproken, in één op de tien gevallen hoeveel tijd er voor de comparitie is uitgetrokken. In de informatiefase neemt de rechter bijna steeds (87%) de regie in handen door het stellen van vragen aan de partijen. Hij geeft veelal aan wat volgens hem de kern van de zaak is (72%), maar vraagt niet vaak expliciet naar de belangen van de partijen (22%) en stelt slechts zelden de vraag hoe de partijen het conflict ervaren (7%).

Verschillen zijn er ook in de schakelfase, als de vraag aan de orde is hoe de procedure zal worden vervolgd. Wordt gekoerst op een schikking of op de voortzetting van de proce-

dure? In de model-comparitiestrategie wordt er vanuit gegaan dat de rechter die vraag aan het begin van de schakelfase aan de partijen voorlegt, en hun antwoord gebruikt als startpunt voor een gesprek over het meest gewenste vervolg. De rechter zou daarbij zo min mogelijk moeten sturen, maar de partijen wel moeten helpen bij het maken van een geïnformeerde en verantwoorde keuze. Concreet betekent dit dat de rechter de partijen bevraagt over de voor- en nadelen van een schikking en dat hij met ze bespreekt of zij ermee geholpen zijn als hij een voorlopig oordeel geeft.

In de praktijk loopt het meestal heel anders. In een grote meerderheid van de zittingen maakt de rechter duidelijk welke kant het wat hem betreft op zou kunnen (of regelmatig zelfs: moeten) gaan. In één op de zes zaken is de rechter op dat punt heel helder: hij spreekt een duidelijke voorkeur uit voor een schikkingspoging of juist voor het wijzen van een vonnis. In ruim de helft van de zaken poneert de rechter zijn visie als startpunt van de discussie over het vervolg van de procedure. In slechts iets meer dan een kwart van de zaken doet de rechter wat hij volgens de model-comparitiestrategie zou moeten doen: hij start de discussie met de vraag aan de partijen hoe die het vervolg voor zich zien.¹ Er is een duidelijke samenhang tussen de opstelling van de rechter aan het begin van de schakelfase en de beslissing van de partijen om al dan niet een schikkingspoging te ondernemen. Dat betekent overigens niet zonder

1. Zie respectievelijk de eerste en de vijfde, de tweede en de vierde, en de derde rij van tabel 4.6.

meer dat de keuze van de partijen volledig wordt bepaald door de opstelling van de rechter. In een deel van de gevallen zal de suggestie van de rechter overeenkomen met wat de partijen willen. De opstelling van de rechter verschilt ook op het punt van het geven van een voorlopig oordeel. In ongeveer de helft van de gevallen voorziet de rechter de partijen van een voorlopig oordeel, in de andere helft van de gevallen doet hij dat niet. Opmerkelijk is dat de rechter, of hij nu wel of niet met een voorlopig oordeel komt, zo goed als nooit expliciet aan de orde stelt of de partijen er prijs op stellen dat hij een voorlopig oordeel geeft. Als hij een voorlopig oordeel geeft, doet hij dat dus bijna altijd ongevaagd.

De grote verschillen in de opstelling van de rechters ter zitting weerspiegelen zich nauwelijks in de door de partijen ervaren procedurele rechtvaardigheid. De procespartijen zijn veelal positief tot zeer positief over het verloop van de comparitie. Veel verschillen worden daar niet zichtbaar. Er zijn wel een paar opvallende bevindingen. De meest opvallende betreft de reactie van de partijen op de stelling: 'Ik voelde mij door de opstelling van de rechter gedwongen te schikken'. Weliswaar is een ruime meerderheid van de respondenten het niet eens met die stelling, maar het is opvallend dat wanneer rechters duidelijk laten blijken dat ze een (sterke) voorkeur hebben voor een schikkingspoging, de partijen zich vaker gedwongen voelen te schikken dan bij rechters die zich terughoudender opstellen.

Drie rechterlijke stijlen: lijdelijk, sturend, faciliterend

De opstelling van kantonrechters ter comparitie kunnen we onderverdelen in drie stijlen: de sturende, de faciliterende en de lijdelijke stijl. In de praktijk zijn die stijlen niet steeds heel scherp van elkaar te onderscheiden. Dat neemt niet weg dat we voor alle zittingen die we hebben bijgewoond het optreden van de rechter bij één van die drie stijlen konden indelen. In 58% van de geobserveerde zittingen hanteerde de rechter een faciliterende stijl. In 30% van de zaken werd de sturende stijl vastgesteld. De lijdelijke stijl werd in 12% van de gevallen waargenomen. Het onderzoek laat zien dat rechters tijdens verschillende onderdelen van de zitting soms variëren in de toe te passen stijl. Sommige rechters hanteren altijd dezelfde stijl, anderen variëren hun stijl en maken deze afhankelijk van de betreffende zaak.

Maakt het uit welke stijl de rechter hanteert voor de tijdsduur van de comparitie, de uitkomst ervan en de tevredenheid van de partijen? Er zijn verschillen, maar ze zijn klein en niet significant. Zo duurt de comparitie bij de sturende rechter het kortst, maar bedraagt het verschil met de andere stijlen slechts enkele minuten. Op het punt van de uitkomst zijn de verschillen iets duidelijker. De sturende rechter weet in ruim een derde van de zaken een schikking te bereiken, twee keer zo vaak als de lijdelijke rechter. De faciliterende rechter bevindt zich daar tussenin. Wellicht vanwege

het relatief beperkte aantal observaties zijn ook deze verschillen niet statistisch significant.

Van de drie stijlen die we hebben waargenomen, komt de faciliterende stijl het dichtst in de buurt van handelwijze van de kantonrechter zoals die in de model-comparitiestrategie wordt voorgestaan. Kantonrechters die een faciliterende stijl hanteren, blijken gemiddeld genomen echter niet de rechters te zijn van wie de comparities het kortst duren, evenmin de rechters die de meeste schikkingen realiseren en ook niet de rechters over wie de partijen het meest tevreden zijn. Geen van de drie door ons waargenomen stijlen komt in aanmerking voor het predicaat 'beste stijl' – daarvoor zijn de verschillen tussen de drie stijlen te klein. Dat de faciliterende stijl niet als 'beste stijl' komt bovendrijven, roept wel de vraag op in hoeverre we de model-comparitiestrategie kunnen aanmerken als een verzameling 'best principles' voor de behandeling van zaken ter comparitie bij de kantonrechter.

6.3 Best Principles?

Vier van de belangrijkste bevindingen van het onderzoek zijn (1) dat tussen rechtbanken grote verschillen bestaan in de manieren waarop de voorbereiding van comparities in kantonzaken plaatsvindt, (2) dat kantonrechters weinig kennis hebben van de werkwijze van andere rechters en gerechten, (3) dat sprake is van grote verschillen in de manier waarop kantonrechters zaken ter comparitie behandelen en (4) dat we van geen van de

drie door ons onderscheiden stijlen van behandeling (sturend, lijdelijk, faciliterend) kunnen vaststellen dat die bij uitstek geschikt is voor het realiseren van een snelle en effectieve behandeling van zaken ter comparitie, met behoud van procedurele rechtvaardigheid.

Die bevindingen bieden geen steun om de in het kader van dit onderzoek ontwikkelde model-comparitiestrategie als de preferente werkwijze aan te bevelen. De resultaten van het onderzoek bieden geen bevestiging voor de veronderstelling dat een werkwijze die is geënt op de model-comparitiestrategie tot de beste resultaten leidt in termen van snelheid, effectiviteit en procedurele rechtvaardigheid.

Betekent dit dat we de geconstateerde verschillen kunnen laten voor wat ze zijn? Dat denken we niet. Verschillen in behandeling van zaken worden soms gerechtvaardigd door de aard van de zaak die ter behandeling voorligt, maar als ze het gevolg zijn van bij rechtbanken heersende tradities en gewoontes, of van de persoonlijke voorkeur of taakopvatting van de rechter die een zaak behandelt, komt de vraag op of verschillen in behandeling die daar hun oorzaak in vinden, te rechtvaardigen zijn. Het onderzoek wijst uit dat ongeacht de aard van de zaak, er tussen rechtbanken verschillen bestaan wat betreft de kans dat een zaak op een comparitiezitting wordt behandeld, de kans dat een rechter bij de zaak aanstuurt op een schikking en de kans dat daadwerkelijk een schikking tot stand komt.

Die verschillen achten wij niet zonder meer gerechtvaardigd.

De geconstateerde verschillen brengen ons tot het formuleren van twee aanbevelingen. De ene is dat gerechten en rechters meer informatie met elkaar moeten delen. De andere is dat – op basis van die informatie – een discussie gestart moet worden over de vraag welke werkwijze ter zake van de kantoncomparitie bij voorkeur zou moeten worden gevolgd. Beide aanbevelingen lichten we hieronder toe.

Zorg dat kantonrechters op de hoogte raken van elkaars werkwijze

De informatievoorziening binnen de kantonrechtspraak over de kantoncomparitie kan worden verbeterd. Rechtbanken zouden informatie over de duur van de comparitie, het aantal bereikte schikkingen en de gevolgde werkwijze moeten systematiseren en voor elkaar beschikbaar moeten stellen. Ook zouden ze meer moeite kunnen doen te achterhalen waardoor het succes van een schikkingspoging wordt bepaald, nu het succespercentage tussen de rechtbanken zo sterk uiteenloopt. Het is voorstelbaar dat het LOVCK er met medewerking van de rechtbanken zorg voor draagt dat halfjaarlijks kengetallen beschikbaar zijn over de meest essentiële aspecten van de behandeling van kantonzaken.

Verder moeten rechters beter worden geïnformeerd over de bij de comparities gevolgde werkwijze en de mogelijke consequenties daarvan. Dat kan bijvoorbeeld door de introductie van methoden van intervisie, collegiale toetsing en evaluatie. Rechters zijn daarin geïnteresseerd en zouden daar dan ook werk van moeten maken. Een beroep op autonomie volstaat niet om de ook van rechters geëiste professionaliteit niet de aandacht te geven die het verdient. De kantonrechters zouden gebaat zijn met instrumenten om zichzelf op continue basis te kunnen verbeteren. Dat vergt onder meer de beschikbaarheid van vaardigheidstrainingen en andere middelen van ondersteuning die de professionaliteit van rechters op een hoger plan kan brengen.

Start de discussie over de beste vormgeving van kantoncomparities

Informatie vormt een noodzakelijke voorwaarde voor een discussie over de vraag op welke manier de kantonrechter het beste vorm kan geven aan de comparitie. Een deel van die informatie bevindt zich in dit rapport en in eerder onderzoek naar het optreden van rechters ter comparitie. Het onderhavige onderzoek naar kantoncomparities heeft informatie opgeleverd die eerder nog niet beschikbaar was. Informatie over de duur van de zittingen, het aantal schikkingspogingen, het aantal succesvolle schikkingen en de tevredenheid van de procespartijen is beschikbaar gekomen.

De verschillen die we hebben geconstateerd, nopen wat ons betreft tot een discussie over de ter comparitie te verkiezen werkwijze. Voor wie zou hopen dat het onderhavige onderzoek houvast kan bieden bij de keuze voor de ter zitting te volgen werkwijze, is het wellicht teleurstellend dat in dit onderzoek niet een bepaalde werkwijze – zoals die van de model-comparitiestrategie – als ‘de beste’ op het punt van snelheid, effectiviteit en procedurele rechtvaardigheid naar voren is gekomen. Daar staat tegenover dat de discussie over de (on)wenselijkheid van het hanteren van de model-comparitiestrategie als voorkeursmodel voor het optreden van de kantonrechter ter comparitie niet te zeer wordt belast door kosten- en effectiviteitsargumenten, maar gevoerd kan worden met als uitgangspunt de vraag vanuit welke taakopvatting de kantonrechter het geschil tussen de partijen op de kantoncomparitie zou moeten benaderen en met inbegrip van de betekenis van professionaliteit, verwachtingen van burgers en voorspelbaarheid van het rechterlijk handelen. In die discussie zou wat ons betreft een centrale plaats moeten worden ingeruimd voor de vraag hoe de rechter zich moet opstellen in de discussie met de partijen over de vraag of een schikking de meest wenselijke uitkomst van de comparitie is, en zo ja, hoe hij eraan bij kan dragen dat een voor beide partijen bevredigende uitkomst wordt bereikt. Uit het onderzoek is niet alleen gebleken dat de opstelling van rechters op dit punt sterk uiteenloopt,

maar ook dat de tevredenheid van de partijen over de rechter die koerst op een schikking relatief gering is. In de wetenschap dat de uitkomst van de discussie ter comparitie over de vraag ‘schikken of niet?’ voor de uitkomst van de zaak van cruciaal belang is, verdient dit punt serieuze aandacht van kantonrechters.

Tot slot

Het startpunt van het onderzoek was de wens van het LOVCK na te gaan hoe kantoncomparities verlopen tegen de achtergrond van de uitbreiding van de competentiegrens. De centrale gedachte was dat we moeten voorkomen dat als gevolg van de extra zaken waarmee de kantonrechtspraak zou worden belast, de effectieve werkwijze in kantonzaken zou worden doorkruist. Het onderzoek heeft een ander accent gekregen. Het is zich uiteindelijk meer gaan richten op de verschillen in de kantonrechtspraak. Daardoor is de vraag naar de professionaliteit van de rechters centraal komen te staan. In het onderzoek is met veel rechters gesproken die soms al jarenlang werken in de kantonrechtspraak. De onderzoekers zijn onder de indruk van hun vaardigheden, instelling en goede wil. Dat neemt niet weg dat er wel een uitdaging ligt. Hopelijk dragen de onderzoeksresultaten bij aan de zoektocht naar korte en effectieve comparities waarvoor de kantonrechtspraak zich gesteld ziet.

Bijlage 1

Over de auteurs

Prof.mr.dr. A.T. (Bert) Marseille is hoogleraar Bestuurskunde aan de Faculteit der rechtsgeleerdheid, Rijksuniversiteit Groningen en is als bijzonder hoogleraar empirische bestudering van het bestuursrecht verbonden aan de Universiteit van Tilburg. Zijn onderzoek richt zich onder meer op het functioneren van procedures van geschilbeslechting, zowel in het bestuursrecht als in het civiele recht.

Prof.dr. H.B. (Heinrich) Winter is hoogleraar Bestuurskunde aan de Faculteit der rechtsgeleerdheid, Rijksuniversiteit Groningen. Hij doet onderzoek op het terrein van toezicht en rechtshandhaving, (wets)evaluatie en rechtsbescherming tegen overheidshandelen. Naast zijn parttime universitaire functie is hij directeur van Pro Facto, bureau voor juridisch en bestuurskundig onderzoek, advies en onderwijs.

Mw. mr.drs. M. (Marieke) Batting is adviseur en onderzoeker bij Pro Facto. Ze studeerde Beleid en Bestuur in Internationale Organisaties en Recht en Bestuur aan de Rijksuniversiteit Groningen.

Mw. mr. C.E. (Carine) Bloemhoff is adviseur en onderzoeker bij Pro Facto. Ze studeerde Internationaal en Europees Recht en de Research Master aan de Juridische Faculteit in Groningen. Naast haar werk bij Pro Facto is ze lid van de gemeenteraad van Groningen.

Bijlage 2

Geïnterviewden

Deelnemers rondetafelbijeenkomsten

- Mevrouw mr. M.J. Blaisse.
- De heer mr. G. van Eerden.
- De heer mr. J.J. Groen.
- De heer mr. F. van der Hoek.
- Mevrouw mr. K.I de Jong.
- Mevrouw mr. C.E. van Oosten-van Smaalen.
- De heer mr. R.R. Roukema.
- Mevrouw mr. W.A. Schnitzler-Strijbos.
- Mevrouw mr. E.J. Spoor.
- De heer mr. C. Wallis.
- Mevrouw mr. M. Zomer.

Deelnemers expertmeeting

- De heer mr. H.M.M. Steenberghe.
- De heer mr. U. van Houten.
- De heer prof. mr. R.J. Verschoof.

Overige gesprekspartners

- Mevrouw mr. B.J.K. Boter.
- De heer mr. A. Fokkema.
- De heer mr. M. Huisman.
- Mevrouw mr. M.C. Leemreize.
- Mevrouw mr. E.J. Oostdijk.
- De heer mr. J.W.M. Tromp.
- De heer mr. J. de Vroome.

Bijlage 3

Literatuurlijst

Boeken en tijdschriften

Bies, R.J. & Moag, J.S. (1986). *Interactive justice: communication criteria of fairness*, in: Lewicki R.J., et al., *Research on negotiations in organizations*. Greenwich CT: JAI Press, vol 1.

Greenberg, J. (1993). *The social side of fairness: interpersonal and informational classes of organizational justice*, in: Cropanzano, R. *Justice in the workplace. Approaching fairness in human resource management*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Hermans, H. (2011). Een ongepast saluut, *Trema*, nr. 5.

Herweijer, M. & Lunsing, J.R. (2011). *Hoe beleven burgers de bezwaarprocedure*, Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Ingelse, P. (2010). Rechter: tussen persoon en instituut. *Nederlands Juristenblad* 2010/1593.

Laemers, M.T.A.B., e.a. (2007). *Awb-procedures vanuit het gezichtspunt van de burger. Stand van zaken in theorie en eerder onderzoek*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

Leventhal, G.S. (1980). *What should be done with equity theory? New approaches to the study of fairness in social relationships*, in: Gergen, K., et al., *Social exchange: Advances in theory and research*. New York: Plenum Press.

Lierop, W.A.J., van (2012). Kloof tussen rechters en bestuur. *Nederlands Juristenblad*, 2012/2096.

Lind, E.A. & Tyler, T.R. (1988). *The social psychology of procedural justice*. New York: Plenum Press.

Linden, J. van der. (2008). *Zitten, Luisteren, Schikken. Rechtvaardigheid en Doelbereik bij de comparitie na antwoord* (Research Memoranda nr. 5). Den Haag: Raad voor de rechtspraak.

Linden, J. van der, Klijn, A. & Van Tulder, F. (2009). *Meesterlijk gedrag: Leren van compareren* (Rechtstreeks nr. 3). Den Haag: Raad voor de rechtspraak.

Linden, J. van der (2010). *De civiele zitting centraal: informeren, afstemmen, schikken*. Deventer: Kluwer.

Mackor, A.R. (2011). *Grenzen aan professionele autonomie* (oratie Groningen). Groningen: 25 januari 2011.

Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak, NVvR-Rechterscode, www.nvvr.org.

Noordegraaf, M. (2008). *Professioneel bestuur. De tegenstelling tussen publieke managers en professionals als 'strijd om professionaliteit'* (oratie Utrecht). Lemma: 2008.

Noordegraaf, M. (2008). Pleidooi voor de manager. *Tijdschrift voor sociale vraagstukken*, nr. 4.

Otte, R. (2013). *Mr.*, nr. 3.

Thibaut, J. & Walker, L. (1977). *Procedural justice. A psychological analysis*, Hillsdale NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Velthoven, B.C.J. van (2011). Over het relatieve belang van een eerlijke procedure: procedurele en distributieve rechtvaardigheid in Nederland. *Rechtsgeleerd Magazijn Themis*, 172 (31).

Wilt, C. van der (2011). De mammon in de rechtszaal – Over het ongewenste effect van productiedruk op de rechterlijke oordeelsvorming. *Trema*, nr. 4.

Winter, H.B., Middelkamp, A., & Herweijer, M. (2007). *Klagen bij bestuursorganen*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

Geraadpleegde websites

www.rechtspraak.nl
www.rijksoverheid.nl

Bijlage 4

Observatielijst eerste fase

Algemeen

Rechtbank:

Rechter:

Datum:

Tijdstip aanvang zitting:

Tijdstip einde zitting:

Observant(en):

Opmerkingen observant:

Welke info geeft de rechter aan het begin van de comparitie aan de aanwezigen?

<i>De rechter informeert de aanwezigen over ...</i>	<i>ja</i>	<i>nee</i>
1. wie hij/zij is en wie de griffier is		
2. het doel van de comparitie <i>welke doelen noemt de rechter?</i>		
a. overleg over vervolg vd procedure		
b. informatieverzameling		
c. beproeven schikking		
d. doorverwijzen mediation		
e. anders, nl ...		
3. wat er globaal besproken zal worden		
4. dat er aan het eind van de comparitie een pv zal worden opgemaakt		
5. hoe lang de comparitie zal duren		
6. wat de kern van de zaak is, door een samenvatting te geven		
7. of partijen de mogelijkheid krijgen hun verhaal te doen		
8. of advocaten de mogelijkheid krijgen voor juridische argumentatie		
9. welke informatie hij graag van partijen zou willen horen		
10. over stukken die hij reeds in zijn bezit heeft		

Welke info geeft de rechter over de mogelijkheid tot juridische argumentatie?

	<i>ja</i>	<i>nee</i>
1. Moment tijdens de comparitie dat er gelegenheid voor is <i>Zo ja, welk moment noemt hij?</i>		
a. direct aan het begin vd comparitie		
b. na de informatieverzameling door de rechter		
c. na de schikkingspoging		
d. ander moment, nl ...		
2. Beschikbare tijd		
3. Waar het over mag gaan, waar het zich toe moet beperken		

Informatieverzameling

<i>Op welke wijze start de rechter aan het verzamelen van informatie:</i>	<i>ja</i>	<i>nee</i>
1. De rechter geeft de mogelijkheid aan partijen om hun verhaal te doen		
2. De rechter geeft de mogelijkheid aan partijen om te pleiten		
3. De rechter stelt partijen vragen		

Het moment waarop de juridische argumentatie plaatsvindt

<i>De juridische argumentatie vindt plaats:</i>	<i>ja</i>	<i>nee</i>
1. geconcentreerd meteen aan het begin van de comparitie		
2. geconcentreerd na de informatieverzameling en voor het beproeven van een schikking		
3. op verschillende momenten tijdens de informatieverzameling		
4. Er was geen sprake van juridische argumentatie		

Het karakter van de juridische argumentatie

<i>De juridische argumentatie is het beste te karakteriseren als:</i>	<i>ja</i>	<i>nee</i>
1. vrij mondeling betoog zonder uitgetypte pleitnota's		
2. vrij mondeling betoog zonder uitgetypte pleitnota's; rechter beperkt onderwerpen waarover betoogd mag worden		
3. mondeling betoog aan de hand van uitgetypte pleitnota's		
4. mondeling betoog aan de hand van uitgetypte pleitnota's; rechter beperkt onderwerpen waarover betoogd mag worden		
5. De uitgetypte pleitnota's worden, na een leespauze, als voorgedragen beschouwd		
6. Nauwelijks tot geen sprake van juridische argumentatie		

Tijdsduur juridische argumentatie

	ja	nee
1. Stelt de rechter beperkingen aan de tijdsduur? <i>Zo ja, hoeveel minuten krijgen partijen?</i> min.		
2. Grijpt de rechter in omdat hij vindt dat de juridische argumentatie te lang duurt? <i>Zo ja, bij welke partijen?</i>		
a. bij appellant		
b. bij verweerder		
c. bij beide		

Wat gebeurt er met de getypte pleitnota's?

1. Er zijn geen getypte pleitnota's	
2. Ze zijn er wel, maar worden niet overgelegd	
3. De advocaat wil ze overleggen, maar de rechter weigert dit	
4. Ze worden overgelegd en aan het pv gehecht	

Conflictoplossing

	ja	nee
1. De rechter gaat de bereidheid van partijen na om zelf te werken aan een oplossing		
2. De rechter probeert door het stellen van vragen duidelijkheid te krijgen over wie bij het conflict is betrokken		
3. De rechter vraagt hoe partijen het conflict ervaren		
4. De rechter vraagt naar eerdere pogingen tot oplossing van het conflict		
5. De rechter neemt deze eerdere pogingen mee in de verdere behandeling van de zaak		
6. De rechter geeft uitleg over verschillende wijzen van conflictoplossing		
7. De rechter legt de beslissing over de wijze van conflictafdoening bij de partijen neer		

Hoe begint de rechter met het beproeven van een schikking?

<i>De rechter...</i>	<i>ja</i>	<i>nee</i>
1. vraagt of partijen bereid zijn om te schikken		
2. zegt niets over de voordelen van een schikking		
3. noemt de voordelen van een regeling, maar checkt dit niet bij partijen		
4. noemt de voordelen van een regeling en checkt dit bij partijen		
5. vraagt partijen welke voordelen en regeling zou kunnen hebben		
6. geeft partijen een tijd mee voor de onderhandelingen op de gang Zo ja: hoeveel?:min		

Het geven van een voorlopig oordeel

<i>De rechter...</i>	<i>ja</i>	<i>nee</i>
1. vraagt of partijen behoefte hebben aan een voorlopig oordeel		
2. biedt partijen aan een voorlopig oordeel te geven		
3. geeft een voorlopig oordeel uit eigen beweging		
4. geeft een voorlopig oordeel na aankondiging		
5. geeft een voorlopig oordeel zonder aankondiging		
6. geeft een expliciet voorlopig oordeel		

De inhoud van het voorlopig oordeel van de rechter

<i>Het voorlopig oordeel van de rechter heeft betrekking op:</i>	<i>ja</i>	<i>nee</i>
1. de bewijslastverdeling		
2. de uitkomst van de bewijsslevering		
3. de juridische stellingen en verweren		
4. de bedragen die redelijk zijn voor een schikking		
5. het toe- of afwijzen van de vordering		

Activiteiten van de rechter om partijen tot een schikking te bewegen

Wat heeft de rechter gedaan om partijen tot een schikking te bewegen?	Voordat ze de gang op gaan		Nadat ze terug zijn van de gang	
	ja	nee	ja	nee
1. wijst op de gevolgen van verder procederen: <i>tijd & kosten</i>				
2. wijst op de gevolgen van verder procederen: <i>onderlinge verhouding</i>				
3. verheldert sterke/zwakke punten van de zaak van partijen				
4. doet zelf schikkingsvoorstel				
5. vraagt partijen naar de uitkomst van de schikkingsonderhandelingen				
6. vraagt partijen naar de reden dat schikking niet is gelukt				
7. vraagt partijen of ze nog willen dooronderhandelen				
8. adviseert de ene partij het aanbod van de ander te accepteren				
9. dringt aan bij partij(en) op concessies				
10. adviseert partijen het verschil (tussen de beide schikkingsvoorstellen) te delen				

Aanwezigheid van partijen bij opstellen pv

Als opstellen pv ter zitting gebeurt, zijn partijen aanwezig?	ja	nee
1. Aanwezig		
2. Afwezig		
3. Deels aanwezig, deels afwezig		

Wordt van de bereikte schikking een vaststellingsovereenkomst opgemaakt?

1. Nee, want geen sprake van een schikking
2. Nee, geen vaststellingsovereenkomst opgemaakt
3. Ja, gebeurt tijdens de zitting maar komt *niet* in het pv
4. Ja, gebeurt tijdens de zitting en komt in het pv
5. Ja, maar gebeurt niet ter zitting, maar wordt later met het pv toegezonden

Als geen schikking is getroffen, wat doet de rechter met verklaringen van partijen ter CnA?

1. De rechter maakt het pv pas na de CnA op
Hebben partijen/advocaten daar mee ingestemd?
 - a. ja
 - b. nee, is hun wel gevraagd, maar ze waren het er niet mee eens
 - c. nee, geen instemming gevraagd, slechts meegedeeld
2. De rechter vermeldt wel in het pv dat niet is geschikt, maar niets over de inhoudelijke discussie
Waarom worden geen partijverklaringen in het pv opgenomen?
 - a. geen nieuwe informatie
 - b. (te veel informatie:) er volgt een 2^e schriftelijke ronde
 - c. tijdgebrek
 - d. anders, nl...
3. De partijverklaringen worden ter CnA opgenomen
Zijn partijen aanwezig bij het opnemen vd verklaringen?
 - a. Aanwezig
 - b. Afwezig
 - c. Deels aanwezig, deels afwezig

Wordt het proces-verbaal door de rechter of griffier voorgelezen?

- 1 Ja
- 2 Nee
Waarom niet?
 - a. geen reden genoemd
 - b. geen pv opgemaakt
 - c. pv wordt pas na de CnA opgemaakt
 - d. pv wordt uitgeprint; partijen kunnen het lezen
 - e. Partijen stemmen in met niet voorlezing en niet lezing

Wordt het pv ter CnA door partijen/advocaten ondertekend?

1. Ja
2. Nee
Waarom niet?
 - a. Er wordt geen reden genoemd
 - b. Partijen/advocaten stemmen in met niet-ondertekening
 - c. Er is geen pv opgemaakt/pv wordt pas na de CnA opgemaakt
 - d. Anders, nl...

Wordt CnA voortgezet of gesloten na vandaag?

1. Voortgezet

Wat wordt afgesproken over de voortzetting?

- a. Direct op de CnA een nieuwe datum bepaald
- b. Rolverwijzing voor opgave verhinderdata
- c. Schriftelijke verhinderdata opgeven
- d. anders

2. Gesloten

Worden de vervolgstappen in de procedure besproken?

- a. Nee
- b. Ja

Welke stappen in de procedure daarna worden besproken?

- i*
- ii*
- iii*
- iv*
- v*
- vi*

Bijlage 5

Vragenlijsten eerste fase

Vóór de zitting:

1. Wilt u onderstaande gegevens invullen?

Datum comparitiezitting:

Aanvang comparitiezitting:

Naam behandelend kantonrechter (indien bekend):

2. In welke hoedanigheid bent u bij deze zaak betrokken?

-
- a. Ik ben eiser in deze zaak
 - b. Ik ben gedaagde in deze zaak
 - c. Ik ben gemachtigde voor eiser
 - d. Ik ben gemachtigde voor gedaagde
-

3. Hieronder volgt een aantal stellingen over uw verwachtingen ten aanzien van het verloop van de zitting en kwaliteit van de procedure. Voor elke stelling kunt u aangeven in hoeverre u het er mee eens bent.

Stelling	Zeer eens Eens Neutraal Oneens Zeer oneens N.v.t.
Ik verwacht dat ik mijn standpunt (het standpunt van mijn cliënt) tijdens de zitting naar voren kan brengen	
Ik verwacht dat de rechter mij (+ mijn cliënt) op dezelfde manier behandelt als de andere partij (+ diens gemachtigde)	
Ik denk dat de rechter, bij het nemen van beslissingen, rekening houdt met mijn argumenten (de argumenten van mijn cliënt)	
Mijn verwachting is dat de rechter mijn zaak (de zaak van mijn cliënt) goed bestudeert voorafgaand aan de zitting	
Alle informatie die van belang is in deze zaak, komt op tafel	
Ik denk dat de rechter over correcte informatie beschikt	
Ik verwacht dat de rechter zich tijdens de zitting goed in de kwestie verdiept	
Mijn verwachting is dat ik (mijn cliënt) voldoende gelegenheid krijg(t) om onjuiste informatie te kunnen corrigeren	
Ik verwacht dat de rechter zich onpartijdig opstelt	
Ik denk dat de rechter ervoor waakt dat er ter zitting geen dingen gebeuren die niet door de beugel kunnen	

4. Hieronder volgt een aantal stellingen over uw verwachtingen over de wijze waarop de interactie met de rechter verloopt. Voor elke stelling kunt u aangeven in hoeverre u het er mee eens bent.

Stelling	Ze er eens	Eens	Neutraal	O neens	Ze er oneens	N.v.t.
Mijn verwachting is de rechter mij (mijn cliënt) op een beleefde manier benadert						
Ik denk dat de rechter respect heeft voor mijn visie (de visie van mijn cliënt)						
Ik denk dat de rechter geen ongepaste opmerkingen maakt						
Ik verwacht dat de rechter geen ongepaste vragen stelt						
Mijn verwachting is dat de rechter dwingt tot het treffen van een schikking						

5. Hieronder volgt een aantal stellingen over de informatie(verstrekking) inzake het verloop en de uitkomst van de procedure. Voor elke stelling kunt u aangeven in hoeverre u het er mee eens bent.

Stelling	Ze er eens	Eens	Neutraal	O neens	Ze er oneens	N.v.t.
Mijn verwachting is dat de rechter aan het begin van de zitting het verloop van de zitting duidelijk uitlegt						
Ik denk dat de informatie die tijdens de zitting wordt gegeven, klopt met de werkelijke gang van zaken						
Ik verwacht dat de rechter zijn/haar mededelingen afstemt op de behoefte van partijen						
Ik denk dat de rechter communiceert op een duidelijke en begrijpelijke manier						
Ik denk dat de rechter zijn/haar beslissingen voldoende toelicht						

6. Heeft u verder nog opmerkingen over de wijze waarop de rechtbank uw zaak behandelt?

U bent nu klaar met het invullen van de vragenlijst. Hartelijk dank voor uw medewerking.

Na de zitting:

1. Wilt u onderstaande gegevens invullen?

Datum comparitiezitting:

Aanvang comparitiezitting:

Naam behandelend kantonrechter (indien bekend):

2. In welke hoedanigheid bent u bij deze zaak betrokken?

-
a. Ik ben eiser in deze zaak	
b. Ik ben gedaagde in deze zaak	
c. Ik ben gemachtigde voor eiser	
d. Ik ben gemachtigde voor gedaagde	
-

3. Hieronder volgt een aantal stellingen over uw ervaringen ten aanzien van het verloop van de verloop van de zitting en kwaliteit van de procedure. Voor elke stelling kunt u aangeven in hoeverre u het er mee eens bent.

Stelling	Zeer eens	Eens	Neutraal	Oneens	Zeer oneens	N.v.t.
Ik heb mijn standpunt (het standpunt van mijn cliënt) tijdens de zitting naar voren kunnen brengen						
De rechter heeft mij (+ mijn cliënt) op dezelfde manier behandeld als de andere partij (+ diens gemachtigde)						
De rechter heeft, bij het nemen van beslissingen, rekening gehouden met mijn argumenten (de argumenten van mijn cliënt)						
De rechter heeft mijn zaak (de zaak van mijn cliënt) goed bestudeerd voorafgaand aan de zitting						
Alle informatie die van belang is in deze zaak is op tafel gekomen						
De rechter beschikte over correcte informatie						
De rechter heeft zich tijdens de zitting goed in de kwestie verdiept						
Ik heb (mijn cliënt heeft) voldoende gelegenheid gehad onjuiste informatie te corrigeren						
De rechter heeft zich onpartijdig opgesteld						
De rechter heeft ervoor gewaakt dat ter zitting geen dingen gebeurden die niet door de beugel kunnen						

4. Hieronder volgt een aantal stellingen over uw ervaringen met de wijze waarop de interactie met de rechter is verlopen. Voor elke stelling kunt u aangeven in hoeverre u het er mee eens bent.

Stelling	Zeer eens	Eens	Neutraal	Oneens	Zeer oneens	N.v.t.
De rechter benaderde mij (mijn cliënt) op een beleefde manier						
De rechter had respect voor mijn visie (de visie van mijn cliënt)						
De rechter heeft geen ongepaste opmerkingen gemaakt						
De rechter heeft geen ongepaste vragen gesteld						
Ik voelde mij door de opstelling van de rechter gedwongen te schikken						

5. Hieronder volgt een aantal stellingen over de informatie(verstrekking) inzake het verloop en de uitkomst van de procedure. Voor elke stelling kunt u aangeven in hoeverre u het er mee eens bent.

Stelling	Ze er eens	Eens	Neu traal	Oneens	Ze er oneens	N.v.t.
Ik heb voorafgaand aan de zitting de juiste informatie gekregen over het verloop van de procedure						
De rechter heeft aan het begin van de zitting het verloop van de zitting duidelijk uitgelegd						
De informatie die vooraf en tijdens de zitting is gegeven, klopte met de werkelijke gang van zaken						
De mededelingen van de rechter op de zitting waren goed afgestemd op de behoefte van partijen						
De rechter communiceerde op een duidelijke en begrijpelijke manier						
De rechter heeft zijn/haar beslissingen voldoende toegelicht						

6. Heeft u verder nog opmerkingen over de wijze waarop de rechtbank uw zaak behandelt?

U bent nu klaar met het invullen van de vragenlijst. Hartelijk dank voor uw medewerking.

Bijlage 6

Observatielijst tweede fase

Algemeen

Rechtbank:

Rechter:

Datum:

Tijdstip aanvang zitting:

Tijdstip einde zitting:

Observant(en):

Opmerkingen observant:

Welke info geeft de rechter aan het begin van de comparitie aan de aanwezigen (startfase)?

<i>De rechter informeert de aanwezigen over ...</i>	<i>ja</i>	<i>nee</i>
1. wie hij/zij is en wie de de griffier is		
2. (vraagt) wie de partijen zijn		
3. (vraagt) of partijen alle stukken hebben		
4. het doel van de comparitie		
<i>welke doelen noemt de rechter?</i>		
a. informatieverzameling		
b. beproeven schikking		
c. anders, nl...		
5. wat er globaal besproken zal worden		
6. hoe lang de comparitie zal duren		
7. de indeling van de zitting en hoeveel tijd hij aan beide aspecten van de zitting (verkrijgen info en beproeven schikking) zal besteden		
8. de rechter vraagt of partijen hiermee akkoord zijn		
op de volgende wijze: ... <i>(indien mogelijk citaat van de rechter noteren)</i>		
Tijdsduur	min.	

Informatieverzameling (informatiefase)

<i>De rechter...</i>	<i>ja</i>	<i>nee</i>
1. geeft aan wat de kern van de zaak is		
2. checkt de kern van de zaak bij partijen		
3. geeft duidelijk aan wat hij van partijen wil weten		
4. neemt direct de regie in handen en begint met het stellen van vragen		
5. geeft eerst het woord aan eiser		
6. stelt eiser vragen.		
7. geeft daarna het woord aan verweerder		
8. stelt verweerder vragen.		
9. vraagt kritisch door		
10. checkt regelmatig bij partijen of de informatie klopt en of hij het goed heeft begrepen		
11. laat in zijn vraagstelling doorschemeren wat hij van de stellingen van partijen vindt		
12. laat partijen over en weer op elkaars stellingen reageren		
13. geeft partijen de gelegenheid hun visie over de geschilpunten naar voren te brengen		
14. vraagt hoe partijen het conflict ervaren		
15. vraagt duidelijk naar de belangen van partijen bij deze zaak, namelijk door: (indien mogelijk door het noteren van en citaat van de rechter)		
...		
16. doet iets anders, namelijk:		
...		
17. Opmerkingen observant (opvallende zaken):		
...		
...		
...		
...		
Tijdsduur	min.	

Schakelfase

<i>De rechter...</i>	<i>ja</i>	<i>nee</i>
1. vraagt of alles aan de orde is geweest qua feiten		
2. benoemt zijn rolwisseling: van regisseur naar faciliterend		
3. vraagt aan partijen hoe zij de procedure willen voortzetten, namelijk door: ... (indien mogelijk citaat van de rechter noteren)		
4. legt de wijze van voortzetting van de procedure bij de partijen neer		
5. doet iets anders, namelijk...		
6. partijen zeggen dat ze een uitspraak willen (<i>ga naar: koersen op uitspraak</i>)		
7. partijen zeggen dat ze een schikking willen beproeven (<i>ga naar: schikkings-fase</i>)		

Koersen op een uitspraak (Partijen willen (in eerste instantie) een uitspraak)

<i>De rechter ...</i>	<i>ja</i>	<i>nee</i>
1. vraagt partijen waarom zij koersen op een uitspraak		
2. vraagt partijen wat een schikking voor ze zou kunnen betekenen		
3. wijst partijen op de gevolgen van verder procederen: tijd en de kosten		
4. wijst op de voordelen van een schikking		
5. wijst erop dat hij altijd bereid is recht te spreken		
6. vraagt of partijen op andere gedachten zijn gebracht		
7. de interventie van de rechter leidt alsnog tot een schikkingspoging?		
8. doet iets anders, namelijk ...		

Schikkingsfase

De rechter...	Poging 1		Poging 2	
	ja	nee	ja	nee
1. vraagt of partijen bereid zijn om op de gang te praten over een schikking				
2. vraagt of hij ze nog kan helpen				
3. geeft partijen een tijd mee voor de onderhandelingen op de gang Zo ja: hoeveel?: min				
4. zegt dat als partijen meer tijd nodig hebben, ze zich kunnen melden				
Totale duur dat partijen op de gang zijn		min		min

Wat heeft de rechter gedaan om partijen tot een schikking te bewegen?	Poging 1		Poging 2	
	ja	nee	ja	nee
1. wijst op de gevolgen van verder procederen: <i>tijd & kosten</i>				
2. wijst op de gevolgen van verder procederen: <i>onderlinge verhouding</i>				
3. verheldert sterke/zwakke punten van de zaak van partijen				
4. doet zelf schikkingsvoorstel				
5. vraagt naar de belangen van partijen				
6. adviseert de ene partij het aanbod van de ander te accepteren				
7. dringt aan bij partij(en) op concessies				
8. adviseert partijen het verschil (tussen de beide schikkingsvoorstellen) te delen				
9. wijst erop dat hij altijd bereid is recht te spreken				

Opmerkingen observant:

Het geven van een voorlopig oordeel

De rechter ...	Poging 1		Poging 2	
	ja	nee	ja	nee
1. vraagt of partijen behoefte hebben aan een voorlopig oordeel				
2. vraagt partijen waarover zij een voorlopig oordeel wensen				
3. biedt partijen aan een voorlopig oordeel te geven				
4. geeft een voorlopig oordeel uit eigen beweging				
5. geeft een voorlopig oordeel op verzoek van partijen				
6. geeft een voorlopig oordeel				
7. geeft een doorkijkje in de onderhandelingspositie van procespartijen				

De inhoud van het voorlopig oordeel van de rechter

Het voorlopig oordeel van de rechter heeft betrekking op:	Poging 1		Poging 2	
	ja	nee	ja	nee
1. de bewijslastverdeling				
2. de uitkomst van de bewijslevering				
3. de juridische stellingen en verweren				
4. de bedragen die redelijk zijn voor een schikking				
5. het toe- of afwijzen van de vordering				

Na de 1^e schikkingspoging: geen schikking bereikt

De rechter ...	ja	nee
1. vraagt partijen naar de reden dat een schikking niet is gelukt		
2. vraagt of alles wat van belang is, is besproken		
4. vraagt of partijen nog willen dooronderhandelen		
5. biedt partijen nogmaals de mogelijkheid om de gang op te gaan voor een schikkingspoging		
6. wijst erop dat hij altijd bereid is recht te spreken		
7. de interventie van de rechter leidt tot een 2 ^e poging (zo ja: ga terug naar schikkingsfase)		

Schikking bereikt

De rechter ...	ja	nee
1. De rechter vraagt of partijen achter de overeenkomst staan		
Wordt er een vaststellingsovereenkomst opgemaakt?		
1. Nee		
2. Ja, gebeurt tijdens de zitting maar komt <i>niet</i> in het pv		
3. Ja, gebeurt tijdens de zitting en komt in het pv		
4. Ja, maar gebeurt niet ter zitting, maar wordt later met het pv toegezonden		
Wordt de vaststellingsovereenkomst:		
2. voorgelezen?		
3. Zo nee, waarom niet?		
1. geen reden genoemd		
2. geen pv opgemaakt		
3. pv wordt pas na de CnA opgemaakt		
4. pv wordt uitgeprint; partijen kunnen het lezen		
5. partijen stemmen in met niet voorlezing en niet lezing		
4. door partijen ondertekend?		
5. Zo nee, waarom niet?		
1. er wordt geen reden genoemd		
2. partijen/advocaten stemmen in met niet-ondertekening		
3. er is geen pv opgemaakt/pv wordt pas na de CnA opgemaakt		
4. anders, nl ...		

Als geen schikking is getroffen

-
1. De rechter constateert dat geen schikking is getroffen
 2. De rechter geeft uitleg over het vervolg van de procedure
Welke vervolgstappen in de procedure worden besproken?
...
-

Aanvullend:

Op welke punten wijkt de rechter af van de best practices (denk hierbij met name aan de volgorde van de zitting)?

Bijvoorbeeld: de rechter geeft een voorlopig oordeel reeds in de schakelfase in plaats van in de schikkingsfase.

Bijlage 7

Vragenlijst tweede fase

1. Wilt u onderstaande gegevens invullen?

Datum comparitiezitting:

Aanvang comparitiezitting:

Naam behandelend kantonrechter (indien bekend):

2. In welke hoedanigheid bent u bij deze zaak betrokken?

-
- a. Ik ben eiser in deze zaak
 - b. Ik ben gedaagde in deze zaak
 - c. Ik ben gemachtigde voor eiser
 - d. Ik ben gemachtigde voor gedaagde
-

3. Als ik terug kijk op het handelen van de rechter tijdens de zitting, ben ik het **meest tevreden** over:

4. Als ik terug kijk op het handelen van de rechter tijdens de zitting, ben ik het **minst tevreden** over:

5. Hieronder volgt een aantal stellingen over uw ervaringen ten aanzien van het verloop van de zitting en de kwaliteit van de procedure. Voor elke stelling kunt u aangeven of u het er mee eens bent. Ook kunt u voor elke stelling aangeven of uw ervaringen overeenkomen met uw verwachtingen voorafgaand aan de zitting.

Stellingen	Ervaringen						Mijn ervaringen t.o.v. mijn verwachtingen				
	Ze er e e n s	E e n s	N e u t r a a l	O n e e n s	Ze er o n e e n s	N. v. t.	Ze er p o s i t i e f	P o s i t i e f	G e l i j k	N e g a t i e f	Ze er n e g a t i e f
Ik heb mijn standpunt (het standpunt van mijn cliënt) tijdens de zitting naar voren kunnen brengen											
De rechter heeft mij (+ mijn cliënt) op dezelfde manier behandeld als de andere partij (+ diens gemachtigde)											
De rechter heeft, bij het nemen van beslissingen, rekening gehouden met mijn argumenten (de argumenten van mijn cliënt)											
De rechter heeft mijn zaak (de zaak van mijn cliënt) goed bestudeerd voorafgaand aan de zitting											
Alle informatie die van belang is in deze zaak is op tafel gekomen											
De rechter beschikte over correcte informatie											
De rechter heeft zich tijdens de zitting goed in de kwestie verdiept											
Ik heb (mijn cliënt heeft) voldoende gelegenheid gehad onjuiste informatie te corrigeren											
De rechter heeft zich onpartijdig opgesteld											
De rechter heeft ervoor gewaakt dat ter zitting geen dingen gebeurden die niet door de beugel kunnen											

6. Hieronder volgt een aantal stellingen over uw ervaringen met de wijze waarop het contact met de rechter is verlopen. Voor elke stelling kunt u aangeven of u het er mee eens bent. Ook kunt u voor elke stelling aangeven of uw ervaringen overeenkomen met uw verwachtingen voorafgaand aan de zitting.

Stellingen	Ervaringen						Mijn ervaringen t.o.v. mijn verwachtingen				
	Ze er eens	Eens	Neutraal	Oneens	Ze er oneens	N.v.t.	Ze er positief	Positief	Gelijk	Negatief	Ze er negatief
De rechter benaderde mij (mijn cliënt) op een beleefde manier											
De rechter had respect voor mijn visie (de visie van mijn cliënt)											
De rechter heeft geen ongepaste opmerkingen gemaakt											
De rechter heeft geen ongepaste vragen gesteld											
Ik voelde mij door de opstelling van de rechter gedwongen te schikken											

7. Hieronder volgt een aantal stellingen over de informatie(verstrekking) inzake het verloop en de uitkomst van de procedure. Voor elke stelling kunt u aangeven of u het er mee eens bent. Ook kunt u voor elke stelling aangeven of uw ervaringen overeenkomen met uw verwachtingen voorafgaand aan de zitting.

Stellingen	Ervaringen						Mijn ervaringen t.o.v. mijn verwachtingen				
	Ze er eens	Eens	Neu traal	Oneens	Ze er oneens	N.v.t.	Ze er positief	Posi tief	Gelij k	Nega tief	Ze er negatief
De rechtbank heeft mij voorafgaand aan de zitting goed geïnformeerd over het verloop van de procedure											
De rechter heeft aan het begin van de zitting het verloop van de zitting duidelijk uitgelegd											
De informatie die vooraf en tijdens de zitting is gegeven, klopte met de werkelijke gang van zaken											
De mededelingen van de rechter op de zitting waren goed afgestemd op de behoefte van partijen											
De rechter communiceerde op een duidelijke en begrijpelijke manier											
De rechter heeft zijn/haar beslissingen voldoende toegelicht											

8. Heeft u verder nog opmerkingen over de wijze waarop de rechtbank uw zaak behandelt?
-

U bent nu klaar met het invullen van de vragenlijst. Hartelijk dank voor uw medewerking.